
Wie heeft het gemaakt?

*Een onderzoek naar de sociaaleconomische positie van
architecten en designers in Vlaanderen*

Onderzoeksgroep CuDOS – Vakgroep Sociologie –
Universiteit Gent - 2018
Jessy Siongers, Mart Willekens, Lucas Pissens &
John Lievens

Inhoud

1	Inleiding	4
2	Het kader	4
3	Methode	6
3.1	Vorbereidende fase.....	6
3.2	Methode van dataverzameling	6
3.3	Respons	7
4	Welke architecten en designers bereikten we?	11
4.1	Van opkomend talent tot gevestigde waarden?	11
4.2	Een verdere opdeling naar subsectoren	12
4.2.1	Architecten	12
4.2.2	Designers	14
5	Socio-demografisch profiel	16
5.1	Leeftijd en geslacht	16
5.2	Opleiding	20
6	De activiteiten van architecten en designers	21
6.1	Activiteiten specifiek als architect of designer	22
6.1.1	Architecten	22
6.1.2	Designers	23
6.2	Andere professionele activiteiten gerelateerd aan architectuur of design	25
6.2.1	Architecten	25
6.2.2	Designers	27
6.2.3	Lesgevende activiteiten	28
6.3	Overige professionele activiteiten binnen de creatieve sector	29
6.4	Activiteiten in andere sectoren	31
6.5	Tijdsverdeling activiteiten	33
6.6	Uren besteed aan werk	34
7	Inkomsten	35
7.1	Statuut/vergoeding artistieke praktijken	36
7.2	Inkomsten als zelfstandige in hoofdberoep	38
7.3	Inkomsten als werknemer	40
7.4	Inkomsten als zelfstandige in bijberoep	41

7.5	Samenstelling inkomsten	42
7.6	Correctheid vergoedingen	44
7.7	Subjectief inkomen	46
7.8	Als het even moeilijker gaat	48
8	Stages.....	49
9	Sociaal Netwerk	55
9.1	Aantal contacten	55
9.2	Steun van sociale netwerk	56
10	Arbeidstevredenheid	57
10.1	Een inhoudelijk aantrekkelijke job	58
10.2	Een job om van te leven?	61
10.3	Ondersteuning en vorming	64
10.4	Waardering & feedback	67
11	Combinatie arbeid – gezin	69
12	Opdrachten en onderhandelingen	70
13	Uitkijken naar een andere job?	73
14	Besluit.....	74
15	Referenties	77

1 Inleiding

De creatieve sector wordt gekenmerkt door heel wat projectmatig werk, waarbij een aaneenschakeling van eigen projecten en opdrachten van doorgaans korte duur de norm is en waarbij professionals voortdurend op zoek moeten naar nieuwe opdrachtgevers en klanten. Tot voor kort bestond er echter nog maar weinig (academisch) onderzoek dat de sociaaleconomische positie van de creatieve beroepen in dit model van atypisch werk in kaart bracht vanuit het perspectief van de individuele professional zelf. In twee voorgaande studies (Siongers, Van Steen & Lievens, 2014, 2016) vulden we deze leemte al deels via een online-enquête bij volgende kunstenaarsgroepen:

- 2014:
  - Professionele acteurs
- 2016
  - Regisseurs en scenaristen (audiovisuele sector)
  - Beeldend kunstenaars
  - Auteurs (fictie-schrijvers en illustratoren)
  - Muzikanten
  - Podiumkunstenaars (excl. acteurs omdat deze reeds in 2014 werden bevraagd)

Voor Vlaamse acteurs werden in 2014 gegevens verzameld bij 457 acteurs. In 2016 werden vervolgens gegevens verzameld bij 2732 kunstenaars in andere sectoren. In deze studies bestudeerden we het socio-economische profiel van professionele kunstenaars in Vlaanderen, hun diverse activiteiten (artistiek en niet-artistiek), de inkomsten die daar tegenover staan, hun beroepskosten, arbeidstevredenheid en hun noden tot ondersteuning. Architecten en designers worden mogelijks met gelijkaardige, maar deels ook eigen discipline-specifieke problematieken geconfronteerd. Over architecten en designers ontbreekt tot op heden evenwel representatief materiaal. Ze onderscheiden zich van de in vorige studies onderzochte creatieve beroepen door hun sterkere connecties met andere sectoren zoals de industrie, de bouw en de meer commerciële sector. Dit maakt het uitermate interessant om deze twee creatieve beroepen verder te bestuderen. Net als andere creatieve beroepen, kent een groot aandeel van architecten en designers een aaneenschakeling van tal van opdrachten en net als andere creatieve beroepen vormt een creatief denkproces het startmoment. In de voorgaande studies bleek dit voorafgaandelijk creatief proces echter zelden tot nooit vergoed.

In deze studie gaan we na in welke mate deze en andere socio-economische condities ook gelden voor architecten en designers en gaan we op zoek naar specifieke eigenschappen van de werkcondities en verloningen van architecten en designers. We bouwen daarvoor verder op de reeds in 2014 en 2016 verrichte studies bij professionele acteurs en kunstenaars (Siongers, Van Steen & Lievens, 2014 & 2016) om vergelijking mogelijk te maken met het bredere veld van creatieve ondernemers en professionals, maar focussen tevens op specifieke elementen binnen het werkveld van architecten en designers.

2 Het kader

De arbeidsmarkt is de voorbije decennia grondig hertekend. Naast indringende veranderingen in de samenstelling van de arbeidsmarkt (bv. de toenemende vergrijzing maar ook de groeiende diversiteit binnen de werkende populatie), wordt ook gesteld dat loopbanen vandaag de dag sterk inhoudelijk verschillen van de loopbanen enkele decennia terug. De hiërarchische verticale loopbaan, gekenmerkt door stabiliteit en jobzekerheid van weleer heeft plaats geruimd voor loopbanen gekenmerkt door flexibiliteit en meer onzekerheid (Forrier & Sels, 2003). In de

loopbaanliteratuur werden tal van concepten gelanceerd om dit nieuwe loopbaantijdperk te benoemen (Forrier & Sels, 2003): *boundaryless careers* (DeFillippi & Arthur, 1994), *protean careers* (afgeleid van Proteus, de Griekse mythologische figuur die voortdurend van gedaante veranderde) (Hall, 1996) *post-corporate careers* (Peiperl & Baruch, 1997), of nog *portfolio careers*, waar er steeds vaker als freelancer of zelfstandige wordt gewerkt aan kortlopende projecten (Templer & Cawsey, 1999), in Vlaanderen vaak veelal vertaald als ongebonden of nomadische loopbanen (zie bv. De Prins et al. 2012). Deze nieuwere loopbaanvormen worden allen gekenmerkt door meer mobiliteit en minder honkvastheid.

Onderzoek geeft echter aan dat het gros van de actieve bevolking toch nog steeds een vrij traditionele en stabiele loopbaan kent en verkiest (zie bv. De Prins et al., 2012; Forrier, Sels & Verbruggen, 2006; Forrier, 2007). De arbeidsmarkt blijkt nog niet zo sterk veranderd te zijn als vaak gesteld. Echter, de creatieve industrie, zo blijkt eveneens uit onderzoek, vormt hier een grote uitzondering (Menger, 1999, 2001 & 2006; Throsby & Zednik, 2011).

De creatieve sector wordt gekenmerkt door sterk projectmatig werk, een manier van werken die zich sterk onderscheidt van de traditionele gesalarieerde tewerkstelling en wordt gekenmerkt door een aaneenrijging van arbeidsovereenkomsten van korte duur en de deelname aan diverse projecten (de Heusch, Dujardin & Rajabaly, 2011; Bresseleers, 2013). In het onderzoek bij de professionele acteurs en kunstenaars bleek dit flexmodel zowel een zegen als een vloek: inhoudelijk verrijkend maar met grote financiële onzekerheid. Jackson (2004 in Segers et al., 2010) stelt bijvoorbeeld dat de positie van creatieve beroepen bijzonder kwetsbaar geworden is en ook de sector zelf is eerder deze mening toegedaan.

Ook in jobs die professionele dienstverlening bieden (advocaten, architecten...), waarbij er impliciet nog steeds met het *up or out* model gewerkt wordt waarbij je uit de markt wordt geconcurrereerd als je niet constant doorgroeit (Malhotra et al., 2010), wordt het steeds moeilijker om een vaste positie te krijgen. Deze trend, in combinatie met de portfolio carrières die kenmerkend zijn voor het beroep van architect en designers maken dat ook deze beroepen door grote onzekerheden gekenmerkt worden.

Europees onderzoek toont verder aan dat ook de financiële verloningen van architecten relatief laag liggen als men het aantal gewerkte uren in rekening brengt (Architects' Council of Europe, 2014). Ook bij designers is de verloning vaak onzeker, omdat vooral in deze sector zeer weinig permanente fulltime jobs beschikbaar zijn en er vaak projectmatig gewerkt wordt (Platman, 2004). In het onderzoek bij professionele kunstenaars bleek dat kunstenaars ten gevolge van onzekerheid en relatief lage verloningen hun inkomens vanuit de kunsten dienden aan te vullen met inkomens vanuit andere bronnen. Vanuit de architectuursector klinkt bovendien vaak de roep naar een meer billijke vergoeding, welke tevens rekening houdt met de grote verantwoordelijkheden die architecten vandaag dragen.

Daarnaast zijn zowel de architectuur- als de designsector, sterk onderhevig aan technologische ontwikkelingen. De voorbije decennia, is de praktijk van architecten en designers sterk veranderd door de ontwikkelingen op het vlak van computergestuurd tekenen en ontwerpen (Roan & Stead, 2012).

In dit onderzoek willen we daarom de loopbaan en de daarmee gepaard gaande socio-economische positie en inkomsten van architecten en designers in kaart brengen op basis van nieuw surveymateriaal. Aan de hand van een bevraging bij architecten en designers zelf, gingen we op zoek naar cijfers om de bestaande percepties te toetsen.

3 Methode

Het onderzoek gebeurde aan de hand van een online survey. In dit hoofdstuk lichten we alle luiken van het dataverzamelingsproces toe: de ontwikkeling van de vragenlijst, de fasen van dataverzameling en de toets op de representativiteit.

3.1 Voorbereidende fase

Ter voorbereiding van het onderzoek werden twee expertengesprekken georganiseerd. Een met experten vanuit de architectuursector en een met experten vanuit de designsector. Voor architecten werd dit gesprek gehouden met Gerda Vollens en Cleo De Jong, beiden verbonden aan de Orde van Architecten – Vlaamse Raad. Daarnaast leverde Sofie De Caigny van het Vlaams Architectuurinstituut (VAi) schriftelijke input voor de vragenlijst. Voor designers werd dit gesprek gehouden met Inge Vranken (Flanders DC), Bie Luysaert (Flanders DC), Annelies Thoelen (Departement Cultuur, Jeugd en Media) en Steven Cleeren (VLAIO). Deze gesprekken verschaften uitgebreide input voor de ontwikkeling van de vragenlijst. Daarnaast werd ook besproken in welke mate de vragenlijst die werd ontwikkeld voor de studie in 2016 gerepliceerd kon worden voor de huidige doelgroepen. Vertrekpunt voor de ontwikkeling van de vragenlijst vormde de vragenlijst die werd ontwikkeld voor professionele acteurs in 2013-2014 (Siongers, Van Steen & Lievens, 2014) en voor de professionele kunstenaars in 2016 (Siongers, Van Steen & Lievens, 2016). Deze gesprekken dienden er ten eerste toe een aantal percepties, opvattingen, noden e.d. die momenteel leven bij Vlaamse architecten en designers te identificeren.

Daarnaast werden in deze fase e-mail adressen van architecten en designers verzameld. Net als in voorgaande studies bij professionele kunstenaars werd immers beslist om met persoonlijke uitnodigingen te werken om op die manier de respons te maximaliseren. Voor het onderzoek werden contactgegevens verkregen van de Orde van de Vlaamse Architecten en Flanders DC. Met beide instellingen werd een vertrouwelijkheidscontract opgesteld waarin de bescherming van de persoonlijke levenssfeer en de anonimiteit van de respondenten en contacten wordt gegarandeerd en waarin de maatregelen worden gestipuleerd om dit te verwezenlijken. In totaal konden we beschikken over 10.861 e-mailadressen, waarvan 7.381 adressen verkregen van de Orde van de Vlaamse Architecten en 3.480 adressen via Flanders DC.

3.2 Methode van dataverzameling

De dataverzameling gebeurde online. Deze methode van bevraging is in het kader van dit onderzoek de meest aangewezen methode omdat ze de mogelijkheid schept de vragenlijst af te stemmen op de profielen van de respondenten en te werken met verschillende modules. Er werd tevens een aparte vragenlijst voor architecten en designers ontwikkeld. Het merendeel van beide vragenlijsten was weliswaar gelijklopend, maar dit maakte het mogelijk om de vraagstelling meer af te stemmen op de specificiteit van beide sectoren.

Wanneer men een representatief staal van de algemene bevolking wil bevragen, genereren websurveys vaak een lagere respons dan postale surveys. Uit een meta-studie van Shih en Fan (2009) bleek het verschil gemiddeld zo'n 20%. In onderhavige studie ondervragen we echter voornamelijk een hooggeschoold publiek waar elektronische

bevragingen mits een goede opvolging tot gelijkaardige respons kunnen leiden als postenquêtes (Shih & Fan, 2009; Dillman, 2011).

Bij de dataverzameling werd de respons dan ook strikt opgevolgd (cfr. Dillman 2011). Drie mails werden verstuurd. De eerste mail werd op 21 november 2017 verstuurd naar het gehele adressenbestand, vervolgens ontvingen de respondenten nog maximaal drie keer een herinnering: 1) 28 november 2017, 2) 7 december 2017 en 3) 26 december 2017. In deze mails stond telkens een gepersonaliseerde link naar de vragenlijst, welke ons toeliet op te volgen welke personen reeds een vragenlijst invulden. Alleen zij die hun vragenlijst nog niet volledig ingevuld hadden, werden herbenaderd en herinnerd om deze in te vullen. De bevraging wordt afgesloten op 10 januari 2018.

3.3 Respons

In dit onderzoek richten we ons uitsluitend tot de professionele architecten en designers. Voor het verkrijgen van contactgegevens van architecten stelden er zich weinig problemen. We konden werken met het databestand van de Orde van Vlaamse Architecten, waarin alle erkende en alleen erkende architecten in Vlaanderen zijn opgenomen. Elke persoon die in België het beroep van architect wil uitoefenen dient zich immers in te schrijven bij de Orde van Architecten. Er zitten in deze databank een aantal niet langer actieve architecten die ook na hun pensioen wensen aangesloten te blijven bij de Orde, maar de overgrote meerderheid is actief als architect. Bij designers is de situatie anders, zij vormen geen erkende beroepsgroep en er bestaat geen databestand waarin alle Vlaamse designers of designers werkzaam in Vlaanderen zijn opgenomen. Bovendien gaf Flanders DC aan dat niet alle personen in de databank waarover zij beschikken ook effectief designers zijn. In het databestand zijn bijvoorbeeld ook leidinggevende personen uit bedrijven opgenomen of personen met een coördinerende functie bij de designafdeling van grotere bedrijven. Bij de designers vertrokken we bijgevolg van een minder zuivere selectie.

Op basis van enkele selectievragen aan het begin van de vragenlijst werd daarom geverifieerd of de betrokken persoon tot het doelpubliek van professionele architecten en designers behoorde. Personen die bij de eerste vraag aangaven “geen designer/architect te zijn”, “sinds 2015 of vroeger al niet meer gewerkt te hebben als designer/architect” en/of “niet de Belgische nationaliteit te hebben en ook niet in België te wonen” werden doorverwezen naar het einde van de vragenlijst. Op deze manier werd een verdere selectie van de respondenten doorgevoerd. Bij het berekenen van de respons zullen we tevens de respons berekenen op deze meer zuivere selectie van de onderzoekspopulatie.

In tabel 1 wordt de respons voor de architecten-vragenlijst weergegeven. 2759 personen openden hun persoonlijke link en vulden de eerste selectievraag in. Van deze 2759 personen gaf 78,6% aan de vragenlijst te willen invullen (en daarmee duidt men onmiddellijk aan tot de doelgroep te behoren), 5,1% meldde niet tot de doelgroep te behoren omdat zij niet (meer) actief zijn als architect en/of zij niet de Belgische nationaliteit hebben (en niet in België wonen). De meerderheid van deze groep zijn personen die niet meer actief zijn (111 op de 141 personen). Tenslotte weigerde 16,3 procent expliciet om deel te nemen aan de survey ondanks ze tot de doelgroep behoren. In een volgende open vraag konden deze personen de reden aangeven voor hun weigering. Uit de verdere specificaties van de weigeringen blijkt dat niet alle weigeraars echt harde weigeraars vormen, maar eerder niet tot de doelgroep behoren (bv. gepensioneerd) of twijfelen of ze wel tot de doelgroep behoren (bv. *“als (gemeentelijk) ambtenaar denk ik dat mijn situatie niet te vergelijken is met die van zelfstandige architecten”, “aangezien ik niet meer dagdagelijks mijn functie als architect uitvoer, maar als vastgoedadviseur & raadgever*

inzake duurzaamheid en energie lijkt mijn bijdrage niet representatief in uw onderzoek”). De voornaamste redenen voor weigering vormen: tijdsgebrek, argwaan ten opzichte van onderzoek en/of opdrachtgever, privacy-redenen (“er worden te veel private gegevens gevraagd”, “garantie op privacy nooit verzekerd via deze digitale weg”), geen interesse en niet langer echt actief als architect omwille van jobverandering of pensionering.

In de analyses zullen we enkel de gegevens gebruiken van respondenten die minstens een kwart van de vragenlijst hebben ingevuld. Dit betekent dat we bij de architecten analyses kunnen uitvoeren op 1843 cases. Dit is 67% van de gestarte vragenlijsten en betekent voor het geheel van de verzonden adressen een bruto-respons van 25% en een netto-respons van 26,5%. Voor het berekenen van de netto-respons werd het totaal aantal adressen (7387) gecorrigeerd op basis van het aantal foutieve adressen en het percentage dat in de enquête aangaf niet tot de doelgroep te behoren. Dit zou betekenen dat het adressenbestand 6960 valabele adressen zou opleveren, wat wellicht nog een conservatieve schatting is.

Tabel 1. Responsanalyse architecten

	Aantal	Allen % (bruto-respons)	Respons berekend op vragenlijst geopend %	Allen % (netto- respons)*
Vragenlijst geopend/gestart	2759	37,3		
<i>Vragenlijst volledig ingevuld</i>	1216	16,5	44,1	17,5
<i>Vragenlijst niet volledig, maar minstens voor een kwart ingevuld</i>	627	8,5	22,7	9,0
<i>Vragenlijst voor minder dan een kwart ingevuld</i>	325	4,4	11,8	
<i>Ik behoor tot de doelgroep, maar wens niet deel te nemen</i>	450	6,1	16,3	
<i>Ik behoor niet tot de doelgroep</i>	141	1,9	5,1	
Vragenlijst niet gezien				
Vragenlijst niet geopend	4578	62		
Bounced of failed	50	0,7		
Totaal	7387	100		6963

6963= 7387 – 50 – 0,051(7387-50)

Bij de designers vertrokken we van een minder ‘cleane’ dataset, wat tevens blijkt uit de responstabel (tabel 2). Net als bij de architecten opende 37% van de aangeschreven personen de vragenlijst. Een aanzienlijk deel (11%) van deze groep gaf echter aan niet tot de doelgroep te behoren. Binnen deze groep gaf iets minder dan een derde (n=107) aan dat ze niet meer actief waren, maar een nog veel grotere groep gaf aan geen designer te zijn (n=231). Het percentage weigeraars ligt wel in lijn met de resultaten bij de architecten: 5% geeft aan tot de doelgroep te behoren maar wenst niet mee te werken aan het onderzoek. De redenen voor weigering zijn vrij gelijkaardig als deze die we noteerden bij de architecten met dit verschil dat hier ook meermaals wordt vermeld dat de vragenlijst al eerder werd ingevuld via een ander mailadres. Dit betekent dat in het adressenbestand personen onder verschillende mailadressen zijn opgenomen.

Van de respondenten die de vragenlijst openden, vulden 579 personen of 45% de vragenlijst voor minstens een kwart in. Dit betekent voor het geheel van de verzonden adressen een bruto-respons van 17%, welke dus aanzienlijk lager ligt dan bij de architecten. Deze lage bruto-respons is evenwel in belangrijke mate toe te schrijven aan het hoog aantal niet-valide adressen. De netto-respons bedraagt 25,6% en benadert wel sterk de respons bij architecten. Een responscijfer van 25% mogen we zeker als een goede respons bij online enquêtes beschouwen.

Tabel 2. Responsanalyse designers

	Aantal	Allen % (bruto-respons)	Respons berekend op vragenlijst geopend %	Allen % (netto- respons)*
Vragenlijst geopend/gestart	1281	36,8		
<i>Vragenlijst volledig ingevuld</i>	326	9,4	25,4	14,4
<i>Vragenlijst niet volledig, maar minstens voor een kwart ingevuld</i>	253	7,3	19,8	11,2
<i>Vragenlijst voor minder dan een kwart ingevuld</i>	152	4,4	11,9	
Ik behoor tot de doelgroep, maar wens niet deel te nemen	182	5,2	14,2	
Ik behoor niet tot de doelgroep	368	10,6	28,7	
Vragenlijst niet gezien				
Vragenlijst niet geopend	1891	54,3		
Bounced of failed	313	9,0		
Totaal	3485	100		2261

2261= 3485 – 313 – 0,287(3485-313)

DE RESULTATEN

Dit onderzoek focust op de inkomens en sociaal-economische positie van architecten en designers in Vlaanderen. Om hierover gefundeerde uitspraken te doen is het evenwel noodzakelijk om het vizier te openen en de (sociaal)economische factoren tevens te relateren aan andere kenmerken van deze beroepsgroepen.

We vatten deze resultatensectie aan met een beschrijving van het type architecten en designers dat we bereikten via deze studie. Daarbij kijken we onder meer naar de mate van expertise die ze hebben en de specifieke subsectoren van architectuur en design waarin ze werkzaam zijn. Vervolgens zoomen we in op het socio-demografisch profiel van de architecten. Beide delen geven naast een inkijk in het beroep tevens bijkomende informatie over de representativiteit van deze studie. Het is immers belangrijk dat we niet alleen de pas startende architecten en designers bereiken, maar tevens de al wat meer gevestigde. Ook representativiteit naar leeftijd en geslacht zijn zeer belangrijk wanneer arbeidscondities en verloning in kaart wordt gebracht.

In de twee volgende hoofdstukken gaan we vervolgens in op de activiteiten van de twee beroepsgroepen en de verloning daarvoor. Naast de feitelijke gegevens over tijdsbesteding en verloning van het beroep, peilden we in deze studie ook naar de subjectieve beleving van de job. Deze wordt gerapporteerd in hoofdstuk 10. Niet iedereen hecht immers evenveel belang aan de verschillende aspecten van het werk en niet iedereen heeft dezelfde verwachtingen ten aanzien van een job. Gelijkaardige omstandigheden kunnen tot verschillende evaluaties van een job leiden, terwijl gelijke omstandigheden door de ene persoon negatief en door de andere positief worden geëvalueerd. Daarnaast zijn deze verwachtingen ook sectorafhankelijk, waardoor het moeilijk is om de objectieve cijfers voor architecten en designers te vergelijken. Precies daarom is het belangrijk niet alleen te kijken naar de arbeidsomstandigheden, maar ook naar het subjectieve, persoonlijke gevoel van tevredenheid. Deze subjectieve elementen werden gemeten op basis van een aantal stellingen die we hen voorlegden maar tevens op basis van eigen formuleringen. Er werd hen namelijk in de vragenlijst tevens de mogelijkheid geboden een eigen reactie te formuleren. De respondenten maakten hier veelvuldig gebruik van en de antwoorden die ze gaven op de open vragen bieden vaak een verhelderende kijk op de cijfers.¹

---

¹ Uiteraard zullen we de stellingen, meningen, ... die respondenten ons meegaven steeds anoniem presenteren.

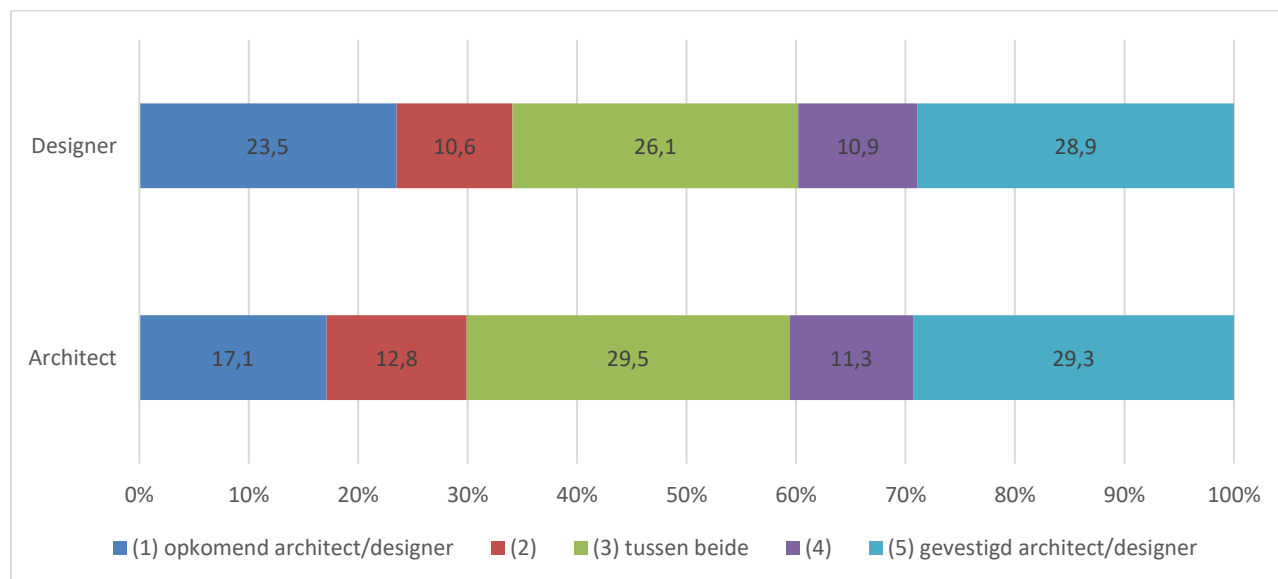
4 Welke architecten en designers bereiken we?

4.1 Van opkomend talent tot gevestigde waarden?

Het is niet onaannemelijk dat personen die het moeilijker hebben om hun loopbaan uit te bouwen en minder erkenning genieten binnen hun professionele werkveld sneller geneigd zullen zijn een vragenlijst over socio-economische condities in te vullen dan gevestigde architecten en designers die zich weinig zorgen hoeven te maken over hun inkomsten of over nieuwe opdrachten. Omwille van privacy-redenen kunnen we de mate van erkenning niet door externen laten beoordelen. Daarom polsten we via enkele vragen bij de architecten en designers zelf naar de mate van erkenning.

Zo vroegen we hen waar ze zichzelf zouden plaatsen op een vijfpuntenschaal van opkomend tot gevestigd architect of designer. Figuur 1 geeft aan dat we met de vragenlijst zowel architecten en designers die zichzelf beschouwen als opkomend architect/designer als personen die aangeven reeds gevestigd architect/designer te zijn, bereikten. Zowel bij de architecten als de designers beschouwt 40% zich als (eerder) gevestigd architect of designer. De omvang van de groep die zich beschouwt als opkomend verschilt wel enigszins bij de architecten en designers. Bij de designers is de groep die zich beschouwt als opkomend iets omvangrijker dan bij de architecten (23,5% bij designers versus 17% bij architecten). Dit heeft mogelijks te maken met de aard van de databanken die we als basis gebruikten voor het contacteren van de respondenten, maar de verschillen blijven al bij al klein. Alleszins wijst deze figuur erop dat we het brede spectrum van designers en architecten bereikt hebben en niet alleen de pas startende architecten en designers waardoor we de inkomsten van de twee beroepsgroepen zouden onderschatten.

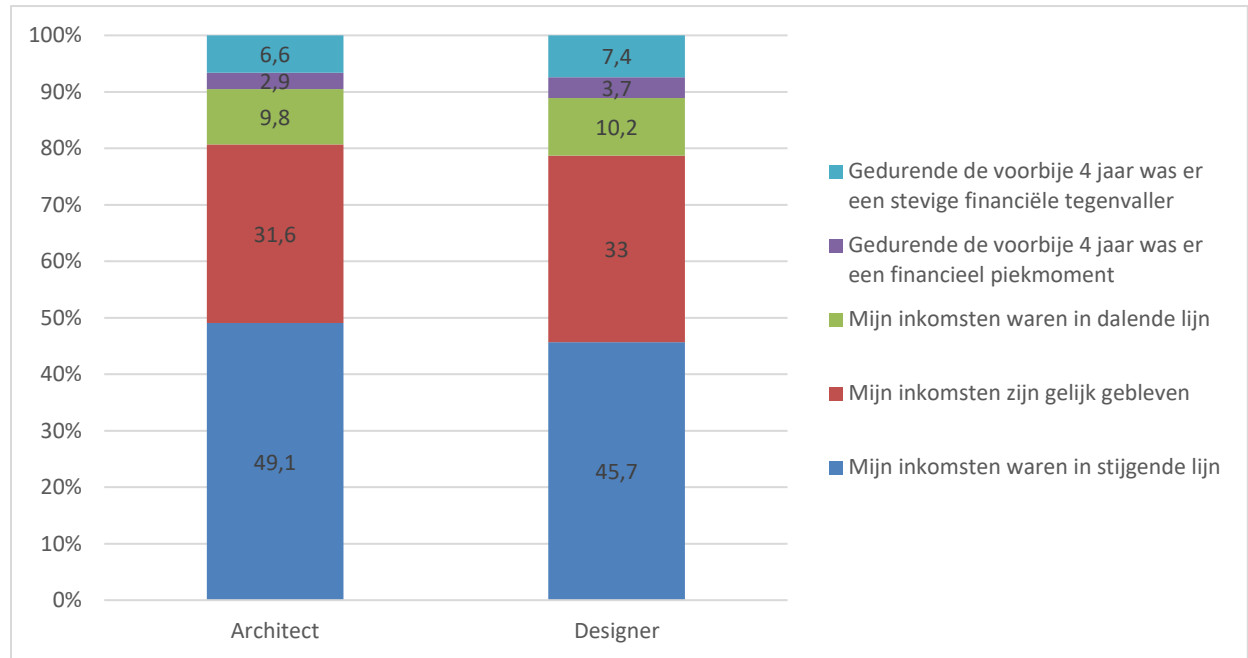
Figuur 1. Mate van erkenning naargelang discipline (n_architecten=1840; n_designers=578)

Tevens bekeken we of we met de vragenlijst niet alleen architecten/designers bereiken die het financieel de voorbije jaren moeilijk hebben gehad. Ook dit blijkt niet het geval. Respectievelijk 80,5% en 79% van de deelnemende architecten en designers rapporteert dat hun inkomsten stabiel gebleven of gestegen zijn de

voorbij vier jaar. Een minderheid, ongeveer één op de tien, geeft aan dat zij hun inkomsten de voorbij vier jaar zagen dalen. Wel rapporteert bij beide groepen ook nog ongeveer 7% dat ze een financiële tegenslag kenden de voorbij vier jaar. Alleszins lijkt dit er niet op te wijzen dat slechts een selecte groep van designers en architecten de vragenlijst invulden.

Figuur 2. Inschatting evolutie inkomsten (%)

4.2 Een verdere opdeling naar subsectoren

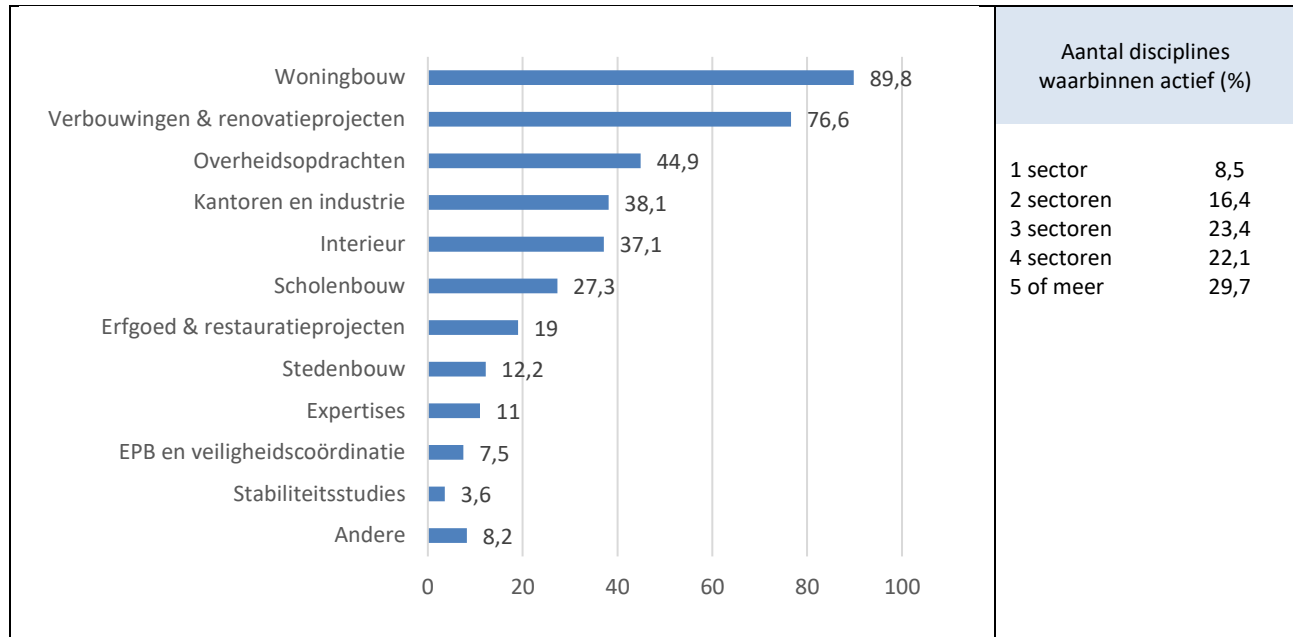
Bij zowel de architecten als de designers bestaat een grote verscheidenheid aan profielen. Daarom polsten we tevens naar de subsectoren waarin architecten en designers werkzaam zijn om hen nog beter te plaatsen en om de komende analyses beter te duiden en interpreteren. Tevens maakt het verdere opdelingen mogelijk bij analyses.

4.2.1 Architecten

De architecten legden we een lijst van 11 sectoren/types van opdrachten voor; tevens werd de mogelijkheid geboden nog andere sectoren of opdrachttypen aan te geven. Het merendeel van de ondervraagde architecten (90%) is werkzaam binnen de woningbouw en verricht verbouwingen of renovaties (77%). Daarnaast verricht 45% overheidsopdrachten en is bijna vier op de tien architecten actief binnen industriebouw en een zelfde aandeel verricht interieuropdrachten. Bij meer specifieke opdrachten en sectoren zoals scholenbouw, erfgoed en stedenbouw zakt het aandeel tot onder de 30%. Het percentage architecten dat meer gespecialiseerde expertise-opdrachten vervult (uitvoeren van expertises, EPB, veiligheidscoördinaties en stabiliteitsstudies) is geringer, maar toch geeft ook ruim één op de tien aan expertises uit te voeren. Daarnaast geeft nog 8% aan in andere deelgebieden werkzaam te zijn. Bij de specificatie van deze andere deelgebieden komen een aantal aspecten

meermaals terug zoals: appartementsbouw, opdrachten in de welzijns- en gezondheidssector (bv. bouw van assistentiewoningen, ziekenhuizen, sociale woningbouw) en scenografie.

Figuur 3. Sectoren waarbinnen werkzaam, architecten (meerdere antwoorden mogelijk, %, n=1838)

Slechts een klein aandeel van de architecten (8,5%) die deelnamen aan de enquête beperken hun activiteiten tot één sector. Daarom is het zinvol om te kijken of op basis van de voorgelegde sectoren profielen van architecten kunnen gevormd worden. Dit bekeken we aan de hand van latente klasse-analyses die we uitvoerden op basis van de antwoorden op de sectorvragen. Op basis van deze analyse kan gekeken worden welke combinaties vaak voorkomen. Uit deze latente klasse-analyses kwamen vier latente klassen of profielen naar voor.

Een eerste profiel omvat ongeveer de helft van de respondenten (51%). Het betreft de ‘standaard’-architecten: architecten die focussen op woningenbouw en daarbij zowel nieuwbouw als renovatieprojecten realiseren. Quasi 100% van deze groep gaf aan actief te zijn in de woningbouw en tevens verbouwingen te realiseren. Daarnaast geeft ook een aanzienlijk deel van deze groep (44,5%) aan interieuroopdrachten te vervullen. Anderzijds vervullen ze minder dan gemiddeld opdrachten op het vlak van stedenbouw, overheidsopdrachten en scholenbouw. Zij richten zich dus voornamelijk tot particulieren.

Een tweede groep omvat ruim een kwart (26%) van de ondervraagde architecten. Dit betreft een groep die op heel verschillende terreinen actief is. Zij zijn quasi even actief in de domeinen waarin ook het eerste type actief was, maar combineren dit met ook een sterke activiteitsgraad in andere domeinen. 94% van hen stipte aan overheidsopdrachten te vervullen en 86% gaf aan actief te zijn op het vlak van scholenbouw. Daarnaast zijn ze meer dan de andere types actief op het vlak van andere grootschalige projecten zoals stedenbouw, industriebouw en erfgoed en restauratieprojecten. Ook op het vlak van expertiseopdrachten zijn ze meer actief. Dit type betreft dus wellicht de architecten die vennoot zijn of werkzaam zijn in meer grootschalige architectenbureaus die zich relatief minder tot de particuliere opdrachtgevers richten.

Tabel 3. Types van architecten op basis latente klasse analyse op sectoren waarbinnen werkzaam (n=1838)

		Type 1	Type 2	Type 3	Type 4	Totaal
Clustergrootte	%	50,8%	26,2%	11,6%	11,4%	100%
	N	933	482	214	209	
<hr/>						
Woningbouw		99,1	93,8	100,0	28,2	89,8
Stedenbouw		5,4	27,0	5,6	15,8	12,2
Overheidsopdrachten		24,8	93,8	0,0	68,4	44,9
Expertises		9,8	15,6	7,0	10,5	11,0
Scholenbouw		3,5	85,9	6,1	20,1	27,3
Kantoren en industrie		31,0	64,7	22,9	24,4	38,1
EPB en veiligheidscoördinatie		7,9	11,2	3,3	1,0	7,5
Verbouwingen & architectuur renovatieprojecten		99,7	87,8	4,2	21,5	76,6
Erfgoed & restauratieprojecten		14,5	36,1	0,0	19,6	19
Stabiliteitsstudies		1,4	6,2	8,9	2,4	3,6
Interieur		44,5	48,3	13,1	2,4	37,1
Andere		6,6	6,2	7,0	21,1	8,2

Een derde groep omvat 12% van de respondenten en is net als de eerste groep sterk gericht op de woningbouw, maar dan wel (quasi) uitsluitend op nieuwbouw. Slechts een miniem aandeel is actief op het domein van verbouwingen. Wel verricht deze groep meer dan de andere groepen stabiliteitsstudies.

Een laatste groep, tenslotte, omvat 11% van de respondenten en is in tegenstelling tot de drie andere groepen weinig actief op het domein van de woningbouw. Zij richten zich relatief meer tot de stedenbouw en de overheidsopdrachten. Daarnaast valt het hoge percentage respondenten op dat andere sectoren vermeldt. In de specificatie van die andere sectoren wordt meermaals gesteld dat men ambtenaar is en wordt ook meermaals vermeld dat men opdrachten vervult in de zorg- en welzijnssector.

Deze latente klasse analyse werd uitgevoerd op iedereen die de vraag invulde (N=2008) en nadien, zoals hierboven besproken, toegepast op de architecten die minstens 25% van de vragenlijst invulden. Wanneer deze twee groepen worden vergeleken valt op dat het aandeel respondenten in type 3 slinkt wanneer we dit enkel bekijken voor de personen die minstens 25% van de vragenlijst invulden, terwijl het aandeel van de personen in type 1 toeneemt (de groepsgroottes in de analyse op alle antwoorden zijn respectievelijk: 42%, 28%, 18% en 13%). Dit betekent dat profiel 3 mogelijk ondervertegenwoordigd is in onze analyses.

4.2.2 Designers

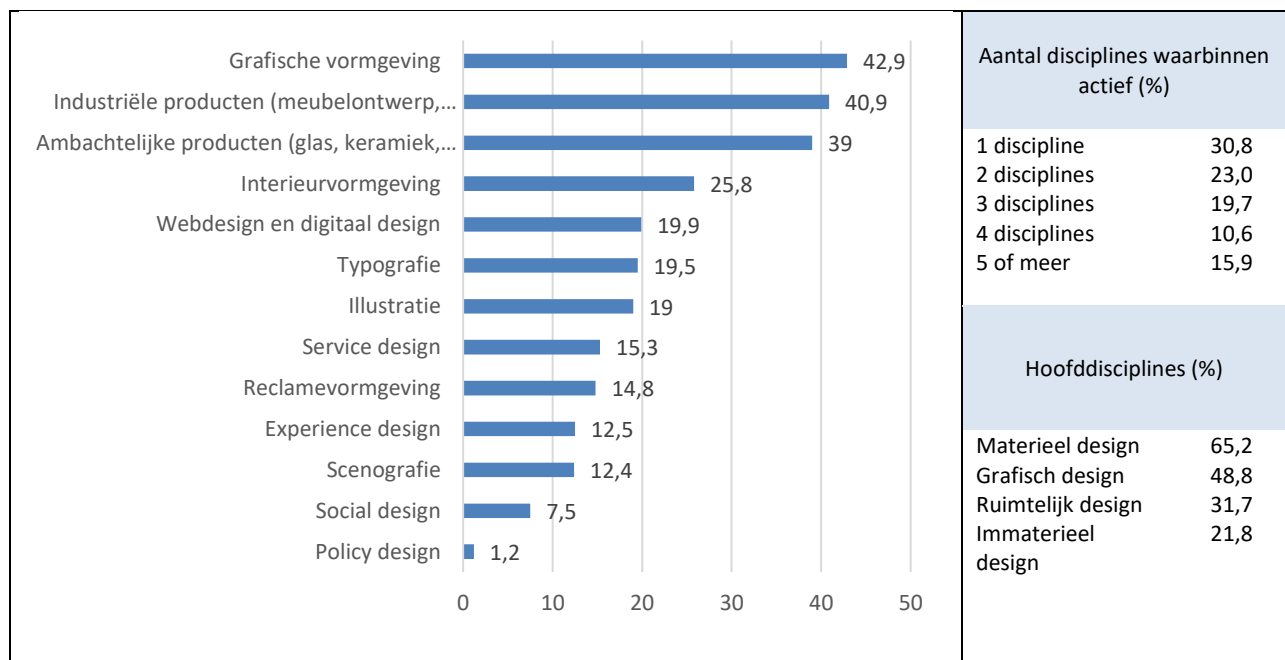
Bij de designers werd de lijst van activiteiten gebaseerd op de indeling die Flanders DC hanteert voor de designsector. Daarbij worden vier grote velden onderscheiden met daarbinnen nog subvelden (zie figuur 4):

- **Materieel design (ambachtelijke objecten in bv. glas, keramiek, ... kleine oplage, industriële producten in massa- of serieproductie vervaardigd)**
- **Ruimtelijk design (interieurvormgeving, scenografie)**

- **Grafisch design** (grafische vormgeving, typografie, illustratie, reclamevormgeving, webdesign en digitaal design)
- **Immaterieel design** (service design, social design, policy design, experience design)

De designers die deelnamen aan de vragenlijst zijn het meest actief op het vlak van materieel design: 65% van de designers verricht activiteiten op het vlak van materieel design. Daarbinnen wordt industrieel design en ambachtelijk design in gelijke mate verricht: 41% van de respondenten geeft aan industriële producten te ontwerpen, 39% geeft aan ambachtelijke producten te ontwerpen. Ook verricht bijna de helft van de designers activiteiten op het vlak van grafisch design. Daarbij ligt de klemtoon echter vooral op grafische vormgeving wat door 43% van de respondenten wordt gedaan. Vervolgens volgen webdesign en digitaal design, typografie en illustratie welke elk door ongeveer een vijfde van de respondenten wordt verricht. Ruimtelijk design wordt door net niet een derde (32%) van de respondenten uitgevoerd. Binnen dit domein betreffen het vooral activiteiten op het vlak van interieurvormgeving wat door 26% van de designers wordt aangegeven als werkdomein. Immaterieel design, tenslotte, wordt het minst vermeld door de deelnemende designers. Toch verricht ook nog ruim een vijfde activiteiten op dit vlak.

Figuur 4. Disciplines waarbinnen werkzaam, designer (meerdere antwoorden mogelijk, %, n=574)

Anders dan bij de actiedomeinen bij architecten, stellen we vast dat designers meer zich toespitsen op een beperkt aantal domeinen: 31% van de respondenten focust op één subdiscipline en 54% op maximaal twee subdisciplines. Groeperen we per discipline dan stellen we vast dat 52% van de respondenten hetzij uitsluitend binnen materieel design, hetzij uitsluitend binnen grafisch design werkzaam is (zie tabel 4). Ruimtelijk en immaterieel design daarentegen vormt zelden het exclusief werkdomein van de designers die deelnamen aan de bevraging. Doorgaans komen deze voor in combinatie met materieel en/of grafisch design.

Tabel 4. Sectoren en combinaties van sectoren waarbinnen werkzaam (designers, n=574)

	%	Cumulatief %
Materieel design	28,6	28,6
Grafisch design	23,3	51,9
Materieel en ruimtelijk design	11,1	63
Materieel, ruimtelijk en grafisch design	5,4	68,4
Materieel en grafisch design	5,1	73,5
Materieel, ruimtelijk, grafisch en immaterieel design	4,7	78,2
Immaterieel en grafisch design	4	82,2
Materieel, ruimtelijk en immaterieel design	3,8	86
Materieel en immaterieel design	3,5	89,5
Materieel, grafisch en immaterieel design	3	92,5
Ruimtelijk design	2,4	94,9
Ruimtelijk en grafisch design	2,3	97,2
Ruimtelijk, grafisch en immaterieel design	1	98,2
Immaterieel design	0,9	99,1
Ruimtelijk en immaterieel design	0,9	100
Totaal	100	

5 Socio-demografisch profiel

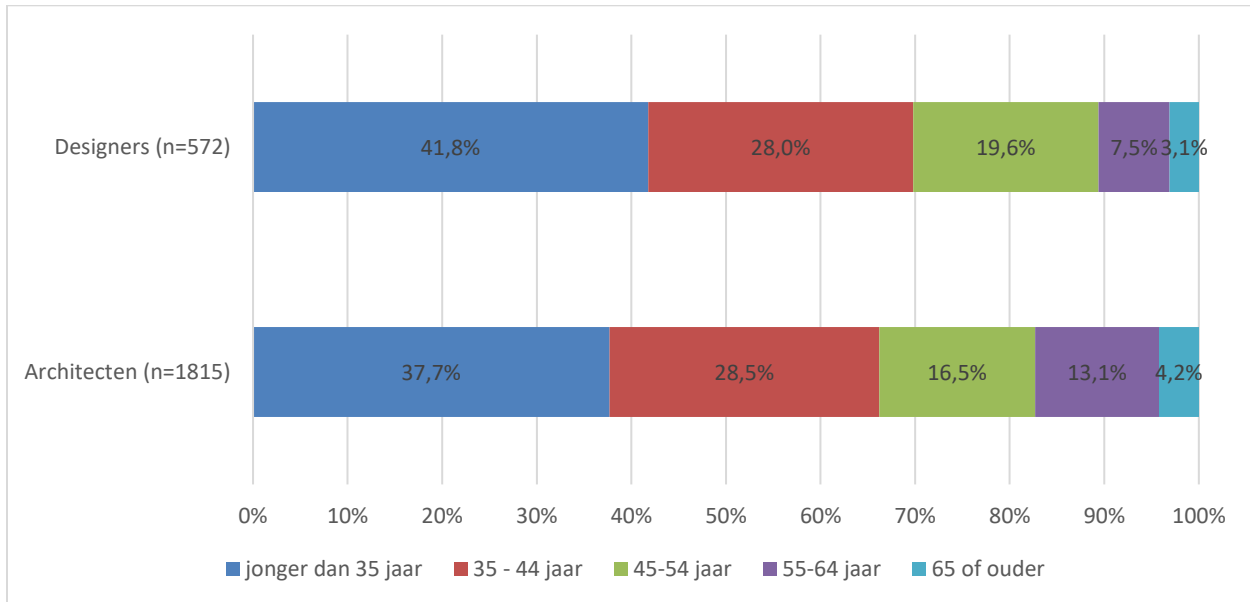
In deze paragraaf wordt een schets gemaakt van het socio-demografische profiel van de professionele architecten en designers die we in dit onderzoek bevestigd hebben. Er wordt hierbij onder andere gekeken naar de verdeling van leeftijd, geslacht en opleidingsniveau bij de bevestigde architecten en designers.

5.1 Leeftijd en geslacht

Creatieve beroepen zoals design en architectuur worden vaak geassocieerd met een grote mate van onzekerheid inzake werk en inkomen. Bovendien wordt van beide beroepen gesteld dat het tijdsintensieve beroepen zijn, die gekenmerkt worden door een atypisch werkritme. Men zou dan ook verwachten dat er in deze beroepen op relatief vroege leeftijd reeds een uitstroom plaatsvindt, en dat de beroepsgroep van architecten en designers dan ook een vrij jonge groep is. Om een zicht te krijgen op de leeftijdsstructuur van respondenten in dit onderzoek, wordt een opdeling gemaakt in vijf leeftijdscategorieën (zie figuur 5). Deze cijfers geven aan dat het voor zowel architecten als designers inderdaad om vrij jonge groepen gaat: personen onder de 35 jaar vormen voor beide disciplines de grootste groep, gevolgd door de groep 35- tot 44-jarigen. Het merendeel van de respondenten is jonger dan 45 jaar, zowel voor architecten (66%) als voor designers (70%). Nadien nemen de aantallen met elke leeftijdscategorie af, hetgeen enigszins lijkt aan te sluiten bij het idee van een vroege uitstroom. De 55-plussers bedragen voor de designers slechts 10,6% van het totale aantal, voor de architecten ligt dit cijfer met 17% iets hoger.

Figuur 5. Leeftijdverdeling architecten en designers (%)

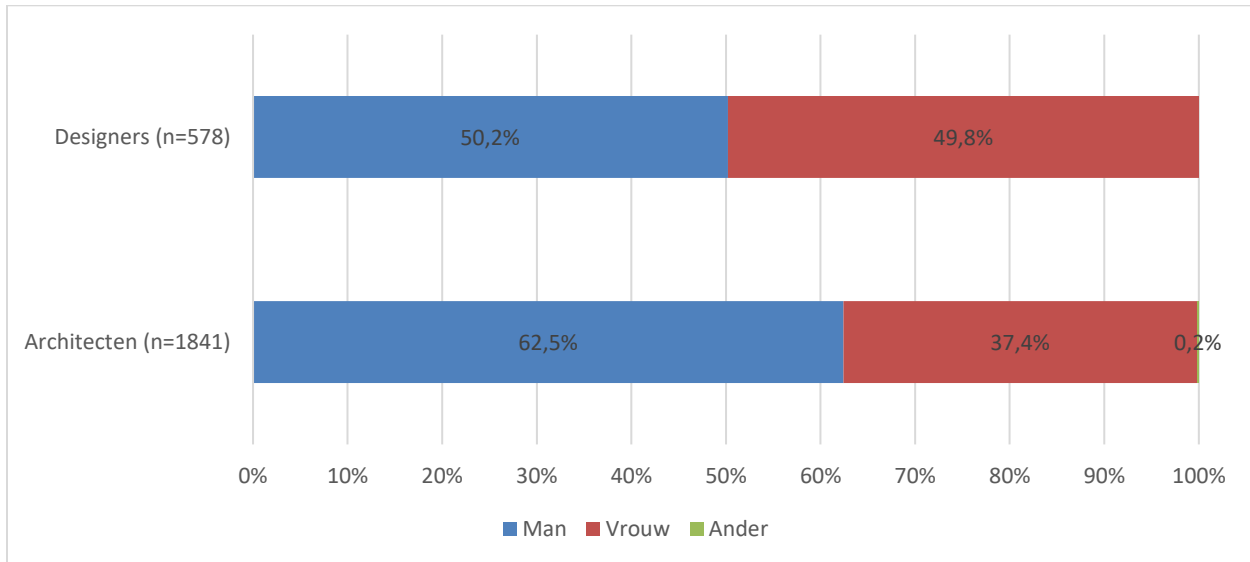

Vrouwen wordt vaak meer creativiteit toegedicht. Daartegenover staat dat heel wat van de creatieve beroepen een sterke oververtegenwoordiging van mannen kennen. De architectuursector wordt bij uitstek beschouwd als een door mannen gedomineerde sector (Fowler & Wilson, 2012; Roan & Stead, 2012). Figuur 6² bevestigt dit enigszins, de balans helt eerder over naar de mannelijke populatie, met 62,5% mannen en 37% vrouwen³. De oververtegenwoordiging van mannen bij architecten blijkt evenwel niet zo sterk als deze in andere creatieve sectoren, zoals de muziek en de audiovisuele sectoren waar meer dan 70% van de creërende kunstenaars man is (Siongers, Van Steen & Lievens, 2016). De genderverhouding voor de designers is duidelijk wel zeer evenwichtig.

² In dit onderzoek werden 3 categorieën onderscheiden, met naast de klassieke man-vrouw opdeling ook een derde categorie voor personen die zichzelf een andere genderidentiteit toekennen. Over de hele streekproefpopulatie identificeerden slechts 3 respondenten zich met deze genderidentiteit (zie figuur 6). Vanwege de zeer beperkte omvang van deze groep, wordt deze niet opgenomen in de andere gender-vergelijkende analyses in dit rapport.

³ Het percentage vrouwen stemt overeen met het percentage dat in de tweejaarlijkse survey van ACE (Architects' Council of Europe) op Europees niveau wordt gevonden in 2016, maar ligt wel significant hoger dan het cijfer dat voor België wordt gevonden. In deze Europese studie worden evenwel geen aparte cijfers voor Vlaanderen gegeven.

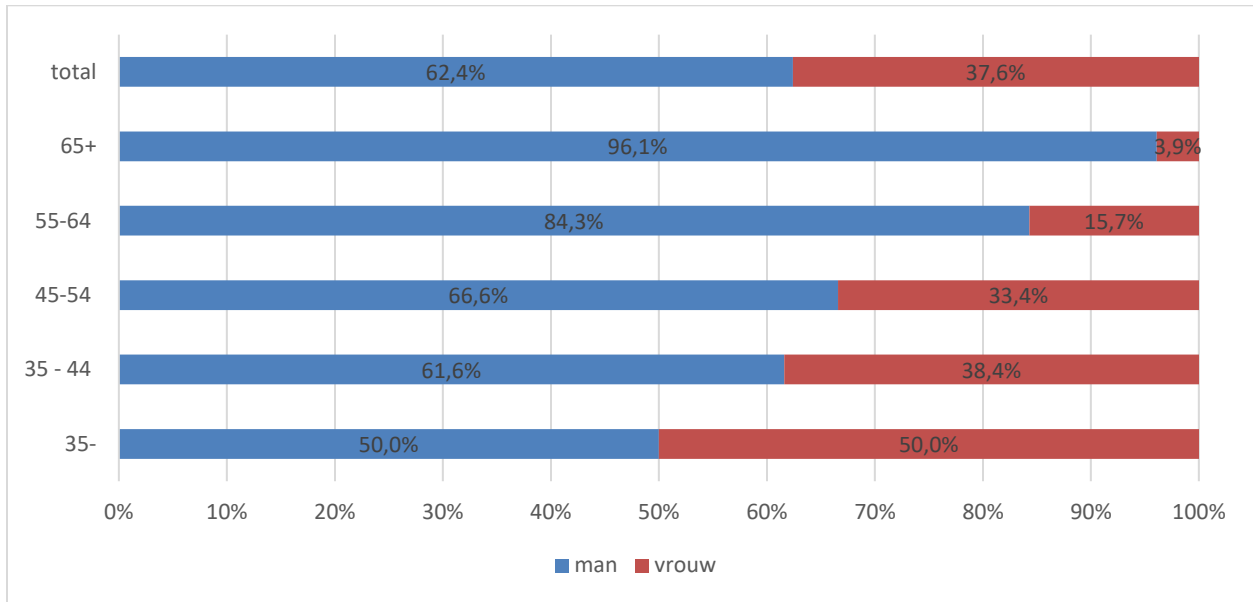
Figuur 6. Geslachtsverdeling architecten en designers (%)

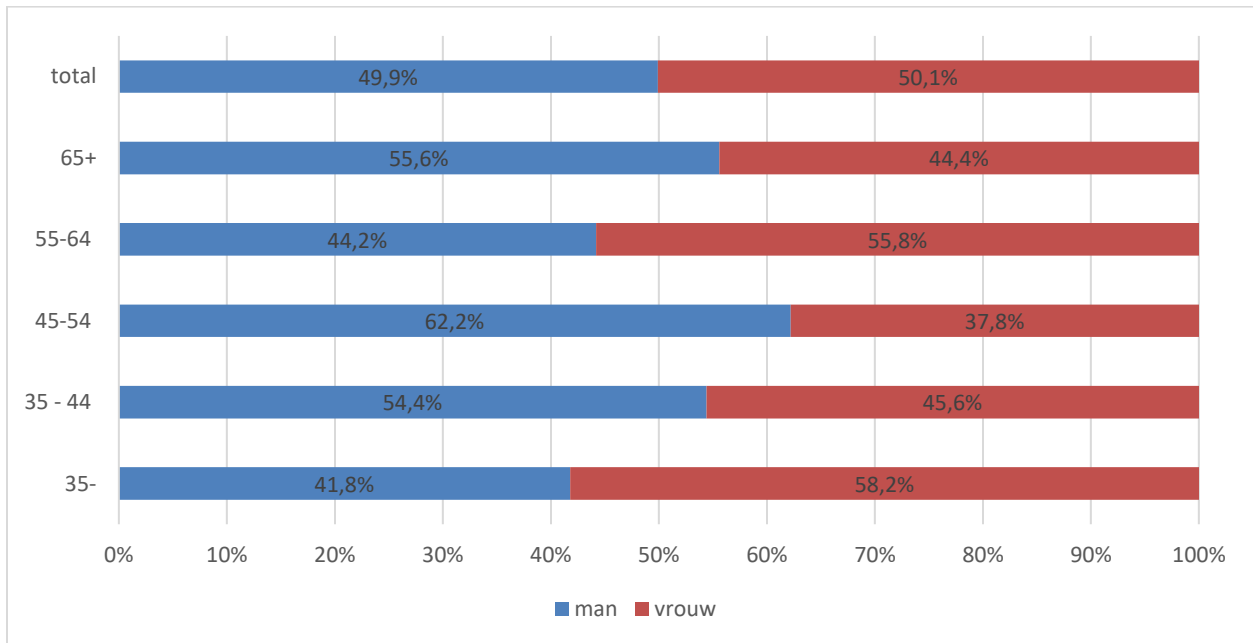
Om tot een meer genuanceerd beeld te komen van de genderverhoudingen binnen beide disciplines, is het van belang om de genderverdeling op te splitsen naargelang de leeftijd. In andere creatieve sectoren stelden we vast dat er een beter genderevenwicht is bij jongere leeftijdsgroepen en dat in deze jongere leeftijdsgroepen vrouwen zelfs vaak de meerderheid vormen, maar dat naarmate de leeftijd en de loopbaan vordert vrouwen sneller uitstromen (Siongers, Van Steen & Lievens, 2016). Internationale studies bij architecten geven een zelfde tendens aan (Whitman, 2005; Architects' Council of Europe, 2017). Onderzoek geeft aan dat vrouwen sneller het beroep verlaten omwille van de lange werkdagen, de trage loopbaanprogressies en lage verloning (Fowler & Wilson, 2012). Figuur 7 geeft duidelijk aan dat de genderverdeling bij architecten sterk evolueert over de leeftijd. Bij de groep die jonger is dan 35 jaar is het aandeel mannen en vrouwen gelijk, terwijl deze balans steeds meer overhelt naar de mannelijke populatie bij de oudere leeftijdscategorieën. Het gaat hier om een sterke daling van het aantal vrouwen over de leeftijd: bij de 55- tot 64-jarigen is slechts zo'n 16% vrouw, bij de 65-plussers 4%. Dit kan wijzen op twee processen: een nieuwe instroom van meer vrouwen bij jongere generaties maar ook een snellere uitstroom van vrouwen uit de sector naarmate de carrière vordert.

Bij designers (figuur 8) vertoont het aandeel vrouwen per leeftijdsgroep een grillig verloop. Binnen de leeftijdsgroep van jonger dan 35 jaar is het percentage vrouwelijke designers groter dan dat van de mannen, waarna voor de hogere leeftijdscategorieën het aandeel vrouwen afneemt tot 55 jaar. Voor de 55- tot 64-jarige designers is het aandeel vrouwen terug hoger dan dat van de mannen en ook bij 65-plussers is er een evenredige man/vrouw verhouding. Hier zien we dus niet direct een grotere uitstroom van vrouwen naarmate de carrière vordert.

Figuur 7. Architecten: geslachtsverdeling naar leeftijd (n=1810)

Figuur 8. Designers: geslachtsverdeling naar leeftijd (n=570)

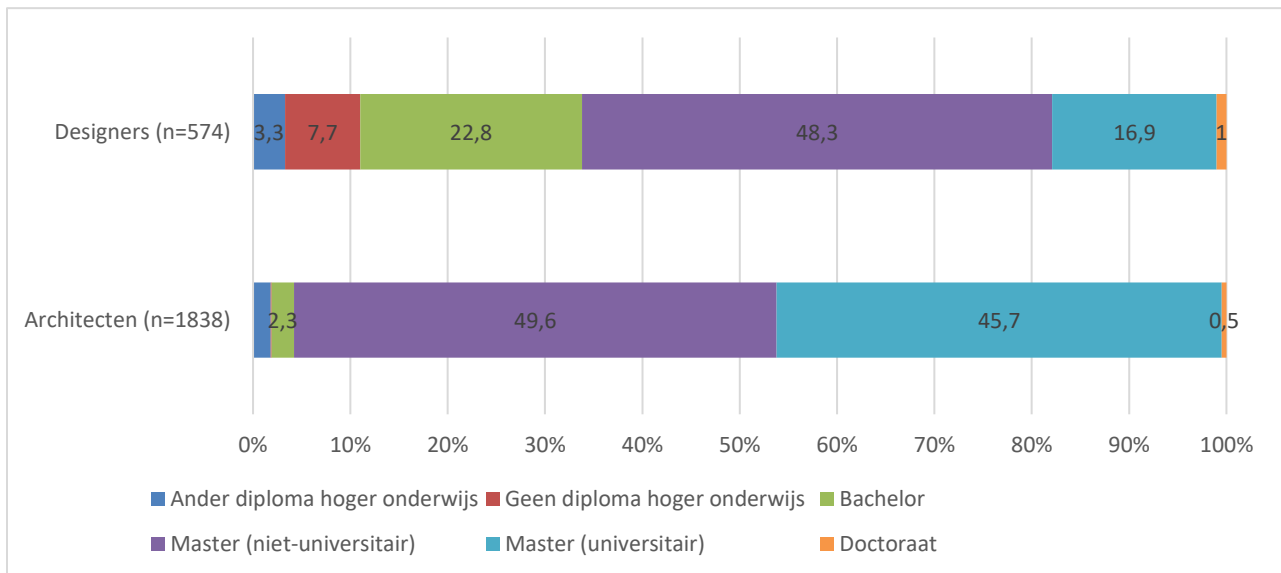

5.2 Opleiding

Architectuur- en designopleidingen situeren zich in Vlaanderen voornamelijk in het hoger onderwijs. De vragen omtrent opleidingsniveau in dit onderzoek spitsten zich dan ook vooral toe op het hoger onderwijs. Figuur 9 geeft de frequenties van het hoogst behaalde diploma weer. De cijfers geven duidelijk aan dat het voor beide disciplines om hogeschoolde groepen gaat: slechts 8% van de designers beschikt niet over een diploma hoger onderwijs, en bij architecten hebben alle respondenten - aangezien het een gereguleerd beroep met specifieke diplomaveisten betreft- een diploma hoger onderwijs. Bijna de helft (48%) van de designers heeft een niet-universitaire master als hoogste diploma. Daarnaast heeft bijna een kwart (23%) van de designers een bachelor diploma en 17% een universitaire master als hoogst behaalde diploma.

Voor de architecten is een master-diploma een vereiste. Toch duidt ook nog een kleine 2% aan te beschikken over een bachelor-diploma. Mogelijk betreft het hier oudere architecten die hun vierjarige opleiding aan de hogeschool beschouwd hebben als een bacheloropleiding (terwijl dit eigenlijk een master-diploma betreft). Interessanter is te kijken naar de verdeling tussen masters die hun diploma behaalden aan een hogeschool en masters die hun diploma behaalden aan de universiteit (bv. master burgerlijk ingenieur-architect). Er blijkt een vrij evenwichtige verdeling te bestaan: de helft van de bevroagde architecten heeft een niet-universitaire master als hoogste diploma, terwijl 46% een universitaire master behaalde.

Figuur 9. Architecten: Hoogst behaalde diploma binnen hoger onderwijs

6 De activiteiten van architecten en designers

Internationale studies (bv. Abbing, 2002; Alper & Wassall, 2000 & 2006; Throsby & Zednik, 2011) wijzen uit dat ten gevolge van lage verloningen, onzekerheid en temporaliteit van inkomsten, creatieve beroepen hun inkomens uit hun creatief werk vaak moeten aanvullen met inkomens vanuit andere bronnen. Ook van designers wordt dit gesteld. Over architecten is dergelijk onderzoek niet voorhanden, toch kan ook van deze groep verwacht worden dat zij ten gevolge van de ontwikkelingen in de bouwsector ook steeds meer verschillende werkzaamheden op zich nemen en kan ook voor deze groep de vraag gesteld worden in welke mate al deze verschillende activiteiten (correct) vergoed worden.

Throsby en Zednik (2011) gaven aan dat de arbeidstijd van creatieve professionals kan onderverdeeld worden in drie types van arbeid die corresponderen met drie verschillende arbeidsmarkten: de markt voor creatief werk, de markt voor gerelateerd werk welke geen deel uitmaakt van hun kernopdracht als creatieve professional maar waarin wel beroep wordt gedaan op de creatieve vaardigheden (bv. lesgeven, podiumtechniek, ...) en tenslotte de niet-kunst- of creatief gerelateerde markt (bv. personen die hun werk als creatieve professional combineren met een job in de commerciële sector). Uit voorgaand onderzoek (Von der Fuhr et al. 2010; Siongers, Van Steen & Lievens, 2014; Siongers, Van Steen & Lievens, 2016) bij professionele acteurs en kunstenaars bleek deze driedeling zeer relevant en werd tevens nog een vierde categorie toegevoegd: activiteiten in andere creatieve sectoren dan deze waartoe de kernactiviteiten van de persoon behoren (bv. een zanger die ook acteert). Bij architecten en designers is het echter moeilijker om een strikt onderscheid te maken tussen creatieve en niet creatieve activiteiten binnen het beroep. Het leek ons daarom meer opportuun een onderscheid te maken tussen kernactiviteiten (specifiek) en gerelateerde activiteiten binnen het beroep. Voor architecten en designers wordt zo een onderscheid gemaakt naar volgende vier types van activiteiten:

1. Specifieke activiteiten binnen de hoofddiscipline van architectuur of design
2. Andere professionele activiteiten gerelateerd aan architectuur of design, maar die niet tot de kernactiviteiten van het beroep horen, bijvoorbeeld lesgeven, werk als curator, schrijven/publiceren over architectuur of design, ...
3. Overige professionele activiteiten binnen de creatieve sector, in andere disciplines dan design of architectuur (bv. een designer die ook beeldend kunstenaar is)
4. Activiteiten in andere sectoren

In de volgende analyses wordt niet enkel nagegaan of de designers en architecten de activiteiten in kwestie hebben uitgevoerd, maar ook of ze effectief vergoed werden voor het uitvoeren van deze activiteiten. Er wordt hierbij een onderscheid gemaakt tussen: altijd vergoed geweest zijn voor een bepaalde activiteit, soms vergoed geweest zijn en nooit vergoed geweest zijn. Het referentiejaar voor deze activiteiten is steeds 2016.

6.1 Activiteiten specifiek als architect of designer

In de eerste plaats polsten we naar de activiteiten binnen de hoofdiscipline van de designers en architecten. Onder deze activiteiten begrepen we in dit onderzoek het creatieve en uitvoerende aspect van werk binnen het domein van design of architectuur. Deze lijst van activiteiten werd per discipline vastgelegd en dit in samenspraak met de expertenpanels en de stuurgroep. Het betreft steeds activiteiten die tot de kern van de disciplines behoren.

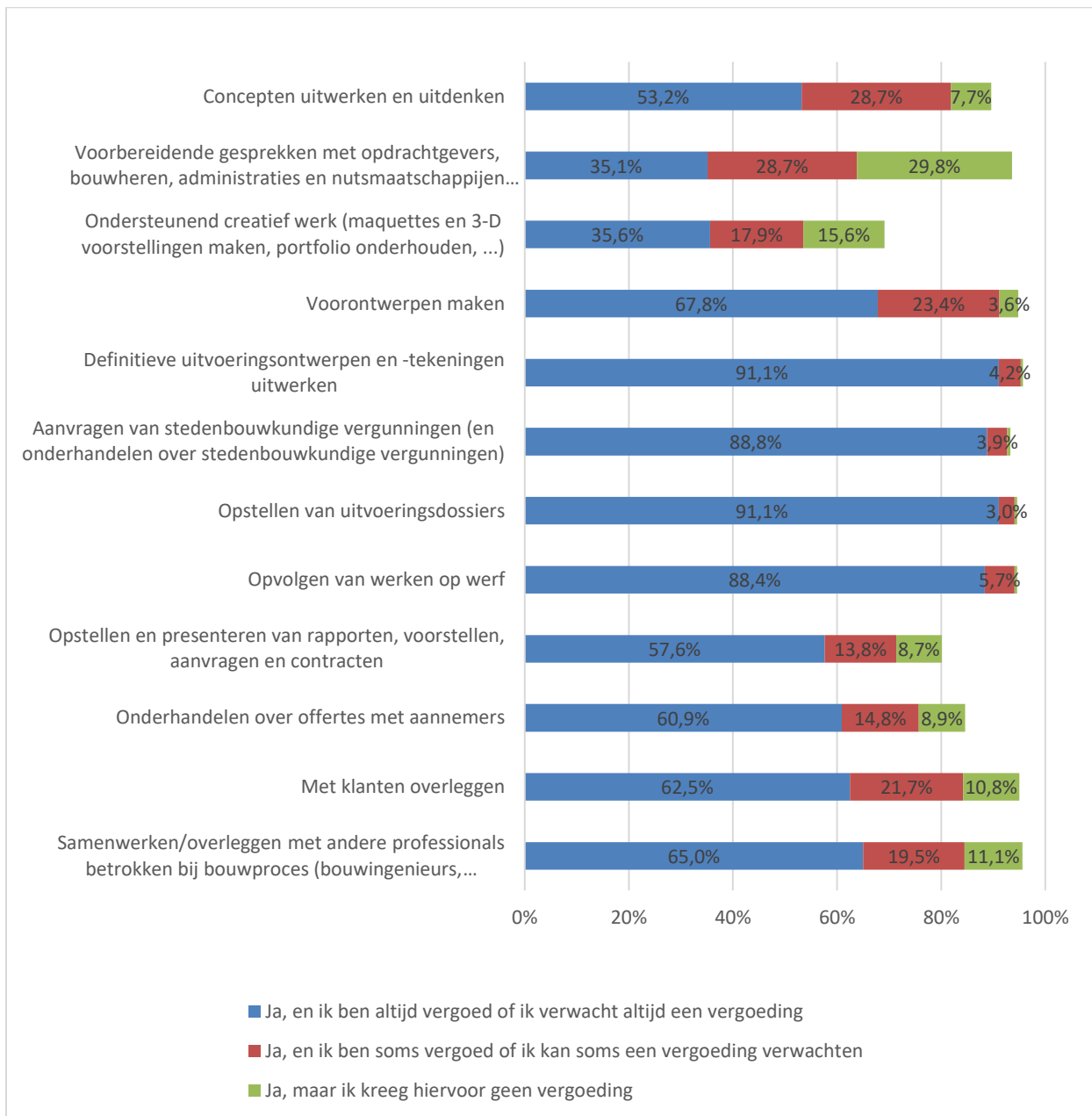
6.1.1 Architecten

In figuur 10 vinden we de frequenties van de specifieke activiteiten binnen de hoofdiscipline van architectuur terug. Vrijwel elk van deze beroepsactiviteiten werd door 80% of meer van de bevraagde architecten uitgevoerd in 2016; voor de meeste van deze activiteiten ligt dit aandeel zelfs hoger dan 90%. De uitzondering op deze regel is het ondersteunend creatief werk zoals maquettes en 3D-voorstellingen maken (69% van de architecten heeft dit gedaan).

Wat het vergoed worden voor deze activiteiten betreft, valt er iets meer variatie waar te nemen. Hoewel het aandeel architecten dat altijd een vergoeding kreeg steeds groter is dan het aandeel dat soms een vergoeding kreeg of het aandeel dat helemaal geen vergoeding kreeg, verschilt deze trend wat naargelang de specifieke activiteit. Voor het uitwerken en uitdenken van concepten geeft ongeveer de helft van de architecten aan dit gedaan te hebben én betaald te zijn, terwijl het aandeel dat deze activiteiten stelde maar slechts soms of gewoonweg niet voor betaald werd zo'n 36% (of 41% van architecten die deze activiteit deden) bedraagt. In vergelijking met de andere activiteiten valt het ook op dat het percentage dat altijd een vergoeding kreeg (of kon verwachten) iets kleiner is voor de meer voorbereidende activiteiten van de architecten. Voor zowel de voorbereidende gesprekken (met o.a. opdrachtgevers en bouwheren) als het ondersteunend creatief werk ligt het percentage dat hiervoor vergoed werd rond ruwweg een derde van alle architecten. De vergoeding voor deze voorbereidende activiteiten blijkt dus redelijk onzeker, wat ook waar te nemen valt in de percentages van architecten die soms of nooit een vergoeding kregen voor deze activiteiten (samengenomen bedraagt dit 58,5% op de totale groep van architecten en 62,5% binnen de groep die deze activiteit stelt voor voorbereiden gesprekken, en 33,5% op de totale groep en 48% binnen de groep die de activiteit stelt voor het ondersteunend creatief werk). Het maken van voorontwerpen wordt dan weer vaker vergoed, met zo'n twee derde van de respondenten die stelt dat ze voor deze activiteit steeds vergoed werden of een vergoeding konden verwachten. Deze resultaten liggen in lijn met wat we in het onderzoek bij de kunstenaars vonden. Ook bij deze andere creatieve beroepen stelden we vast dat werkzaamheden in de voorbereidende fase veel minder vergoed werden (Siongers, Van Steen & Lievens, 2016).

De vergoeding is het stabielst voor het uitwerken van definitieve uitvoeringsontwerpen en –tekeningen, het aanvragen van stedenbouwkundige vergunningen, het opstellen van uitvoeringsdossiers en het opvolgen van de werken op de werf. Voor deze activiteiten ligt het percentage van de architecten dat altijd een vergoeding kreeg (of kon verwachten) steeds rond de 90%. Voor samenwerken en overleggen met andere actoren (klanten, aannemers, andere professionals) ligt het deel dat deze activiteit rapporteerde en hiervoor altijd vergoed werd doorgaans tussen de 60% en 65%. Het opstellen en presenteren van rapporten, voorstellen en dergelijke werd tenslotte ongeveer bij zeven op de tien architecten die deze activiteit stelden vergoed.

Figuur 10. Specifieke activiteiten als architect (n=1696)

6.1.2 Designers

Figuur 11 geeft de frequenties van de specifieke beroepsactiviteiten binnen het domein van design weer. Deze cijfers wijzen op een zeer precare situatie op het vlak van vergoedingen voor de verschillende beroepsactiviteiten van designers: voor vrijwel alle werkzaamheden weergegeven in figuur 11, is het percentage designers dat geen vergoeding kreeg voor de activiteit groter dan het percentage dat altijd vergoed werd of dan het percentage dat soms een vergoeding kreeg. De uitzondering hierop is het ontwerpen voor een opdrachtgever: 73% (=60,9/83) van de designers geeft aan altijd vergoed te zijn voor het maken van ontwerpen in opdracht. Slechts 7% stelt hiervoor

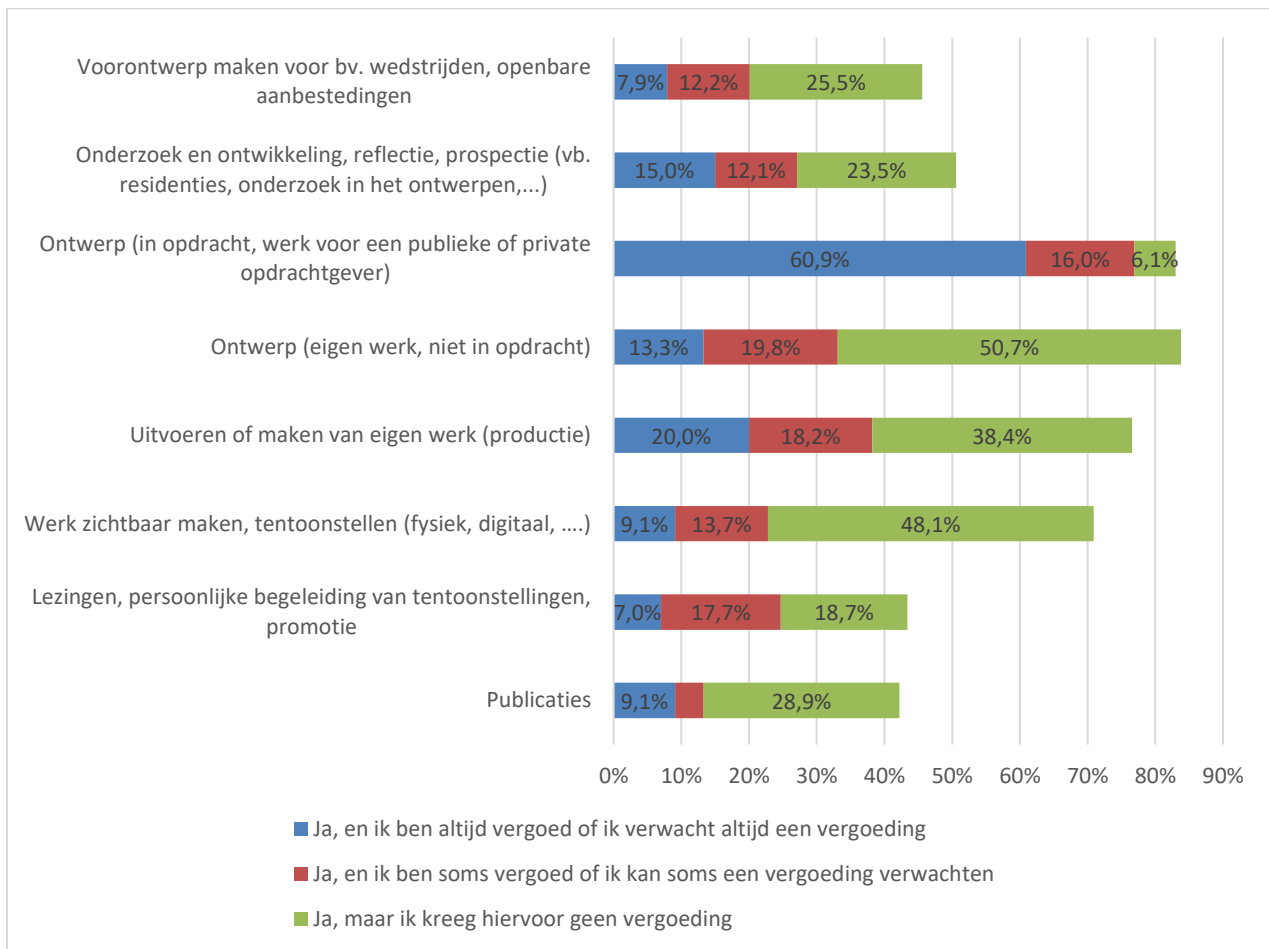
nooit vergoed geweest te zijn, 19% werd soms vergoed. Er tekent hier zich een duidelijk contrast af met opdrachten die op eigen initiatief gebeuren. Ruim de helft van de designers geeft aan ontworpen te hebben op eigen initiatief zonder dat hiervoor een vergoeding tegenover stond (of 61% van degenen die ontworpen hebben op eigen initiatief). Daartegenover staat dat slechts 16% van de designers die aangeven ontworpen te hebben op eigen initiatief hier altijd vergoed voor werden en 23% hier soms voor vergoed werd. Ook voor de productie van eigen werk bestaat er enige onzekerheid inzake vergoeding: 38,4% van de designers voerden deze activiteit zonder ooit vergoed te worden (vergeleken met 20% die het uitvoerden en altijd vergoed werden en 18% soms). In vergelijking met werken voor een opdrachtgever, brengt het ontwerpen en produceren van werken op eigen initiatief weinig stabiliteit op het vlak van vergoedingen met zich mee.

De meer “voorbereidende” activiteiten werden weliswaar minder vaak uitgevoerd dan het ontwerpen en produceren van werken, maar het patroon inzake vergoeding is wel vergelijkbaar. Ook voor deze activiteiten blijkt het vaak aan een vergoeding te ontbreken. Ongeveer een kwart van de designers geeft aan voorontwerpen gemaakt te hebben en hiervoor niet vergoed te zijn of met andere woorden ruim de helft (56%) van de designers die een voorontwerp gemaakt hebben, werden hiervoor niet vergoed (vergeleken met 17% die altijd en 27% die soms vergoed werden bij het maken van een voorontwerp. Voor het onderzoek en ontwikkeling of reflectie voorafgaand aan het eigenlijke uitvoeren van het ontwerp zien we eveneens dat bijna een kwart van de designers dit deed zonder ervoor vergoed te worden (of 46% van de designers die deze activiteit stelden, vergeleken met 30% altijd en 23% soms).

Ook het tentoonstellen en zichtbaar maken van eigen werk leidt zelden tot een vergoeding: bijna de helft van de bevroegde designers voerde deze activiteit uit zonder er een vergoeding voor te ontvangen. Tenslotte zien we dat het publiceren en geven van lezingen/begeleiden bij tentoonstellingen/promotie voeren een gelijkaardig patroon vertonen inzake vergoeding, hoewel deze beroepsactiviteiten minder vaak werden uitgevoerd dan de vorige activiteiten (42% voor publicaties, 43% voor lezing e.d.). Vooral het publiceren leidt zelden tot een vergoeding: ruim de helft (58,7%) van de designers die publiceerden werd niet betaald voor deze activiteit in vergelijking met 28% altijd en 13% soms. Over het algemeen bestaat er dus een duidelijk verschil met architecten wat betreft de zekerheid van vergoeding van de beroepsactiviteiten. In vergelijking met de architecten zien we voor de designers dat er voor heel wat meer beroepsactiviteiten geen garantie op vergoeding bestaat.

Figuur 11. Specifieke activiteiten als designer (n=494)

6.2 Andere professionele activiteiten gerelateerd aan architectuur of design

In tweede instantie vroegen we de designers en architecten naar professionele activiteiten gerelateerd aan de hoofdiscipline maar niet behorend tot de kern van de professionele activiteiten van designers of architecten. Deze activiteiten zijn sterk discipline-gebonden en werden eveneens opgesteld in overleg met de expertpanels. Voor de volgende figuren worden de activiteiten geordend in volgorde van gerapporteerde frequentie.

6.2.1 Architecten

Figuur 12 geeft de frequenties weer voor architectuur-gerelateerde activiteiten. Meer dan de helft van de bevroegde architecten geeft aan in 2016 administratieve en zakelijke activiteiten te hebben uitgevoerd. De meeste van de architecten die deze activiteit uitvoerden ontvingen hier geen vergoeding voor: 62% werd nooit vergoed voor deze zakelijke en administratieve activiteiten, 14% soms en 24% altijd. Een aanzienlijk deel van de architecten besteedt dus tijd aan administratieve werkzaamheden zonder hiervoor vergoed te worden, hetgeen ook werd aangehaald door verschillende respondenten in de open vragen.

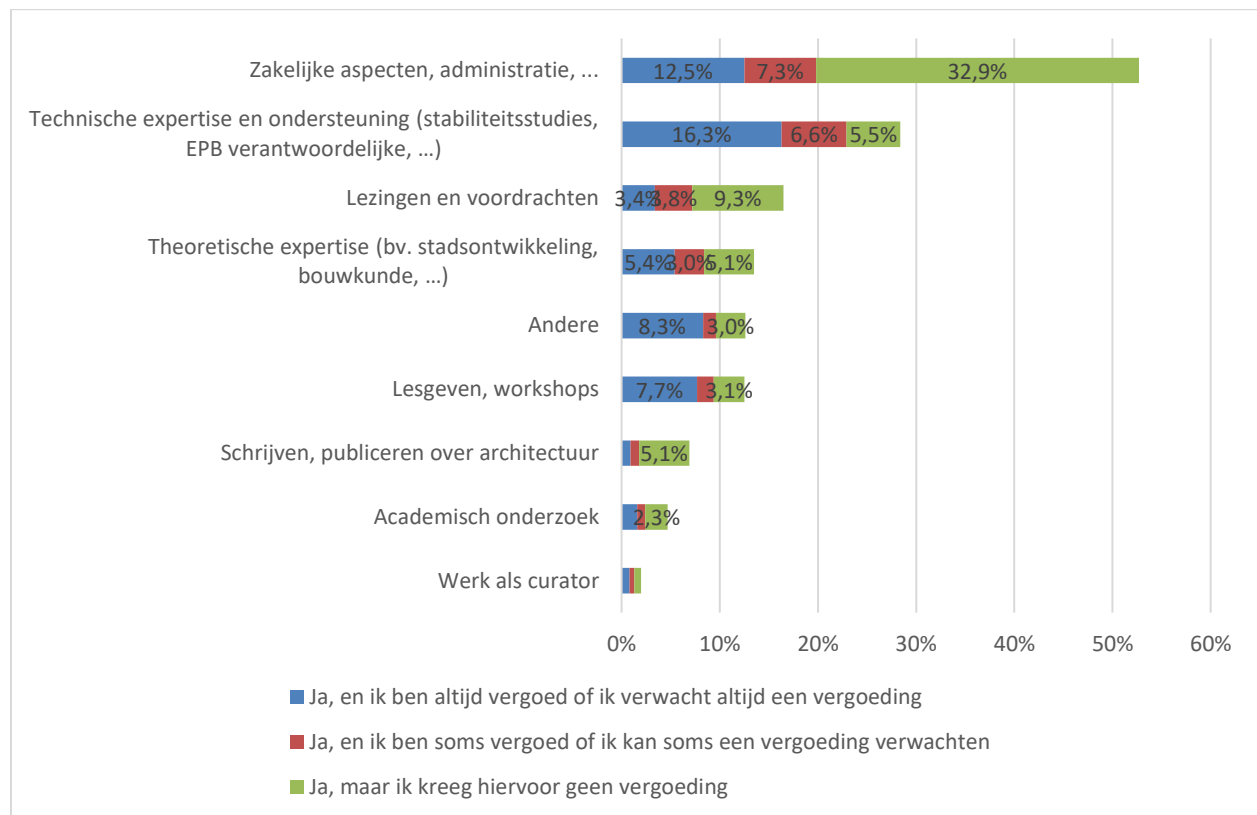
Architecten en designers aan het woord

“Ik ben niet ongelukkig als architect. Het is voor mij een roeping. Maar het is vervelend dat de wetgevers iedereen verplichten om een welhaast kafkaïaanse administratie te doorworstelen voor soms simpele zaken als het verbouwen van een ééngezinwoning. Bovendien blijken al de regels en normen waarmee “wij” geconfronteerd worden niet te verhinderen dat beslissingen soms zeer willekeurig overkomen.” (Architect)

“Architect is een zeer mooi en uitdagend beroep met zeer creatieve voldoening, maar je taak verandert al snel naar een administratieve bediende. De taak van architect wordt met te veel verantwoordelijkheden opgescheept, met het gevolg dat het creatieve verhuist naar de laatste plaats.” (Architect)

Daarnaast heeft meer dan een kwart (28%) van de bevroegde architecten theoretische expertise en ondersteuning omtrent architectuur gegeven in 2016. Voor deze activiteit werd het merendeel wel altijd vergoed. Lezingen en voordrachten werden door 16,5% uitgevoerd, waarvoor het merendeel (9 procentpunten van de 16,6%) geen vergoeding ontving. Verder heeft ruwweg een tiende van de architecten lessen of workshops gegeven, theoretische expertise gegeven of activiteiten binnen de restcategorie uitgevoerd. Tenslotte werden academisch onderzoek, werk als curator en schrijven/publiceren over architectuur door minder dan 10% van de bevroegde architecten uitgevoerd.

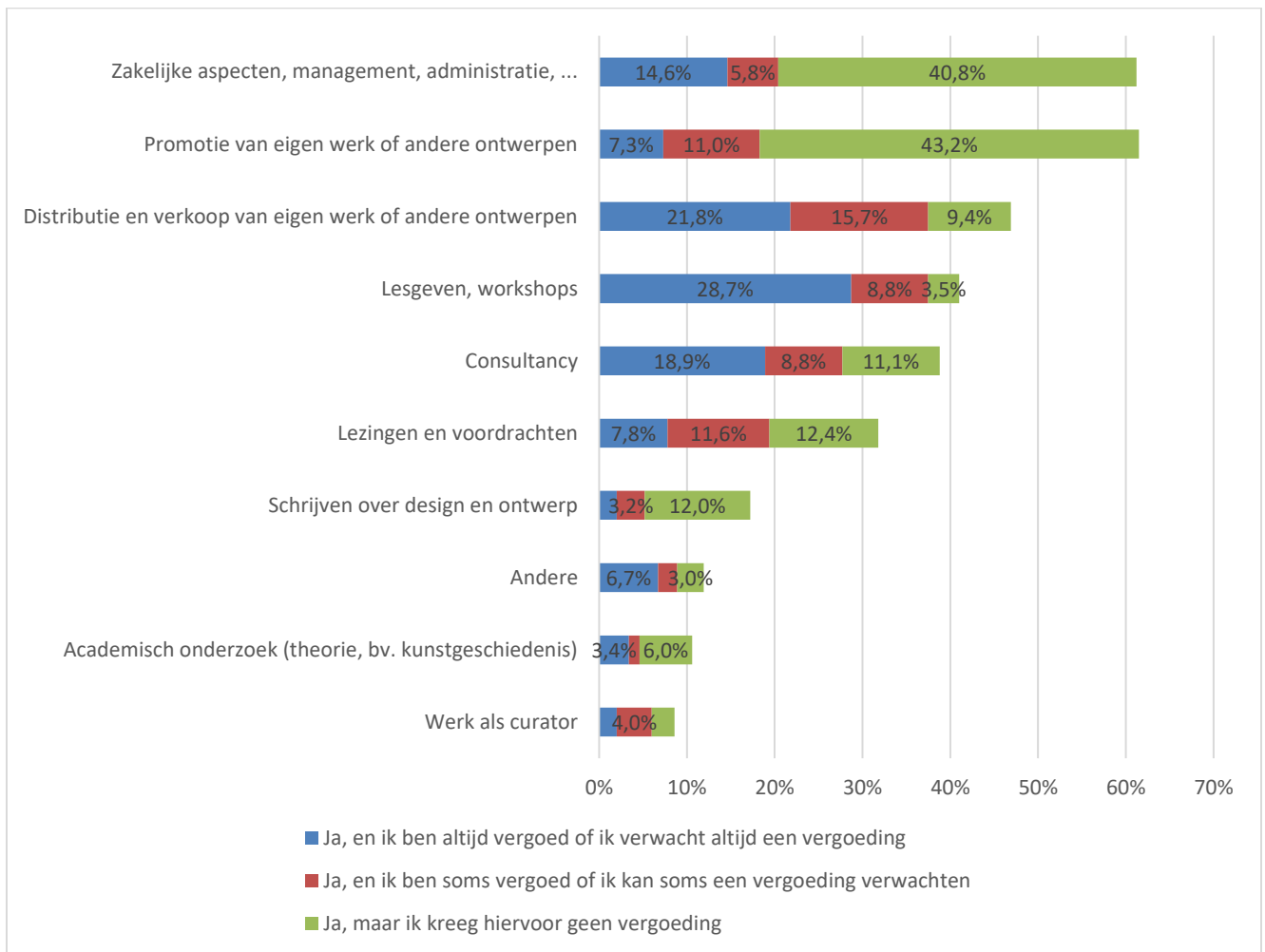
Figuur 12. Andere activiteiten gerelateerd aan architectuur (n=1667)

6.2.2 Designers

In figuur 13 vinden we de frequenties terug voor activiteiten gerelateerd aan design. Net zoals bij de architecten zien we dat een aanzienlijk percentage (61%) van de designers tijd besteedt aan de zakelijke en administratieve werkzaamheden. Ook hier werden deze activiteiten in de meeste gevallen niet vergoed: 41% van de designers voert administratieve taken uit maar wordt daar niet voor vergoed. Ook de promotie van het eigen werk of andere ontwerpen is een activiteit die door de meerderheid (61,5%) van de designers werd uitgevoerd, doch die voor de meesten van hen niet vergoed werd. 43% van de designers geeft aan promotiewerk verricht te hebben maar nooit vergoed te zijn geweest voor dit promotiewerk. Daarnaast zien we dat ruwweg 40% van de designers lessen of workshops heeft gegeven in 2016. Het merendeel van deze groep werd ook altijd vergoed voor deze activiteit. Iets minder dan de helft van de bevroegde designers distribueerden/verkochten eigen werk of andere ontwerpen in 2016. Voor ongeveer de helft van hen werd deze activiteit steeds vergoed. Verder zien we dat ruwweg een derde van de designers lezingen/voordrachten heeft gegeven en consultancy heeft verricht. Ook het geven van lezingen en voordrachten blijkt lang niet altijd vergoed. Tenslotte stellen we vast dat activiteiten zoals het schrijven over design en ontwerp, academisch onderzoek en werk als curator slechts door een minderheid werden gedaan, met frequenties van respectievelijk 17%, 11% en 9%. Net zoals bij de architecten zien we voor designers dus dat zakelijke en administratieve taken voor een groot deel van de respondenten tijd inneemt, waarbij deze activiteiten vaak ook niet vergoed worden. Voor de designers zien we tevens dat promotie van het werk een extra pijnpunt is: meer dan 60% heeft deze activiteit effectief uitgevoerd, maar werd hier vaker niet dan wel voor vergoed. Anderzijds blijken designers dan weer meer te kunnen terugvallen op inkomsten vanuit lesopdrachten.

Figuur 13. Andere activiteiten gerelateerd aan design (n=486)

6.2.3 Lesgevende activiteiten

Om een genuanceerder beeld te genereren van de architecten en designers die lesgeven en workshops geven, werd deze groep ook gevraagd waar ze deze lesgevende activiteiten uitvoeren (zie tabel 5). De cijfers in deze tabel geven tevens een percentage weer van het totaal aantal architecten/designers die aangeven les te hebben gegeven. Het betreft hier enkel lesgevende activiteiten gerelateerd aan de hoofddiscipline, bv. een designer die in het secundair onderwijs plastische opvoeding geeft, of een architect die in bedrijven workshops geeft over zijn vak. We zien voor beide disciplines dat een groot deel van de lesgevende activiteiten zich in het hoger onderwijs afspeelt, met 43% en 34% voor respectievelijk architecten en designers. Ook het geven van lessen, workshops en masterclasses op vraag van organisaties of bedrijven is zowel bij architecten als voor designers vrij populair; 40% van de lessen of workshops met betrekking tot design behoren tot deze categorie, voor architecten komt het neer op 27%. Verder lijkt het geven van privélessen frequenter voor te komen bij designers (34%) dan bij architecten (11%).

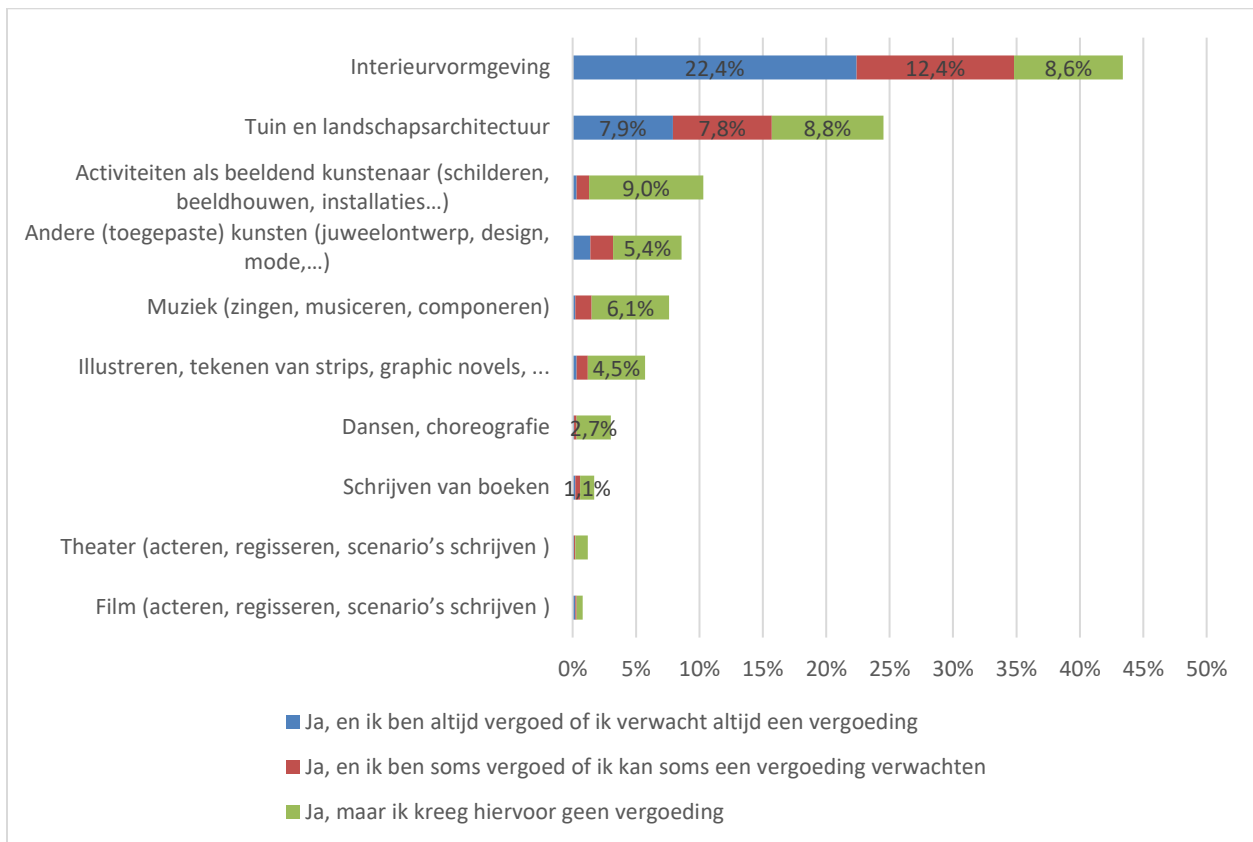
Tabel 5. Lesgeven: lesverband naargelang hoofdiscipline (% enkel respondenten die aangaven les te geven, meerdere antwoorden mogelijk)

	Architect (N=214)	Designer (N=210)
Privés of workshops	11,2%	34,3%
Op vraag van organisaties/bedrijven	26,6%	39,0%
DKO/Stedelijke academie	3,7%	11,4%
KSO	4,2%	3,8%
Andere dan KSO	1,4%	5,7%
Hoger kunstonderwijs	43,0%	33,8%
Amateurkunst- of cultuureducatieve vereniging	1,4%	0,9%
Andere	8,0%	9,0%

6.3 Overige professionele activiteiten binnen de creatieve sector

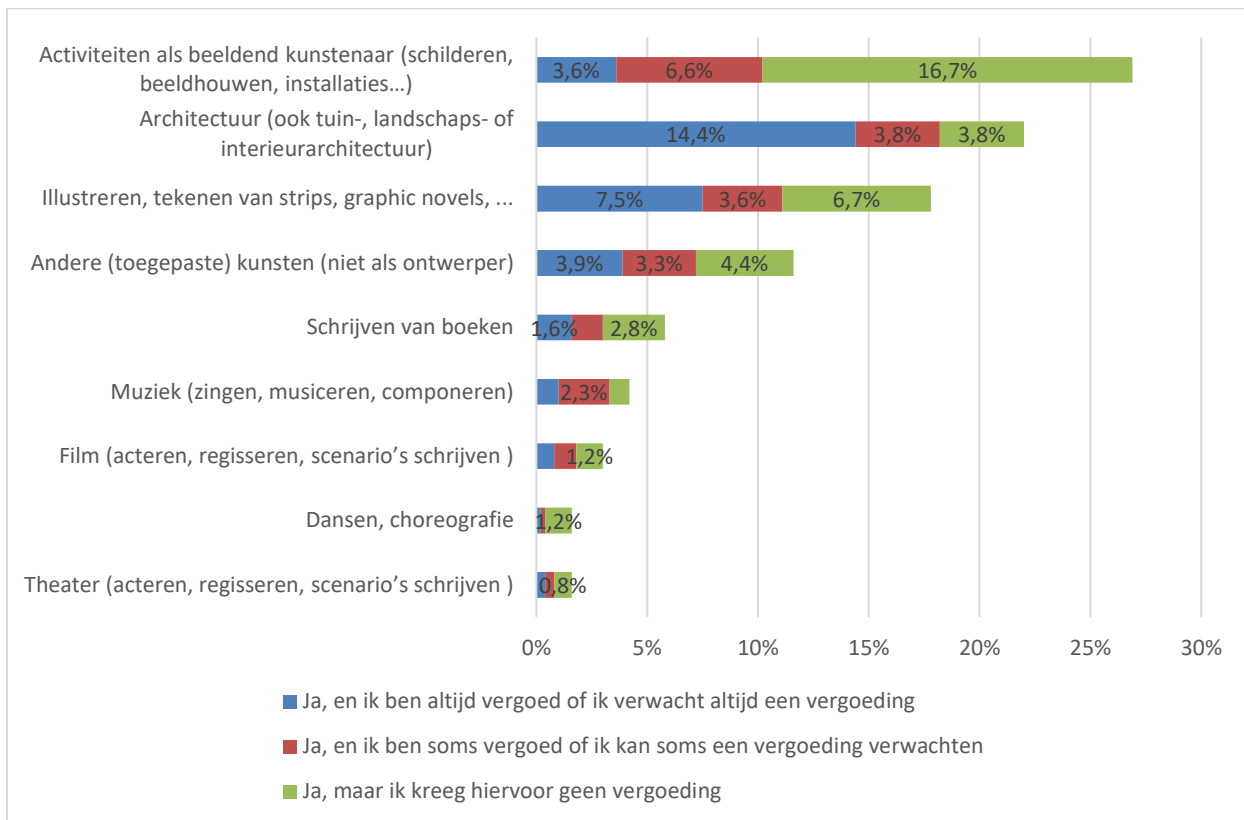
Een derde categorie van professionele activiteiten die binnen dit onderzoek wordt onderscheiden, betreft de activiteiten binnen de creatieve sector die buiten de hoofdiscipline (architectuur of design) vallen. In figuur 14 vinden we de frequentieverdeling van deze activiteiten voor architecten. Niet zo verwonderlijk zien we dat 43% van de architecten ook werkzaamheden met betrekking tot interieurvormgeving heeft uitgevoerd in 2016, waarvan ongeveer de helft altijd betaald werd. Daarnaast heeft ongeveer een kwart van de bevroegde architecten activiteiten binnen de tuin- en landschapsarchitectuur uitgevoerd, waarvan ruim een derde altijd een vergoeding ontving, een derde soms, en een derde nooit. Verder zien we ook dat ongeveer een tiende van de architecten actief is in de beeldende kunsten, hoewel de meeste geen inkomsten genereren uit deze activiteit. De overige activiteiten werden steeds door een klein percentage van de architecten uitgevoerd (steeds minder dan 10%), en vaak ook zonder vergoeding.

Figuur 14. Overige professionele activiteiten binnen de creatieve sector, in andere disciplines dan architectuur (n=1611)

Bij de designers zien we dat iets meer dan een kwart ook actief is in de beeldende kunsten, waarbij het in meer dan de helft van deze gevallen gaat om onbetaalde activiteiten. Meer dan een vierde van de bevroegde designers is ook actief in tuin- en landschapsarchitectuur, en het merendeel van deze groep werd altijd vergoed voor deze activiteiten. Daarnaast blijkt ook 18% van de designers bezig te zijn met illustratie of het tekenen van graphic novels, strips e.d. (40% wordt daar altijd voor vergoed, 22% soms, 38% nooit). Voor de andere creatieve activiteiten liggen de frequenties duidelijk lager.

Figuur 15. Overige professionele activiteiten binnen de creatieve sector, in andere disciplines dan design (n=362)

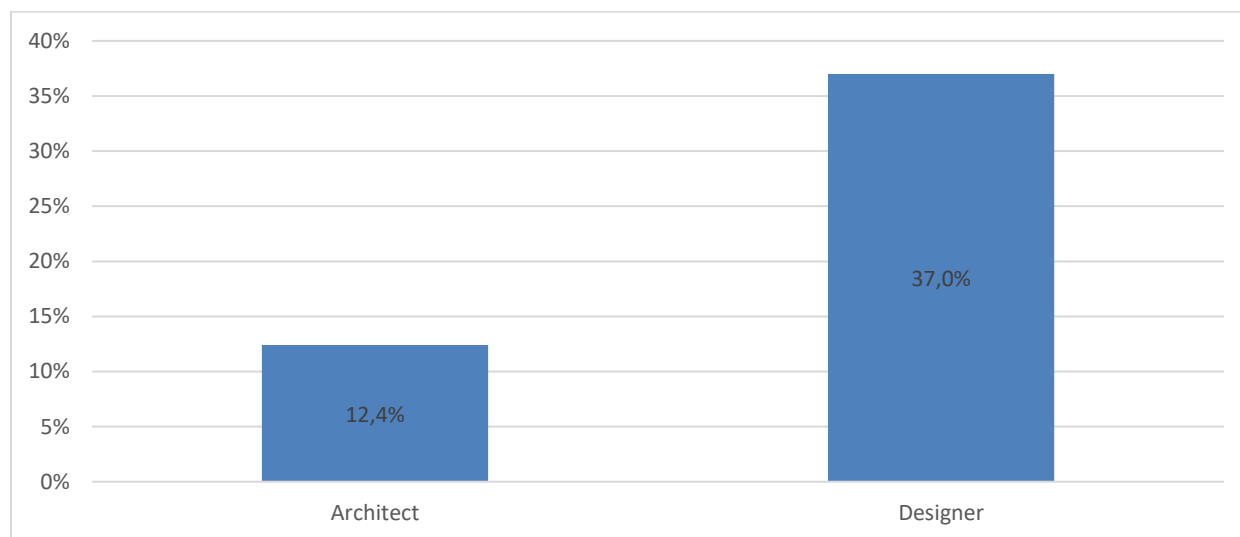

6.4 Activiteiten in andere sectoren

Tenslotte vroegen we naar de andere activiteiten buiten de creatieve sector. Deze vraag werd beperkt tot andere betaalde jobs. In figuur 16 vinden we het percentage architecten en designers dat nog een andere betaalde job heeft buiten de creatieve sector terug. Ook hier kan er een duidelijk verschil tussen architecten en designers worden waargenomen. Designers blijken veel vaker dan architecten nog een job te hebben buiten de kunstsector: 37% van de bevraagde designers heeft nog een job niet gerelateerd aan design, in vergelijking met 12,4% bij de architecten. Dit lijkt erop te wijzen dat designers vaker nog extra jobs op zich te moeten nemen om rond te komen.

Wat betreft de sectoren waartoe deze jobs behoren, zien we in tabel 6 dat zowel voor architecten als designers het grootste deel onder de categorie onderwijs en vorming valt. Het gaat hier dan om het doceren van niet-artistieke vakken of vakken die niet aan design of architectuur verbonden zijn, of het vervullen van een coördinatie –of directiefunctie in het onderwijs. Daarnaast geeft 16% van de designers met een betaalde job buiten de creatieve sector aan professioneel actief te zijn binnen de sector kunst, amusement en recreatie. Het gaat hier om 'niet-creatieve of artistieke' jobs in deze sector zoals bv. cultuurfunctionaris in een gemeente, medewerker in een museum, ... Verder zien we dat ongeveer 16% van de architecten met een job buiten de creatieve sector ook inkomsten genereert uit de bouwnijverheid.

Figuur 16. Percentage architecten en designers dat nog een andere betaalde job uitoefent, buiten design/architectuur of andere artistieke disciplines

Tabel 6. Andere betaalde jobs naargelang discipline (enkel architecten en designers die aangaven nog een andere job uit te oefenen)

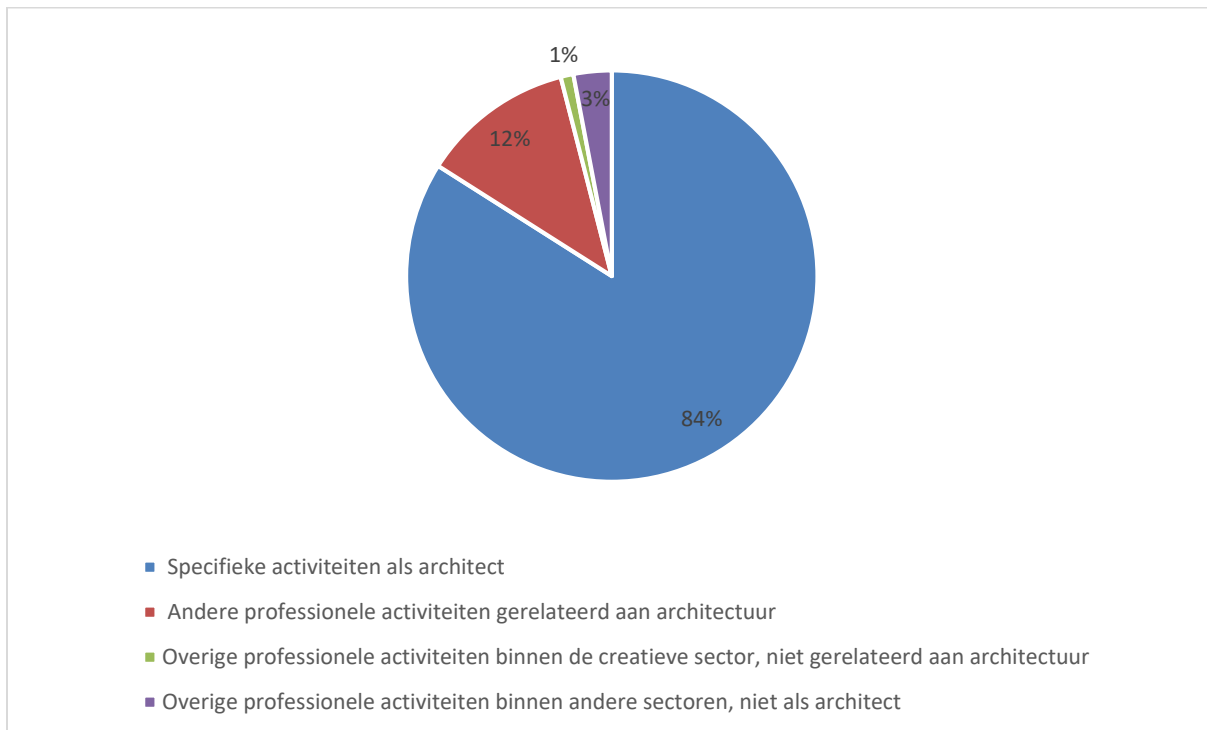
	Architect (N=209)	Designer (N=190)
Onderwijs vorming	24,9%	26,8%
Kunst, amusement en recreatie	8,1%	15,8%
Horeca	4,3%	5,3%
Gezondheids- en welzijnszorg, maatschappelijke dienstverlening	1,4%	4,7%
(Groot- of klein) Handel	2,4%	11,1%
Openbaar bestuur	9,6%	1,6%
Informatie en communicatie	5,3%	5,8%
Administratieve en ondersteunende diensten	1,0%	4,7%
Financiële instellingen (banken, verzekeringen)	2,4%	0,5%
Vrije beroepen en wetenschappelijke activiteiten	11,5%	3,2%
Industrie	1,0%	5,3%
Bouwnijverheid	16,3%	7,9%
Vervoer, transport en opslag	0,0%	1,1%
Landbouw, bosbouw, visserij	1,0%	1,1%
Andere	11,0%	5,3%
Totaal	100,0%	100,0%

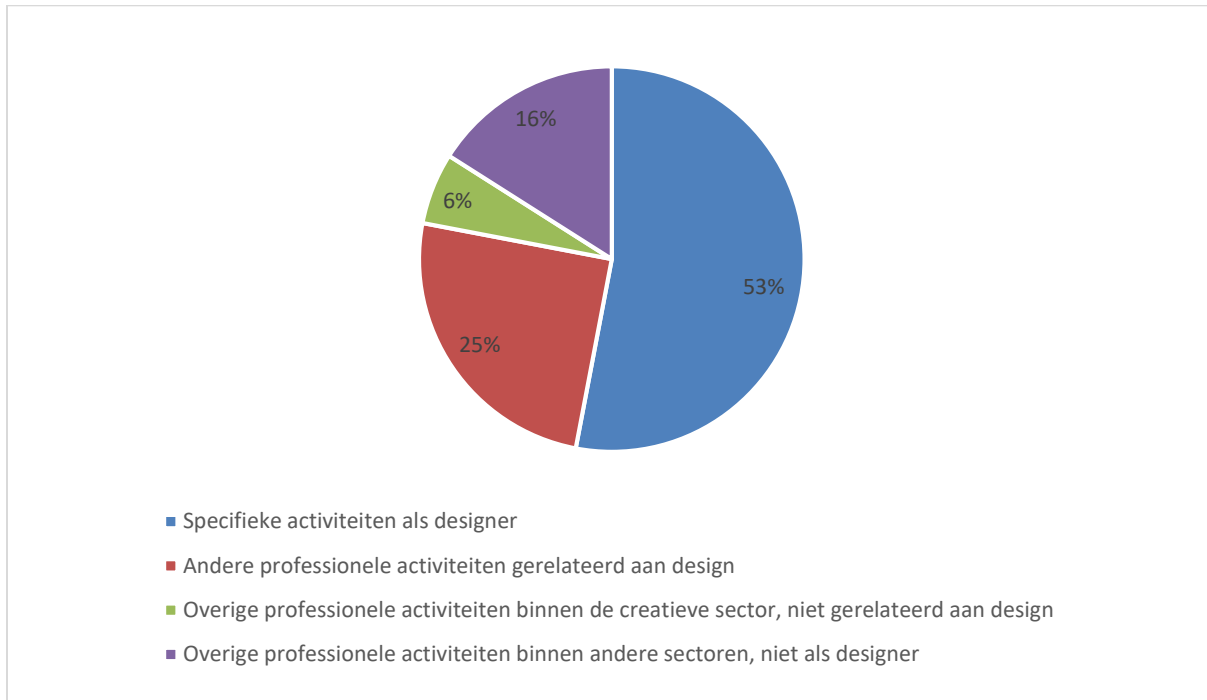
6.5 Tijdsverdeling activiteiten

Zoals uit de vorige paragrafen blijkt, beperken de professionele activiteiten van designers en architecten zich niet tot louter activiteiten binnen de hoofddiscipline, maar houden ze eerder een mix van werkzaamheden in. Om zicht te krijgen op de verdeling van deze verschillende activiteiten, werd aan de respondenten gevraagd een inschatting te geven van de tijd die ze aan elk van deze activiteiten besteden, uitgedrukt in procenten. Figuren 17 en 18 geven een duidelijk verschil tussen architecten en designers weer. Voor architecten maken de specifieke activiteiten gemiddeld 84% van al hun professionele werkzaamheden uit, voor de designers tellen deze activiteiten voor slechts de helft (53%) van alle werkzaamheden. Voor de designers nemen de andere activiteiten die niet specifiek tot het ontwerpen behoren een veel grotere portie van de tijd in. Gemiddeld gaat een kwart van de tijd naar activiteiten gerelateerd aan design, maar het valt ook op dat zo'n 16% van de activiteiten werkzaamheden zijn binnen andere sectoren. Beroepsactiviteiten die niet gerelateerd zijn aan design blijken voor veel designers dus een groot aandeel van hun professionele bezigheden uit te maken. Dit sluit ook aan bij de bevindingen in de vorige paragraaf: een aanzienlijk deel van de designers genereert inkomsten uit een ander beroep buiten design of andere kunstdisciplines. Voor architecten zien we dan weer dat andere activiteiten gerelateerd aan architectuur 12% van de werkzaamheden innemen, terwijl dit cijfer voor activiteiten binnen andere creatieve sectoren en activiteiten in andere sectoren respectievelijk 1% en 3% bedraagt.

Figuur 17. Tijdsverdeling werkzaamheden architecten (n=1712)

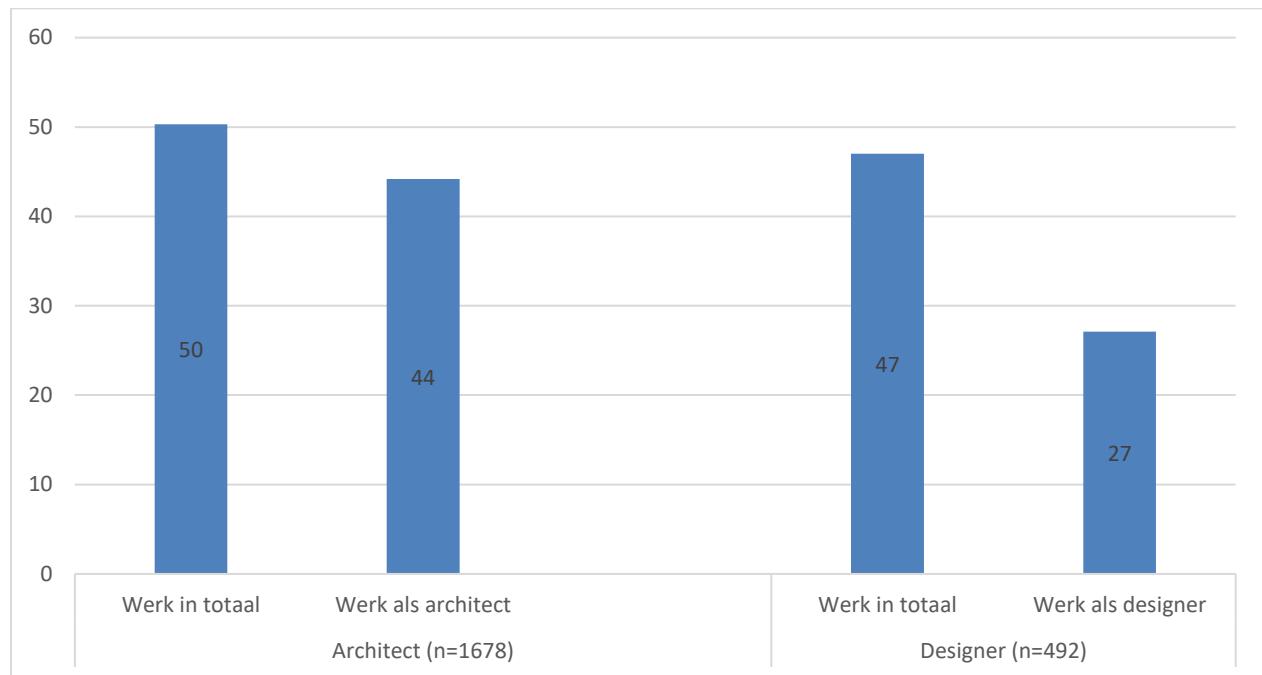
Figuur 18. Tijdsverdeling werkzaamheden designers (n=502)

6.6 Uren besteed aan werk

Om een beeld te krijgen van de tijd die architecten en designers aan hun werk besteden, en hoeveel van deze tijd effectief naar hun werk binnen de hoofddiscipline gaat, werden de respondenten ook bevraagd over het aantal uur dat ze per week aan deze werkzaamheden besteden. Bij architecten wordt er gemiddeld 50 uur besteed aan het werk in totaal (de mediaan bedraagt eveneens 50), waarvan 44 uur specifiek aan werk als architect betreft (mediaan=45). Bij designers zien we een veel grotere discrepantie tussen het aantal uren gewerkt in totaal en het aantal uren dat specifiek naar het werk als designer gaat. Van de 47 uren die per week gewerkt worden (mediaan=46), gaat iets meer dan de helft (27u) naar het werk als designer (mediaan=27). Een groot deel van de designers besteedt dus ook tijd aan andere activiteiten, wellicht om de inkomsten uit het werk als designer verder aan te vullen. Deze cijfers zijn ook congruent met de bevinding dat een groot deel van de designers nog een andere job heeft dan ontwerpen. Verder vinden we net als in gelijkaardige internationale studies (bv. Architects' Council of Europe, 2017) dat het aantal totaal gewerkte uren per week voor beide groepen significant hoger ligt dan een standaard werkweek, met in beide gevallen een totaal om en bij de 50 uur per week.

Figuur 19. Gemiddeld aantal uren gewerkt, in totaal en specifiek binnen hoofddiscipline

7 Inkomsten

Een van de hoofddoelstellingen van huidig onderzoek betreft het in kaart brengen van de financiële situatie van professionele architecten en designers. Het op een correcte en vergelijkbare manier in kaart brengen van de financiële situatie van de gemiddelde Vlaming is niet eenvoudig, laat staan van personen in de creatieve sector. Architecten en designers mogen qua profiel en statuten dan wel enigszins dichter aansluiten bij de reguliere arbeidssector dan andere professionelen in de creatieve sector, ook voor hen gelden vaak complexe statuten en komen inkomsten. Zoals reeds hoger bleek komen deze inkomsten vaak ook uit verschillende bronnen. In de vragenlijst hebben we getracht de verschillende inkomenskanalen zo nauwkeurig mogelijk in kaart te brengen.

Bij de rapportering van de totale inkomsten maken we een onderscheid naargelang statuut: zelfstandige in hoofdberoep, zelfstandige in bijberoep en werknemer. In de vragenlijst wordt niet alleen gepeild naar het statuut waarin men zijn activiteiten als architect/designer ontplooit, maar worden tevens eventuele andere jobs in beschouwing genomen. Alvorens we overgaan naar de rapportering van de inkomsten volgens deze statuten, geven we in paragraaf 7.1 eerst nog weer op welke manier architecten en designers tewerkgesteld zijn en op welke manier ze vergoed worden voor hun werkzaamheden. Daarbij zullen we wel in hoofdzaak focussen op het statuut waarin men zijn/haar activiteiten als architect of designer stelt.

7.1 Statuut/vergoeding artistieke praktijken

Uit tabel 7 blijken duidelijke verschillen tussen de twee disciplines. Architecten verrichten hun activiteiten als architect in hoofdzaak als zelfstandige: 95% van de architecten geeft aan zijn of haar activiteiten als architect als zelfstandige te verrichten. Daarbinnen geeft 90% aan zelfstandige te zijn in hoofdberoep en 5% in bijberoep. Hun werk als architect verrichten ze zelden in loondienst. Slechts 7% doet dit, waarvan de meerderheid als werknemer in loondienst werkt. Hierbij dient wel aangegeven (zie ook paragraaf 3.3. en 4.2.1) dat we mogelijk de groep van ambtenaren en loontrekkenden wat onderschatten omdat deze vaker meenden niet tot de doelgroep te behoren.

Ook bij de designers verricht een meerderheid zijn/haar ontwerpactiviteiten als zelfstandige, al ligt het aandeel wel significant lager dan bij de architecten: 78% van de designers oefent zijn/haar ontwerpactiviteiten uit als zelfstandige. Tevens 'opteren' designers meer dan architecten om hun activiteiten als designer in bijberoep te doen. Een kwart van alle designers (26%) of een derde (33,9%) van alle zelfstandig designers oefent zijn ontwerpactiviteiten uit als zelfstandige in bijberoep en heeft daarnaast tevens het statuut van werknemer of ambtenaar al dan niet in de designsector. Een ander opvallend verschil is dat, terwijl bij architecten het vergoeden van werkzaamheden via onkostenvergoedingen quasi onbestaande is, bij de designers 7% aangeeft ook via deze weg vergoed te worden. Dit percentage blijft evenwel significant lager dan in andere creatieve sectoren. In het onderzoek bij professionele kunstenaars in 2016 gaf bijvoorbeeld, afhankelijk van de discipline 16% (regisseurs en scenaristen) tot 23% (beeldend kunstenaars) aan (deels) vergoed te worden via onkostenvergoedingen.

Tabel 7. Statuut en vergoedingen werkzaamheden als architect/designer naargelang discipline (% , meerdere antwoorden mogelijk)

	Architecten (n=1729)	Designer (n=496)
Werkt als werknemer	7,4	30,2
Werknemer in loondienst (via een contract of arbeidsovereenkomst)	4,8	24,2
Werknemer via een opdrachtovereenkomst (bv. interim-bureau)	0,4	4,9
Ambtenaar	2,6	3,6
Werkt als zelfstandige	94,6	78,0
Ik werk als zelfstandige, in hoofdberoep	89,9	52,4
Ik werk als zelfstandige, in bijberoep	4,8	26,4
Andere		
Via onkostenvergoeding (bv. vrijwilligersvergoeding, kilometervergoeding, bonnen, ...)	0,6	6,9

Architecten werken in allerlei wisselende constellaties. Heel wat architecten werken alleen (30% alleen; 18% alleen maar soms ook met projectmatige medewerkers), een aanzienlijk deel werkt (tevens) als vennoot/bestuurder in een kantoor (30,5%) of als freelancer in een bedrijf of organisatie (21%). Omdat de meerderheid van de architecten tewerkgesteld zijn als zelfstandigen, weerspiegelen de cijfers in tabel 8 vooral de situatie van zelfstandige architecten. Als de architecten die uitsluitend in werknemersverband tewerkgesteld worden eruit gelicht worden, dan zijn de meest voorkomende tewerkstellingsomgevingen: in een architectenbureau als werknemer (38,5%), in een productie- of commercieel bedrijf (28,6%), in de non-profit of voor de overheid (26,4%).

Bij designers stellen we vast dat veel meer alleen wordt gewerkt: 44% geeft aan alleen te werken en 38% geeft aan alleen te werken, maar soms ook met projectmatige medewerkers. Het aandeel dat aangeeft in een bureau als freelancer, werknemer of vennoot te werken ligt bij deze groep aanzienlijk lager dan bij architecten.

Tabel 8. Specificatie tewerkstellingsomgeving van architecten en designers (meerdere antwoorden mogelijk, %)

	Architecten (n=1725)	Designers (n=504)
Alleen	30,1	44,2
Alleen, maar soms met projectmatige medewerkers	17,6	38,3
In een samenwerkingsverband	14,8	12,5
Als freelancer in een bedrijf of organisatie	20,7	14,3
In een architecten/design-bureau of -kantoor als werknemer	18,4	9,1
In een architecten/design-bureau of -kantoor als vennoot/bestuurder	30,5	15,9
In een ander bedrijf of organisatie (productiebedrijf, commercieel)	2,2	8,9
In een non-profit organisatie of in een overheidsinstelling	2,2	4,8

Bij zelfstandigen polsten we tevens verder naar de vennootschapsvorm waaronder men werkt. Ruim de helft van de zelfstandigen, zowel bij architecten als designers werkt via een eenmanszaak (respectievelijk 57% en 53%). Daarnaast werken heel wat architecten en designers via een eigen vennootschap. Bij architecten werkt 13% in een vennootschap of vzw met anderen, bij designers is dit weinig voorkomend (5%). De reden hiervoor dient gezocht te worden in het gegeven dat designers veel meer hun zelfstandige activiteit in bijberoep uitoefenen.

Tabel 9. Vennootschapsvorm zelfstandigen (%)

	Architecten (n=1571)	Designers (n=349)
Een eigen vennootschap (bvba, cvoa, vof, vzw,...)	28,6	38,7
Een vennootschap of vzw samen met anderen	13,1	5,2
Een eenmanszaak	57	53
Andere	1,3	3,2

Aan de architecten die rapporteerden dat ze hun zelfstandige activiteit uitoefenden in een vennootschap, werd vervolgens gevraagd of dit al dan niet een zogenaamde 'Laruelle-vennootschap' of 'architect-rechtspersoon' betreft. Laruelle-vennootschappen hebben zelf de hoedanigheid van architect, zijn als lid van de Orde ook opgenomen op één van de tabellen van de Orde van Architecten en zijn bijgevolg ook als vennootschap gerechtigd het beroep van architect uit te oefenen. Drie kwart van de architecten met een vennootschap geeft aan dat dit een Laruelle-vennootschap betreft, ruim een tiende (11%) geeft aan dat het geen Laruelle-vennootschap betreft. En opvallend, 14% geeft tevens aan niet te weten of het al dan niet een Laruelle-vennootschap is.

Tabel 10. Laruelle-vennootschap (%)

	Architecten (n=646)
Ja	74,5
Neen	11,3
Weet ik niet	14,2

Tenslotte werd bij alle zelfstandigen gepolst naar het aantal werknemers dat ze in dienst hebben. Hoger bleek reeds dat dat ruim de helft een eenmanszaak heeft en dat zowel architecten als designers hoofdzakelijk alleen werken. Het is dan ook niet verwonderlijk dat acht op de tien architecten en designers aangeven geen werknemers te hebben. Bij de bevraging gaven een aantal architecten en designers aan een groot bedrijf te runnen van meer dan 10 werknemers (maximum aantal werknemers bij architecten bedroeg 150, bij designers 50), maar over het algemeen betreffen het eerder kleine bedrijven.

Tabel 11. Aantal werknemers in dienst (%)

	Architecten (n=1565)	Designers (n=344)
Geen	79,6	84,9
1 werknemer	6,8	6,4
2 tot 5 werknemers	8,3	5,2
6 tot 10 werknemers	2,3	1,5
Meer dan 10 werknemers	3,3	2,0

7.2 Inkomsten als zelfstandige in hoofdberoep

Het netto-inkomen voor zelfstandigen werd bevraged voor het referentiejaar 2016. Onder netto-inkomen uit zelfstandig werk verstaan we de omzet (exclusief btw) min beroepskosten, inkomstenbelasting, premies en sociale zekerheidsbijdragen. Inkomsten uit beurzen, prijzen, auteursrechten en uitkeringen tellen ook mee. In deze paragraaf focussen we enkel op zelfstandigen in hoofdberoep om een meer correcte vergelijking mogelijk te maken.

Omdat het gemiddeld inkomen sterk afhankelijk is van zeer lage en zeer hoge inkomsten van sommigen, kijken we vooral naar het mediaan-inkomen. Het mediaan-netto-inkomen van de architecten met een zelfstandigenstatuut bedraagt op jaarbasis €24.000. Een kwart van de zelfstandige architecten in de dataset heeft maximum €18.000 en een ander kwart heeft dan weer meer dan €34.775/jaar netto verdiend in 2016. Bij designers ligt het netto-jaarinkomen voor zelfstandigen in hoofdberoep significant lager. Hier bedraagt het mediaan-netto-inkomen €18.206. Ook het eerste en derde kwartiel liggen wat lager dan bij de architecten.

Daarmee liggen de netto-jaarinkomsten voor zelfstandige architecten en designers op een vergelijkbare hoogte als voor andere creatieve beroepen (in de vorige studies bij kunstenaars bedroeg het mediaan-inkomen van professionele muzikanten en componisten bv. €24.000, dat van auteurs en illustratoren €17.000 en dat van podiumkunstenaars €20.000). Het eerste kwartiel ligt bij architecten wel hoger dan bij andere creatieve beroepen (in het kunstenaarsonderzoek noteerden we bij muzikanten en componisten €14.750 als hoogste eerste kwartiel).

Bij architecten en designers is de spreiding in inkomsten dan ook beduidend minder groot dan in andere creatieve sectoren.

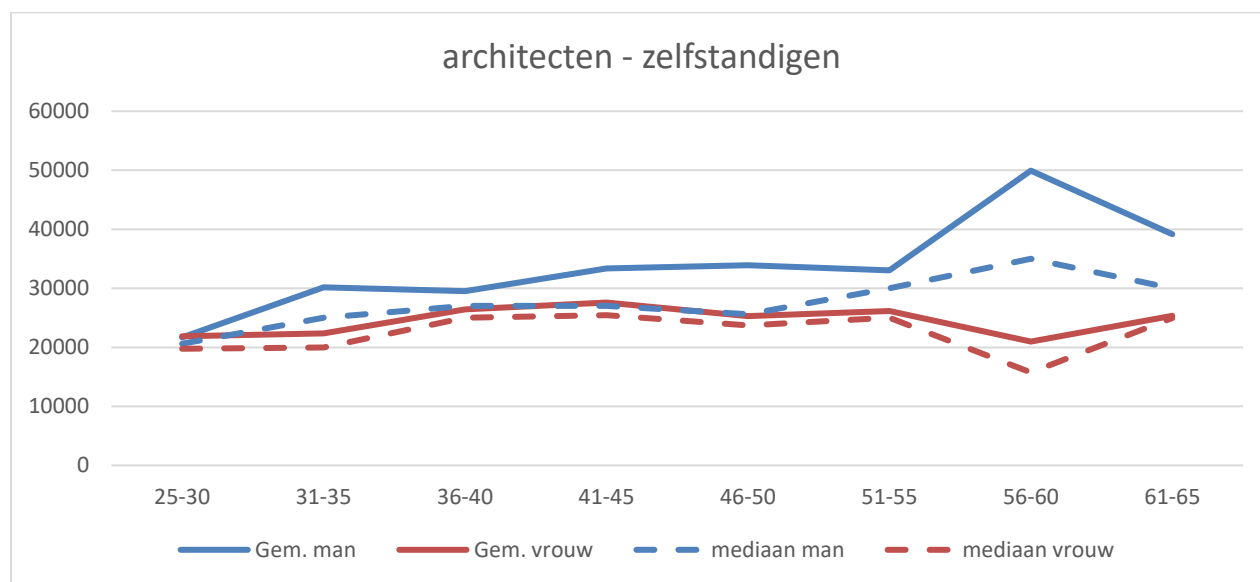
Tabel 12. Netto jaarinkomsten 2016 voor zelfstandigen in hoofdberoep (€)

	Architecten			Designers		
	Netto jaarinkomen in 2016 uit activiteiten als zelfstandige	Jaarlijkse omzet van de zaak, vennootschap of vzw in 2016	Gerealiseerde winst	Netto jaarinkomen in 2016 uit activiteiten als zelfstandige	Jaarlijkse omzet van de zaak, vennootschap of vzw in 2016	Gerealiseerde winst
Gem.	29.807	192.594	28.897	24.239	178.274	21.382
1 ^e kwartiel	18.000	35.000	1	12.000	33.757	0
Mediaan	24.000	60.000	14.692	18.206	70.000	10.000
3 ^e kwartiel	34.775	135.000	27.000	31.740	150.000	24.660
N=	1108	1002	887	176	168	161

Daarnaast werd tevens gekeken naar de jaarlijkse omzet van de zaak en het kapitaal/winst dat zelfstandigen in hun vennootschap laten staan. Hier blijkt duidelijk de problematiek van het gemiddelde. Zowel bij architecten als designers wordt gemiddeld een hoge omzet en winst gerapporteerd. Dit is evenwel vooral toe te schrijven aan enkele zeer hoge omzet- en winstcijfers die het gemiddelde sterk de hoogte intrekken. Bij zowel architecten als designers komt de gemiddelde omzet zo zelfs boven het derde kwartiel te liggen. Kijken we ook hier terug naar de mediaan dan stellen we bij architecten vast dat de helft een omzet van maximum €60.000 heeft gerealiseerd, en de helft een hogere omzet. Minstens een kwart van alle designers en architecten heeft geen kapitaal in zijn vennootschap (1^e kwartiel).

Het grote aantal zelfstandige architecten maakt het tevens mogelijk om de evolutie van het inkomen meer gedetailleerd in kaart te brengen en rekening te houden met leeftijd en gender van de architect. Daaruit blijkt voor mannen dat het gemiddeld inkomen lineair stijgt over de leeftijd, met weliswaar een piek bij de 56-60-jarigen, welke vooral te maken heeft met enkele grootverdieners in deze leeftijdsgroep. Bij vrouwen ligt het gemiddelde inkomen, met uitzondering van de jongste leeftijdsgroep, steeds lager dan dat van de mannen. De genderloonkloof neemt bovendien toe met de leeftijd. Kijken we naar het mediaan-inkomen van vrouwen en mannen, waardoor het effect van enkele grootverdieners bij de mannen gereduceerd wordt, dan nemen de inkomensverschillen sterk af tussen mannelijke en vrouwelijke zelfstandigen. Boven de leeftijd van 50 nemen ze terug wat toe en ook hier wordt een aanzienlijk verschil genoteerd op de leeftijd van 56 tot 60, mogelijk omdat vrouwelijke architecten op deze leeftijd een stap terugzetten op de arbeidsmarkt. In het genderrapport gaan we dieper in op deze man-vrouw verschillen.

Figuur 20. Netto jaarinkomen in 2016 uit activiteiten als zelfstandige (zelfstandig architecten in hoofdberoep, n=1097)

7.3 Inkomsten als werknemer

Aan alle werknemers werd gevraagd een inschatting te maken van het totale persoonlijk inkomen (zonder partner) uit al de activiteiten samen, dus zowel activiteiten als architect of designer als activiteiten daarbuiten. Netto-inkomen uit werk is de som die iemand op zijn/haar rekening gestort krijgt. Inkomsten uit beurzen, prijzen, auteursrechten, KVR, werkloosheidsuitkeringen, vakantiegeld, eindejaarspremie, vervangingsinkomens en pensioenen worden hier ook meegeteld.

In deze analyses nemen we zowel de personen mee die uitsluitend als werknemer of ambtenaar tewerkgesteld zijn als de personen die tevens zelfstandige zijn in bijberoep. Om een correcte weergave en vergelijking van de geldende netto-inkomens mogelijk te maken, geven we in de tweede kolom tevens de netto-inkomens weer van enkel de personen die fulltime tewerkgesteld zijn. Aangezien het slechts om een beperkte groep van deeltijds tewerkgestelden gaat, die dan doorgaans ook een vier vijfde contract hebben, verschuiven de cijfers slechts licht. Hoewel netto-jaarinkomsten van zelfstandigen en werknemers niet geheel vergelijkbaar zijn, lijken de cijfers er toch op te wijzen dat de netto-inkomens van architecten en designers op jaarbasis hoger liggen bij werknemers dan bij zelfstandigen. Het mediaan inkomen voor een fulltime tewerkgestelde architect bedraagt €31.000 op jaarbasis, dat voor designers €25.300. Het gemiddelde netto-inkomen ligt respectievelijk op €33.264 en €29.903 op jaarbasis. Daarmee liggen deze cijfers in lijn met gemiddelden voor andere hoger opgeleide werknemers. Op basis van het salariskompas berekende men zo bv. dat ingenieurs gemiddeld een brutoloon van €3.827 hebben⁴. Als als proxy een verhouding van 1,7 voor brutoloon t.o.v. nettoloon wordt gehanteerd en dit vervolgens wordt herberekend naar jaarbasis dan zouden we een netto-inkomen van €27.014 bekomen voor ingenieurs. Uiteraard is dit cijfer slechts een benadering omdat we geen rekening hielden met specifieke gezinssituaties en/of met extra vergoedingen of vakantiegeld. Maar het geeft wel aan dat de verloningen van architecten en designers met een

⁴ Zie: <https://www.vacature.com/nl-be/carriere/salaris/hoeveel-belgen-verdiennen-meer-dan-2-100-euro-netto> (laatst geraadpleegd op 19 februari 2018)

werknemers- of ambtenarenstatuut in lijn liggen met deze van andere hoger opgeleide beroepsgroepen. Voor zelfstandigen liggen de netto-inkomens zoals we in paragraaf 7.1 zagen wel (significant) lager.

Tabel 13. Netto jaarinkomsten 2016 voor werknemers (€)

	Architecten		Designers	
	Netto-inkomen (€)	Netto-inkomen fulltime tewerkgestelden (€)	Netto-inkomen (€)	Netto-inkomen fulltime tewerkgestelden (€)
Gem	31432	33264	27151	29903
1 ^e kwartiel	24000	24200	19463	20588
Mediaan	30000	31000	24000	25300
3 ^e kwartiel	35105	36000	34850	35877
N=	85	63	86	52

Bij designers kan er daarnaast een verschil worden opgetekend tussen industriële designers (al dan niet uitsluitend tewerkgesteld in de industriële sector) en designers die niet werkzaam zijn in de industriële sector. Zowel bij zelfstandigen als bij werknemers stellen we vast dat het gemiddelde en de mediaan van het netto-jaarinkomen hoger ligt bij industriële designers dan bij designers die uitsluitend buiten de industriële sector werkzaam zijn (zie tabel 14).

Tabel 14. Netto jaarinkomsten designers naargelang al dan niet werkend in de industriële sector (€)

	Designers werkzaam in industriële sector		Designers niet werkzaam in industriële sector	
	Zelfstandigen	Werknemers	Zelfstandigen	Werknemers
Gem.	27691	32100	21616	22847
1 ^e kwartiel	12152	20925	10000	17885
Mediaan	20000	26500	18000	21581
3 ^e kwartiel	35860	36000	29351	29625
N=	76	40	100	46

7.4 Inkomsten als zelfstandige in bijberoep

De inkomensgegevens voor architecten en designers die deels als zelfstandige en deels als werknemer werken, kunnen we aflezen in tabellen 15 en 16. Hun inkomsten zijn deels gegenereerd door werken in loondienst, het andere deel wordt gefactureerd. We geven deze cijfers ter volledigheid, maar zullen er niet dieper op ingaan omdat het om zeer diverse tewerkstellingssituaties gaat. Maar algemeen bevestigen de cijfers in tabellen 15 en 16 dat deze groep slechts een deel van hun inkomsten genereert uit hun zelfstandige praktijk en dat het merendeel van hun inkomsten wordt gehaald uit hun aanstelling als werknemer of ambtenaar.

Tabel 15. Inkomsten zelfstandigen in bijberoep – deel vanuit facturatie (€)

	Architecten			Designers		
	Netto jaarinkomen in 2016 uit activiteiten als zelfstandige	Jaarlijkse omzet van de zaak, vennootschap of vzw in 2016	Gerealiseerde winst	Netto jaarinkomen in 2016 uit activiteiten als zelfstandige	Jaarlijkse omzet van de zaak, vennootschap of vzw in 2016	Gerealiseerde winst
Gem	13874	167501	85752	8146	28764	4102
1 ^e kwartiel	3250	6375	30	0	194	0
Mediaan	12000	22430	5000	2000	7000	0
3 ^e kwartiel	20000	57750	14000	8500	20000	2114
N=	57	52	47	65	78	71

Tabel 16. Inkomsten zelfstandigen in bijberoep – deel vanuit loondienst (€)

	Architecten	Designers
Gem	28741	26465
1 ^e kwartiel	19150	17850
Mediaan	25500	24000
3 ^e kwartiel	35000	32313
N=	38	58

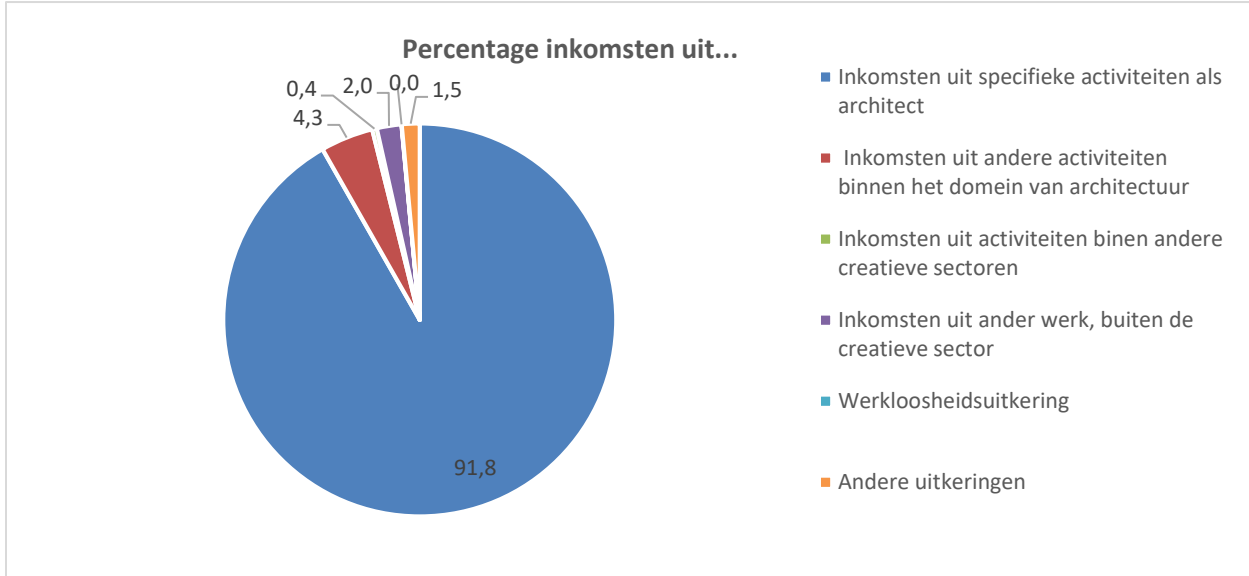
7.5 Samenstelling inkomsten

Naast de omvang van het inkomen werd ook specifiek gevraagd naar de verschillende inkomstenbronnen. Figuren 21 en 22 duiden per discipline aan hoe de inkomsten samengesteld zijn, i.e. vanuit welke bronnen een architect/designer vergoed wordt. De respondenten werd gevraagd om een inschatting te geven van hoeveel inkomsten men haalt uit een bepaalde bron (in percentages). We maken daarbij de opdeling tussen de vier mogelijke activiteiten (zie eerder) en uitkeringen.

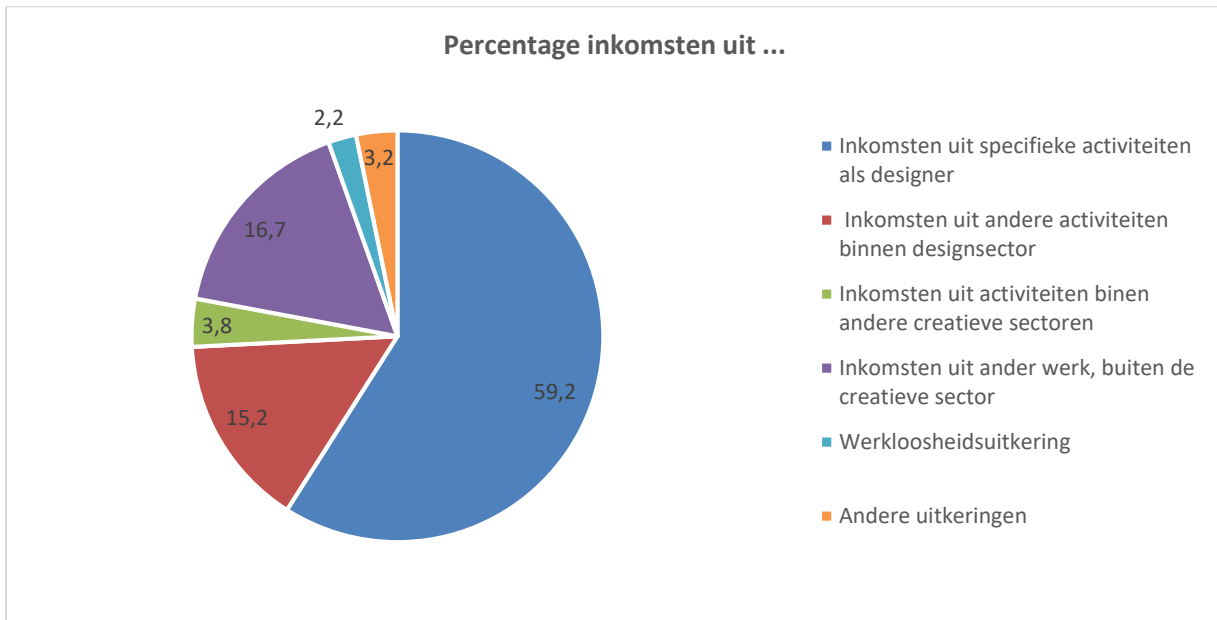
Uit figuren 21 en 22 blijkt zeer duidelijk dat de samenstelling van de inkomsten zeer sterk verschilt voor architecten en designers. Architecten halen de meerderheid van hun inkomen uit hun activiteiten als architect. Zij verschillen daarin zeer sterk van andere disciplines binnen de creatieve sector die gekenmerkt worden door *multiple job holding* waarbij het totale inkomen wordt samengesteld door verschillende inkomensbronnen, gerelateerd aan verschillende jobs en statuten. Bijna drie kwart (74%) van de architecten haalt zijn/haar inkomen volledig uit specifieke activiteiten als architect. Designers sluiten hier veel sterker aan bij andere jobs in de creatieve sector. Bij hen stellen we vast dat gemiddeld 59% van de inkomsten afkomstig is uit specifieke activiteiten als designer en 36,5% haalt zijn/haar inkomen volledig uit specifieke activiteiten als designer. Dit is echter ook nog steeds een stuk hoger dan wordt vastgesteld bij andere jobs in de creatieve sector (ter vergelijking: een schrijver of illustrator haalt gemiddeld 33% van zijn/haar inkomsten uit zijn creatief werk als schrijver of illustrator en slechts 12% haalt zijn/haar volledige inkomen uit artistieke activiteiten als auteur). In hun inkomensamenstelling gelijken architecten en designers dus veel sterker op de reguliere arbeidsmarkt dan op de creatieve sector. Zeker wanneer we ook de inkomsten uit andere activiteiten binnen het domein van de architectuur of design erbij nemen. Architecten halen gemiddeld 95% van hun inkomen uit deze twee bronnen en

ook designers halen gemiddeld 75% van hun inkomen hieruit. Dit maakt de job van architecten en designers leefbaarder dan deze van andere creatieve beroepen maar houdt tevens een aantal andere gevaren in. Bij het wegvallen van de job of opdrachten, zijn er voor architecten en designers wellicht minder mogelijkheden om aanvullende middelen te genereren.

Figuur 21. Samenstelling inkomsten architecten (%) (N=1320)

Figuur 22. Samenstelling inkomsten designers (%) (N=364)

7.6 Correctheid vergoedingen

De netto-inkomens van architecten en designers in werknemers- of ambtenarenstatuut bleken in lijn te liggen met andere hoger opgeleide werknemers in Vlaanderen. De cijfers voor zelfstandigen liggen wel lager. Vooral uit de hoek van de zelfstandigen werd dan ook ongenoegen geuit over de verloning (zie ook verder in paragraaf 10.2). Bij de open vragen gaven zelfstandigen onder meer aan dat het vaak gaat om een vorm van schijnzelfstandigheid waarbij de architect/designer de dupe is. Bovendien geven heel wat architecten aan dat het totale loonplaatje een foutief beeld schetst omdat de totale verloning misschien wel vergelijkbaar is met deze van andere groepen, maar geheel niet in verhouding staat tot het aantal uren dat architecten presteren om dit loon te verwezenlijken (zie ook paragraaf 6.6 waar we bij architecten gemiddeld 50 werkuren per week vaststelden) en de verantwoordelijkheden die architecten dragen. Een voltijdse job met liefst nog wat extra bijkomende uren blijkt de norm geworden. Dit maakt dat er veel uren gewerkt worden voor het verwezenlijkt loon.

Architecten en designers aan het woord

Algemeen is de verloning niet in verhouding tot de vereiste competenties en verantwoordelijkheden. Het is bijzonder moeilijk om bekwame medewerkers te vinden, ook voor onze concurrenten maar dit vertaalt zich niet naar een hoger ereloon. (Architect)

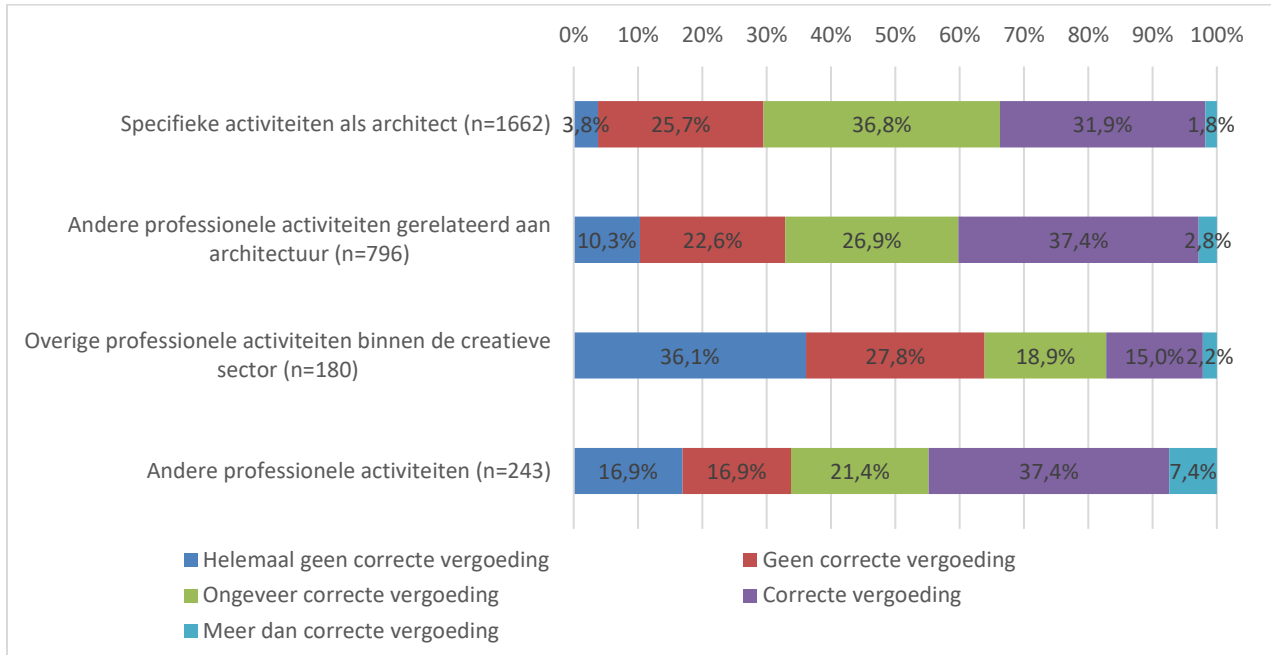
De aansprakelijkheid van de architect staat niet in verhouding tot de verloning. Je kan veel verdienen, maar als het even tegen zit, kan je ook heel veel verliezen. De in solidum-aansprakelijkheid is een monster. Zeker als je ermee geconfronteerd wordt. Dan pas besef je hoe kwetsbaar het beroep is. Een architect presteert heel veel onbetaalde uren : vrijblijvende adviezen, telefonisch advies aan derden en aan onbekenden, administratieve rompslomp, klantenbinding (vaak avond- en/of WE-werk), onverwachte supplementaire taken, veranderende regelgeving, zelfstudie, literatuur, niet-contractuele bijkomende taken die moeilijk te verrekenen zijn, zoals EPB (zit niet in het standaard takenpakket, maar vraagt soms een zware inspanning van de architect, die niet aangerekend kan worden, omdat bouwheer dit evident vindt),... De administratieve vereenvoudiging van de overheidsdiensten leidt tot een extreem verzwaard takenpakket. De digitale bouwaanvraag had een pak eenvoudiger gekund, om maar iets te zeggen. Voor de architect wordt het alsmaar moeilijk om alle facetten van het beroep te blijven beheersen. Een bureau als enig architect is onhoudbaar. ... Doordat bouwen fors duurder geworden is, worden ereloonfacturen niet meer zo vlot betaald. Men vindt altijd wel een reden om het (saldo-)ereloon te betwisten. (Architect)

De vergoeding die je als architect ontvangt, staat niet in verhouding tot de verantwoordelijkheden, de prestaties en de eisen die gesteld worden, m.a.w. je bent onderbetaald. (Architect)

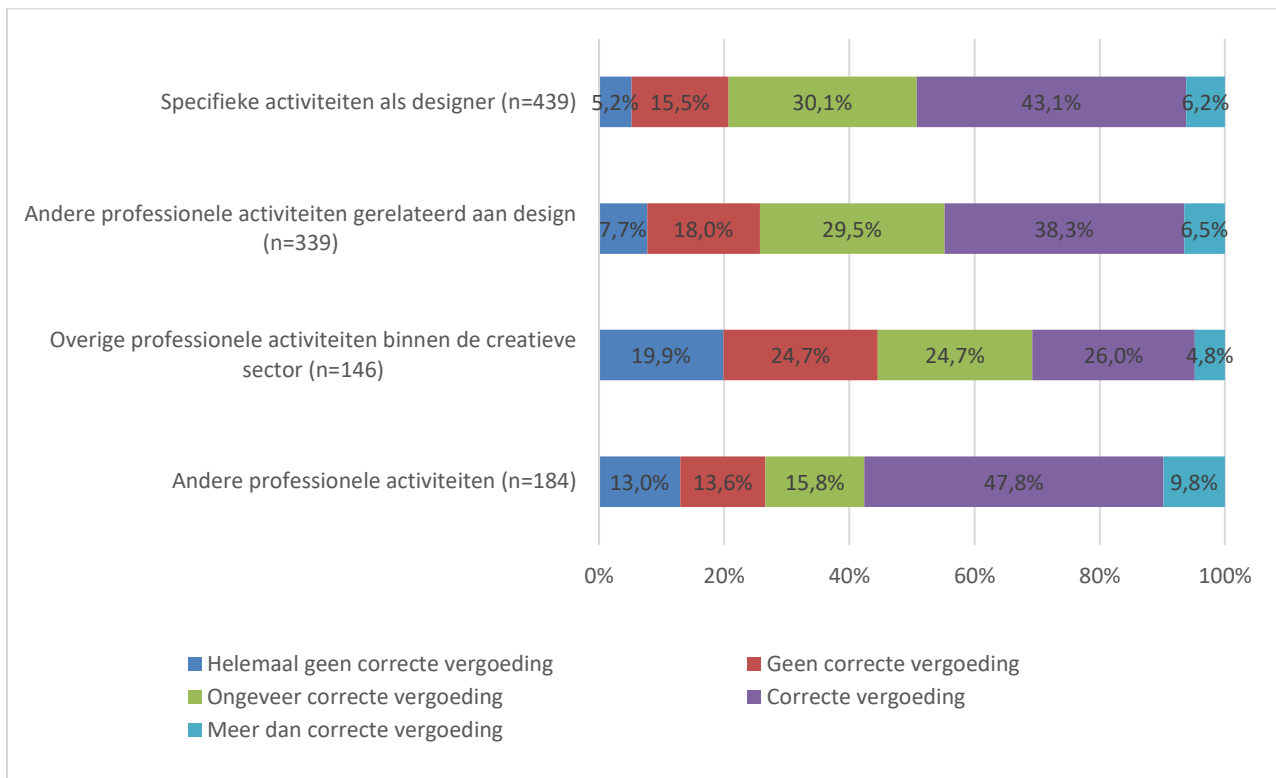
Dit maakt dat het tevens belangrijk is om naar de correctheid van vergoedingen te kijken. We vroegen de architecten en designers in welke mate zij vonden dat zij correct werden vergoed voor hun prestaties. We geven hierbij de beoordeling van de vergoedingen voor de vier activiteiten die we onderscheiden, maar onze interesse gaat uiteraard uit naar de eerste twee categorieën die gerelateerd zijn aan het beroep van architect of designer. Wat betreft de specifieke activiteiten als architect oordeelt 30% van de architecten hiervoor geen correcte vergoeding verkregen te hebben. Wat betreft de andere professionele activiteiten gerelateerd aan de praktijk als architect (bv. de zakelijke aspecten) oordeelt 33% van de architecten geen correcte vergoeding ontvangen te hebben.

Designers zijn iets minder ontevreden over hun vergoedingen. Respectievelijk 21% en 26% is van mening dat men niet correct werd vergoed voor zijn/haar specifieke activiteiten als designer en voor andere professionele activiteiten gerelateerd aan zijn/haar designwerkzaamheden.

Figuur 23. Correctheid vergoedingen (architecten)

Figuur 24. Correctheid vergoedingen (designers)

7.7 Subjectief inkomen

In het onderzoek dat in 2016 plaats vond bij professionele kunstenaars bleek dat kunstenaars zich grote zorgen maakten omtrent de verloning als kunstenaar. Dit bleek ook zeer sterk uit de vraag omtrent het kunnen rondkomen met de inkomsten als kunstenaar. Bij alleenstaanden gaf slechts 38% aan te kunnen rondkomen van zijn/haar inkomsten als kunstenaar alleen. Bij kunstenaars die samenwoonden of gehuwd waren, bleek het beeld wat rooskleuriger dankzij de aanvulling van de inkomsten van de partner.

Bij architecten en designers is het beeld eveneens wat rooskleuriger, zelfs bij alleenstaanden. Bij architecten geeft 79% van de alleenstaanden aan te kunnen rondkomen van zijn/haar inkomsten als architect, bij designers is dit 50%. Toch is daarbij bij beiden een aanzienlijke groep die maar net kan rondkomen: 35% van de alleenstaande architecten en 12% van de designers geeft aan maar net rond te komen. Een op de tien (12%) van de alleenstaande architecten en een op de vijf van (22%) van de alleenstaande designers geeft aan niet te kunnen rondkomen van zijn/haar werk als architect (alleen).

Bij de personen met partner is de situatie voor zowel architecten als designers veel comfortabeler. Bij architecten en designers geeft respectievelijk 68% en 59,5% aan redelijk tot goed te kunnen rondkomen met zijn/haar inkomen als architect/designer. Bij architecten geeft slechts 5,5% aan niet te kunnen rondkomen van de inkomsten van architectuur alleen en de inkomsten van de partner. Bij designers is de situatie iets minder positief: 22% bevindt zich daar in deze situatie. Maar de meerderheid daarvan (17 procentpunten) slaagt er wel in om rond te

komen met het inkomen van de partner en andere inkomensbronnen erbij. In de volgende paragraaf bekijken we om welke aanvullende inkomensbronnen het dan wel gaat.

Tabel 17. Mate waarin men kan rondkomen van inkomsten als architect/designer (%)

	Architecten %	Designers %
Alleenstaanden: Kan je rondkomen van jouw inkomsten als architect/designer?		
- Ja, ik kan goed rondkomen van inkomsten uit mijn werk als architect/designer	15,3	22
- Ja, ik kan redelijk rondkomen van inkomsten uit mijn werk als architect/designer	28,6	15,9
- Ja, ik kan net rondkomen van inkomsten uit mijn werk als architect/designer	35	12,2
- Nee, ik kan niet rondkomen van inkomsten uit mijn werk als architect/designer alleen, maar wel van mijn totale inkomsten als architect en uit ander werk	8,9	28
- Nee, ik kan helemaal niet rondkomen	6,9	12,2
N	203	82
Samenwonenden/gehuwden: Kunnen jij en jouw gezin rondkomen, van de inkomsten van jouw partner en jouw inkomsten uit werk...		
- Ja, wij kunnen goed rondkomen van de inkomsten van mijn partner en de inkomsten uit mijn werk als architect/designer	35,3	36,8
- Ja, wij kunnen redelijk rondkomen van de inkomsten van mijn partner en de inkomsten uit mijn werk als architect/designer	33,1	22,7
- Ja, wij kunnen net rondkomen van de inkomsten van mijn partner en de inkomsten uit mijn werk als architect/designer	22,2	12,4
- Nee, wij kunnen niet rondkomen van de inkomsten van mijn partner en de inkomsten uit mijn werk als architect alleen, maar wel van mijn totale inkomsten uit werk als architect/designer en uit ander werk	3,8	16,9
- Nee, wij kunnen helemaal niet rondkomen	1,7	5
N	1.014	242

Hoewel het merendeel van de architecten en designers erin slaagt om rondkomen, geven meerdere respondenten aan dat architecten en designers hiervoor wel vaak heel wat extra investeringen dienen te maken.

Architecten en designers aan het woord

Wij kunnen redelijk rondkomen. Maar: Al weet ik dat het geen te maken vergelijking is, doe ik het toch even. In verhouding tot het ereloon dat we kunnen vragen verdienen we heel weinig. Moesten we het ereloon delen door het echte aantal uren die we in een project steken, ... (die berekening doen we dus beter niet) als je iets goed wil bouwen uiteraard. (Architect)

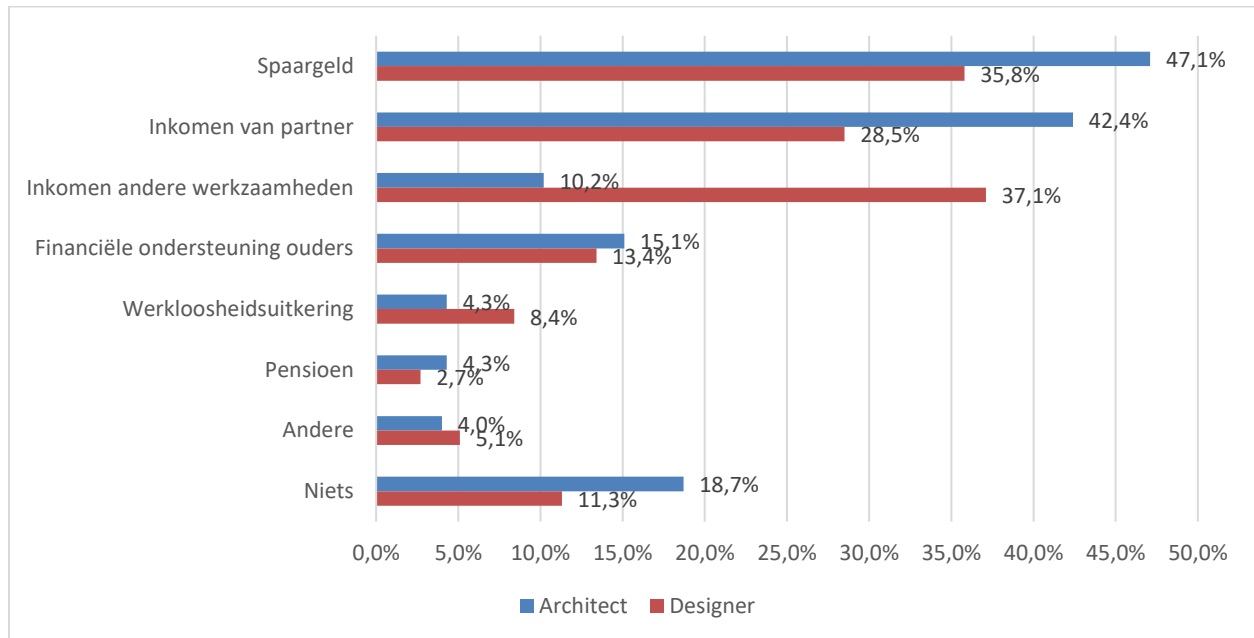
Ik werk alleen en wij komen rond, hebben geen overschotten. Komt omdat ik zeer veel uren presteer anders zouden we niet rondkomen (architect)

7.8 Als het even moeilijker gaat ...

We vroegen de respondenten tenslotte op welke middelen en bronnen ze konden terugvallen op momenten dat zij onvoldoende inkomsten halen uit hun werk als architect of designer. Uit figuur 25 blijkt dat de meeste architecten en designers wel minstens een bron hebben waarop ze kunnen terugvallen. Voor 11% van designers en maar liefst 19% van de architecten zou dit evenwel een periode van zwarte sneeuw betekenen. Zij geven aan op dergelijke momenten op niets te kunnen terugvallen. Hiermee onderscheiden beide groepen, en zeker de architecten, zich duidelijk van andere creatieve beroepen. In het onderzoek bij professionele kunstenaars gaf, afhankelijk van de discipline, 5 tot 9% op niets te kunnen terugvallen. Dit is vooral toe te schrijven aan het feit dat architecten veel minder dan andere tewerkgestelden in de creatieve sector multiple job holders en flexwerkers zijn. Architecten leven quasi uitsluitend van hun job als architect, doorgaans als zelfstandige. Als deze wegvalt zijn er minder inkomensbronnen beschikbaar om op terug te vallen.

Op wat men kan terugvallen verschilt enigszins voor architecten en designers. Voor architecten zijn de twee belangrijkste reddingsmiddelen het spaargeld en het inkomen van de partner: Bijna de helft geeft aan te kunnen terugvallen op zijn/haar spaargeld en 42% geeft aan te kunnen terugvallen op het inkomen van de partner. Designers hebben daarnaast vaak nog een andere job waarop ze kunnen terugvallen: 37% geeft aan te kunnen terugvallen op hun inkomen uit andere werkzaamheden. Daarnaast zijn ook spaargeld en het inkomen van hun partner twee belangrijke bronnen waarop ze kunnen terugvallen. Opvallend toch wel is tevens het hoge aandeel, respectievelijk 15% en 13% van de architecten en designers, die bij financiële moeilijkheden kunnen terugvallen op de ouders.

Figuur 25. Bronnen waarop kunstenaars kunnen terugvallen bij gebrek aan inkomsten

8 Stages

De stage vormt een verplicht onderdeel bij architecten en ook heel wat designers zetten hun eerste stappen op de arbeidsmarkt als stagiair. In de vragenlijst werden daarom vragen gesteld over het lopen van stages in het begin van de carrière (niet onder een studentenstatuut). Bij architecten heeft in principe iedereen een stage van twee jaar gelopen. We zien dan ook dat ongeveer 84% een stage van anderhalf tot twee jaar heeft doorlopen, 2% heeft een kortere stage gelopen en 13% heeft langer als stagiair gewerkt. Daarnaast heeft 7% van de architecten ook nog een onbetaalde stage gelopen.

Bij designers is een stage niet verplicht. Toch geeft ook 28,4% van de designers aan in het begin van de carrière een stage te hebben doorlopen. Hierbij valt op dat er iets meer designers zijn die ooit een onbetaalde stage hebben gelopen (17%) dan designers die een betaalde stage hebben gelopen (16%). Ongeveer de helft van de betaalde stages waren korter dan 6 maanden en 12% van de designers heeft een betaalde stage gelopen van meer dan twee jaar. De onbetaalde stages waren over het algemeen korter (77% van de stages was korter dan 6 maanden en meer dan 90% korter dan een jaar).

Tabel 18. Tijdsduur betaalde stage

	Architect	Designer
Minder dan 6 maanden	0,3%	51,8%
6 maanden - 1 jaar	1,3%	17,6%
1 tot anderhalf jaar	1,3%	1,2%
Anderhalf tot 2 jaar	83,7%	17,6%
Meer dan 2 jaar	13,3%	11,8%
Totaal	1782	85

Tabel 19. Tijdsduur onbetaalde stage

	Architect	Designer
Minder dan 6 maanden	45,8%	76,8%
6 maanden - 1 jaar	19,2%	13,7%
1 tot anderhalf jaar	3,3%	2,1%
Anderhalf tot 2 jaar	26,7%	1,1%
Meer dan 2 jaar	5,0%	6,3%
Totaal	120	95

Bij de architecten zien we dat 87% na hun stage kon blijven werken op hun stageplek. Twee op drie architecten heeft dat effectief gedaan en 23% werkt hier nog steeds. Bij de designers (waar de stage niet verplicht is) konden minder dan de helft van de stagairs blijven werken op de stageplaats waar ze begonnen zijn. 30% van de designers zijn wel blijven werken op hun stageplaats en 7% werkt er nog altijd.

Tabel 20. Na de stage

Kon je na je stage blijven werken op je stageplaats?	Architect	Designer
Nee	13,0%	54,8%
Ja, maar ik ben hier toch niet blijven werken	21,3%	14,6%
Ja, maar ik werk er nu niet meer	42,7%	23,6%
Ja, ik werk er nog altijd	23,0%	7,0%

Daarnaast werd er ook met een aantal items gepeild naar de beleving van deze stage. Hieruit blijkt dat het merendeel van de architecten en designers tevreden was over de stage. 76% van de architecten heeft veel geleerd tijdens de stage en meer dan twee op drie architecten vindt dat hun stage hen vooruit heeft geholpen in hun verdere carrière. Twee op drie architecten geeft ook aan dat zij een veelzijdig takenpakket kregen en minder dan 10% geeft aan dat ze vaak werk moesten doen dat niets met architectuur te maken had. Eén op vier architecten geeft wel aan dat ze geen correcte vergoeding kregen tijdens hun stage. Bij designers zien we ongeveer hetzelfde beeld, maar de tevredenheid ligt telkens iets lager en er is een grotere groep die aangeeft dat ze vaak werk moesten doen dat niets met ontwerpen te maken heeft (21%).

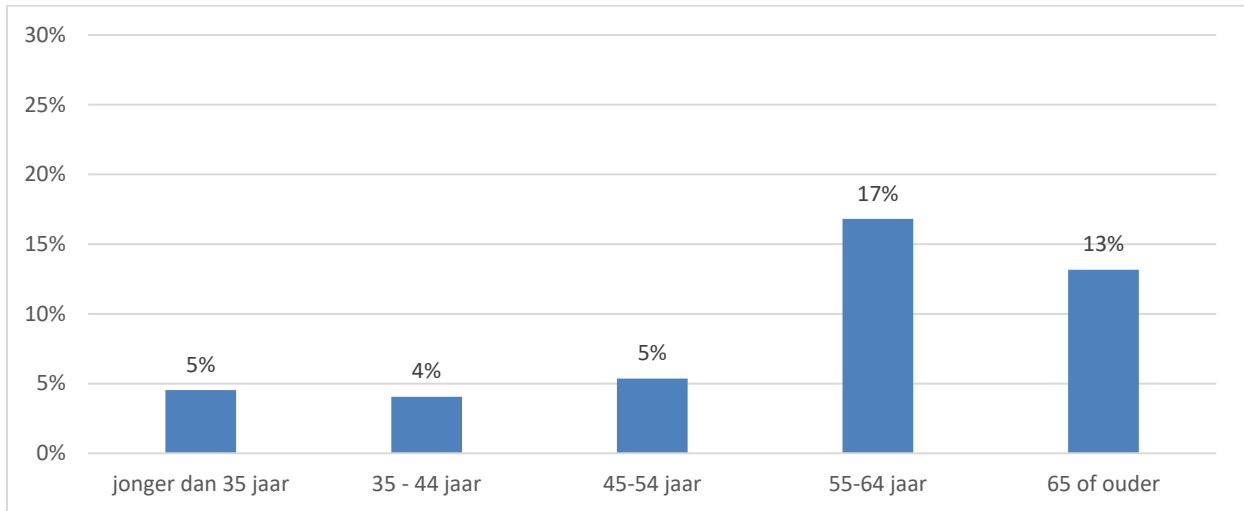
Tabel 21. Tevredenheid met de stage

		(helemaal) niet akkoord	tussen beide	(Helemaal) akkoord	N
Architect	Ik kreeg telkens een correcte financiële vergoeding voor het werk dat ik deed als stagiair	48,4%	26,1%	25,4%	1786
	Ik heb veel geleerd tijdens deze stage(s)	6,0%	18,1%	75,9%	1795
	Als stagiair werken heeft mij vooruit geholpen in mijn verdere carrière	11,9%	19,3%	68,8%	1791
	Ik moest tijdens mijn stage(s) vaak werk doen dat niets met architectuur te maken had	77,5%	13,8%	8,7%	1777
Designer	Ik had een erg veelzijdig takenpakket tijdens mijn stage	11,3%	22,5%	66,2%	1790
	Ik kreeg telkens een correcte financiële vergoeding voor het werk dat ik deed als stagiair	55,5%	22,7%	21,9%	128
	Ik heb veel geleerd tijdens deze stage(s)	7,8%	21,4%	70,8%	154
	Als stagiair werken heeft mij vooruit geholpen in mijn verdere carrière	12,5%	20,4%	67,1%	152
	Ik moest tijdens mijn stage(s) vaak werk doen dat niets met architectuur te maken had	58,9%	20,5%	20,5%	151
	Ik had een erg veelzijdig takenpakket tijdens mijn stage	12,4%	29,4%	58,2%	153

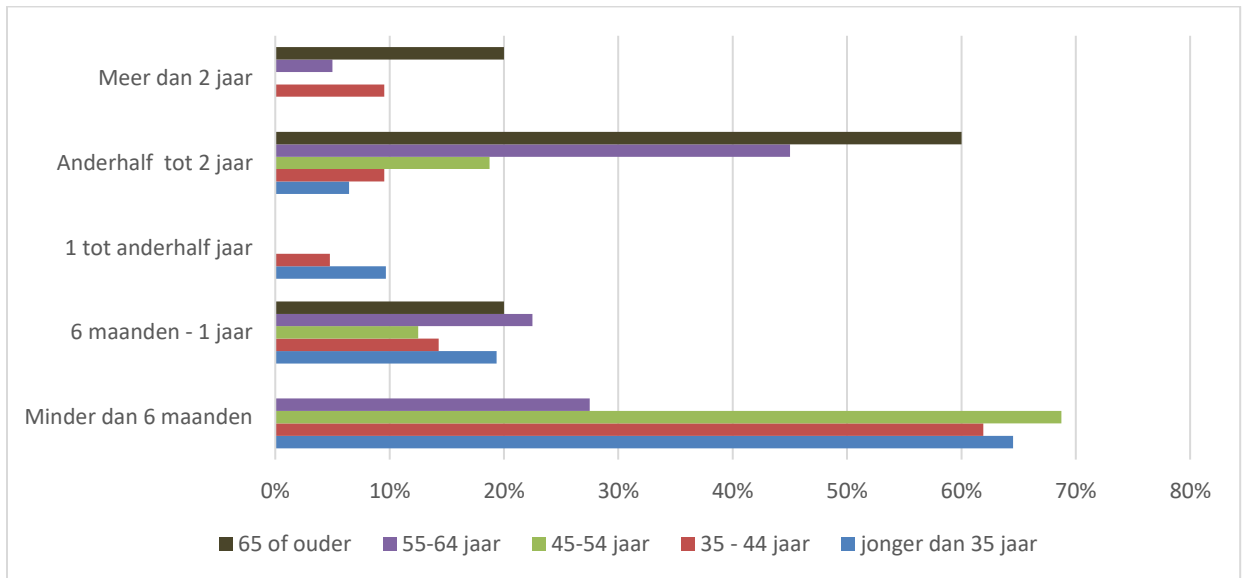
Aangezien de ervaring met stages sterk kunnen verschillen over generaties heen kijken we ook naar de bivariate analyses naar leeftijd. Eerst en vooral gaan we na of het doen van stages aan het begin van de carrière gerelateerd is aan leeftijd. Bij architecten is het lopen van een betaalde stage verplicht, en hier zien we dan ook dat in elke leeftijdsgroep meer dan 90% een betaalde stage heeft gelopen (cijfers niet weergegeven). Daarnaast kunnen architecten ook onbetaalde stage doen. In figuur 26 zien we dat deze onbetaalde stages vooral voorkwamen bij oudere generaties. Bij architecten ouder dan 55 heeft ongeveer 15% een onbetaalde stage gedaan en bij architecten jonger dan 55 is dit ongeveer 5%. Daarnaast zien we ook dat vooral de oudere generaties lange onbetaalde stages hebben gelopen. Bij de architecten ouder dan 65 jaar die een onbetaalde stage hebben gelopen heeft 80% langer dan anderhalf jaar als onbetaalde stagiair gewerkt (figuur 28). Bij de jongere generatie (die een onbetaalde stage hebben gelopen) heeft 80% minder dan een jaar als stagiair gewerkt. Daarnaast zien we dat

meer dan 90% van de jongere generatie na de stage op hun stageplaats kon blijven werken (figuur 30). Bij de generaties ouder dan 55 jaar was dit rond de 60%. Voor architecten zien we dus zeker geen negatiever beeld bij de jongere generaties.

Figuur 26. Architecten: onbetaalde stage naar leeftijd

Figuur 27. Architecten: Lengte onbetaalde stage naar leeftijd

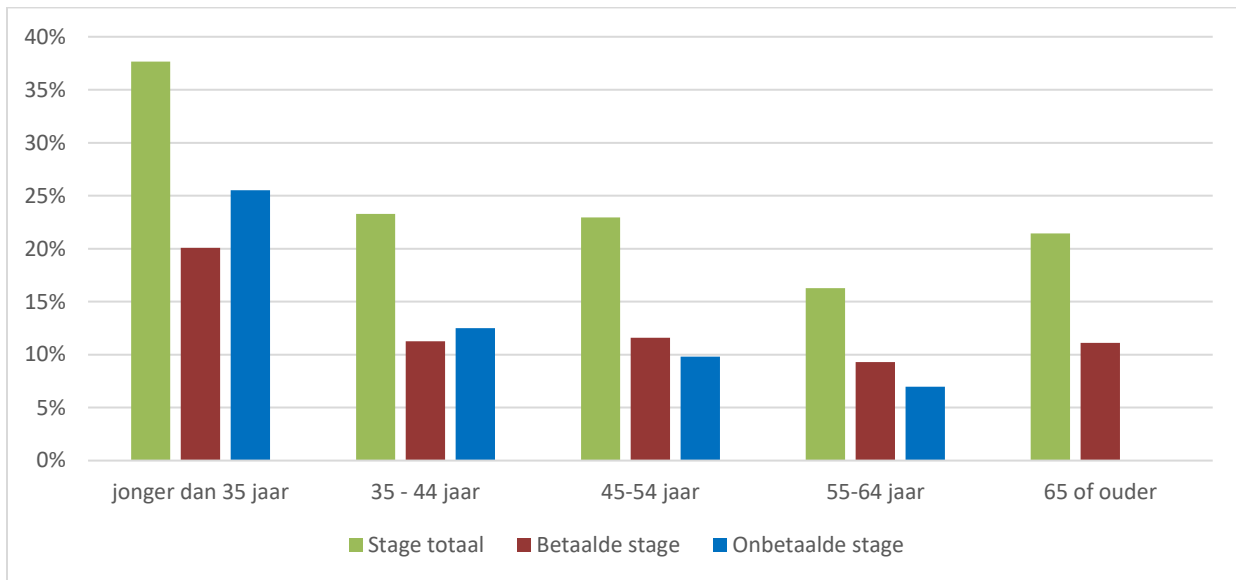

Bij designers zien we dat vooral de jongere generaties een stage lopen en zeker het aandeel designers dat als onbetaalde stagiair heeft gewerkt is hoger bij de jongeren. Meer dan één op vier designers onder de 35 jaar heeft een onbetaalde stage gelopen. Bij designers tussen de 35 en de 44 daalt dit naar 13%, en bij de oudere generaties daalt dit aandeel nog verder (bij de designers ouder dan 65 jaar heeft niemand een onbetaalde stage gelopen). Het

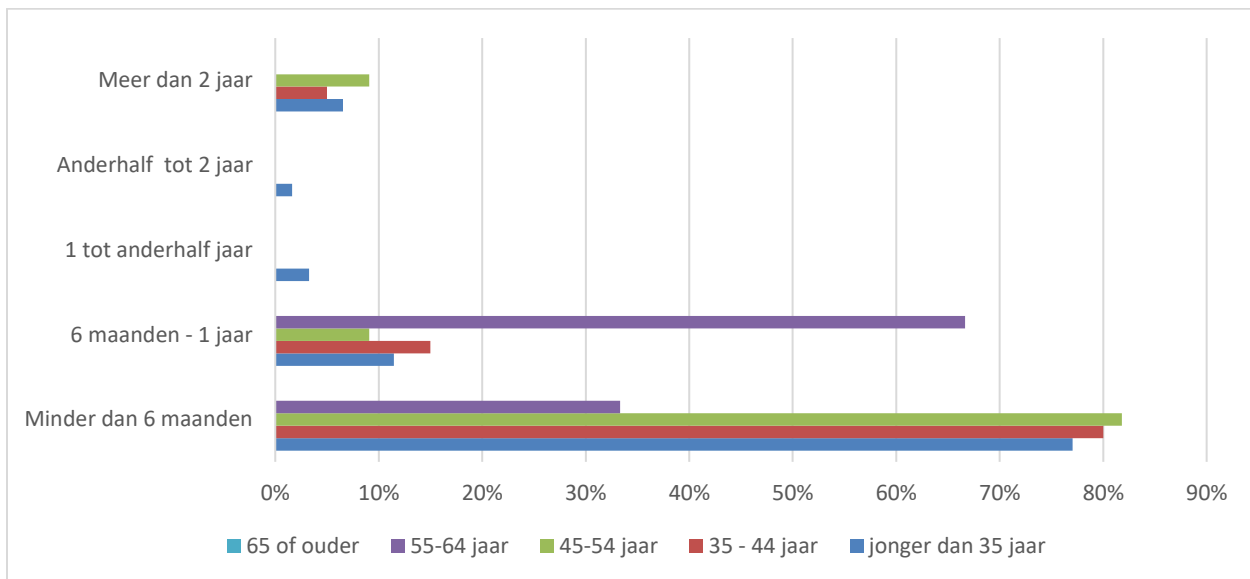
merendeel van deze stages was korter dan 6 maanden, maar toch zien we bij de jongere generatie dat iets meer dan één op tien designers langer dan een jaar onbetaalde stage heeft gelopen, terwijl dit bij designers ouder dan 55 niet voorkwam. In figuur 30 zien we daarbovenop dat de generaties jonger dan 45 jaar ook minder vaak op hun stageplaats konden blijven werken (41%) dan de generaties ouder dan 45 jaar (52%).

Bij de interpretatie van deze cijfers moeten we echter voorzichtig zijn. Het is mogelijk dat designers die (lang) een onbetaalde stage lopen sneller uit het circuit verdwijnen omdat zij problemen hebben met het vinden van een betaalde job. Dit kan deels verklaren waarom we bij de oudere generaties minder designers vinden die een onbetaalde stage hebben gedaan.

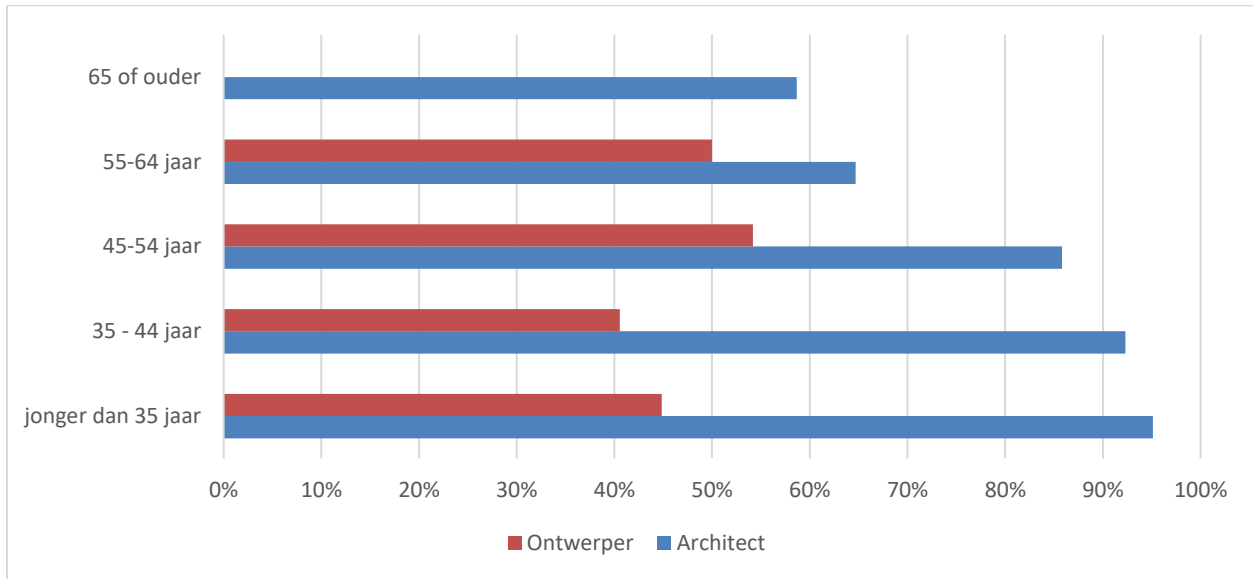
Figuur 28. Designers: stage (onbetaald en betaald) naar leeftijd

Figuur 29. Designers: Lengte onbetaalde stage naar leeftijd

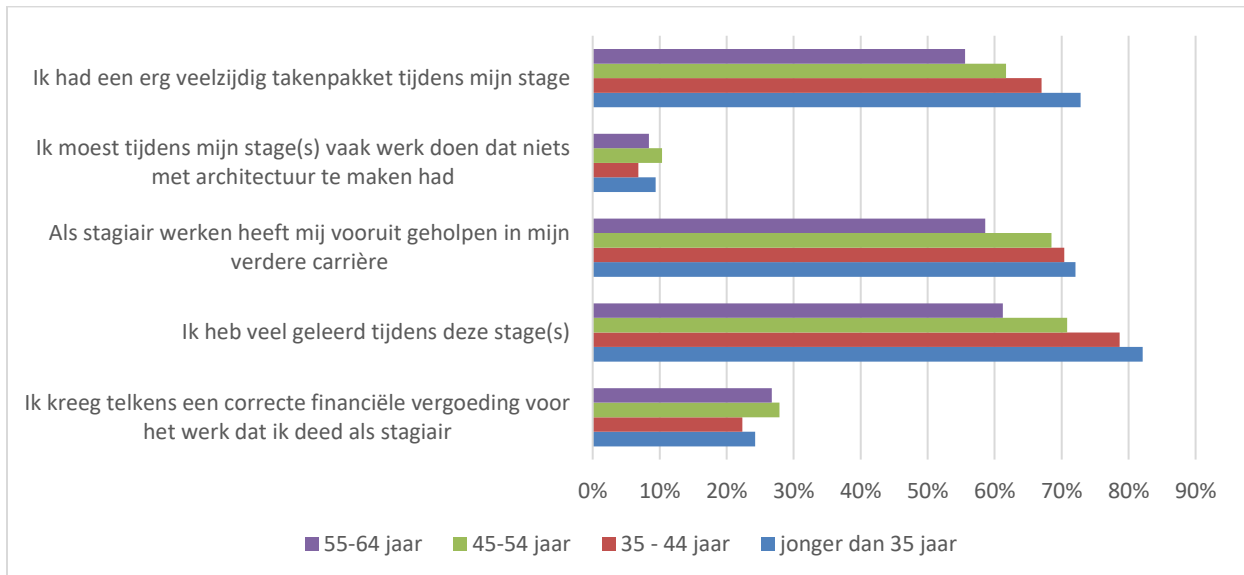

Figuur 30. Blijven werken op je stageplaats na leeftijd (Ja/nee)

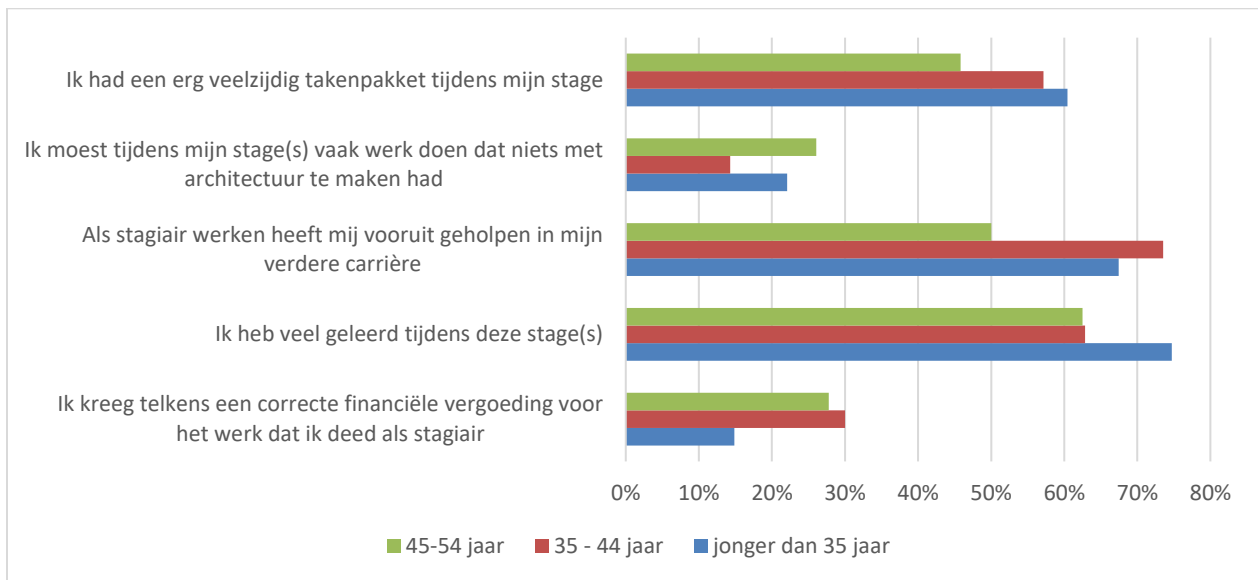

Wanneer we naar de tevredenheid over de stage kijken zien we geen grote leeftijdsverschillen. Jongere architecten kijken over het algemeen meer tevreden terug naar hun stage dan oudere architecten. Ook bij de designers zien we dat de jongere generaties over het algemeen positiever zijn over hun stages. De financiële vergoeding vormt hier de uitzondering: Slechts 15% van de designers jonger dan 35 jaar is hier tevreden over. Bij de oudere designers is 30% tevreden over de vergoeding die ze ontvingen.

Figuur 31. Architecten - Tevredenheid met de stage naar leeftijd (% akkoord of helemaal akkoord)

Figuur 32. Designers - Tevredenheid met de stage naar leeftijd (% akkoord of helemaal akkoord)

Architecten en designers aan het woord

Hoewel het merendeel van de architecten best tevreden was over hun stage, worden er in de opmerkingen toch nog een aantal problemen aangekaart bij de stages:

Mijn grootste bekommernis is niet alleen de positie en vergoedingen van de architecten, maar vooral deze van de stagiaires tegenwoordig. Door de slechte vergoedingen en het beperkt takenpakket dat ze toegewezen krijgen, worden creatieve jongeren gedwongen van richting te veranderen en als architect uiteindelijk hun toekomst te zoeken in nevenactiviteiten. (Architect)

Het beroep wordt deels kapot gemaakt door misbruik van stagiairs. Grote bureaus hebben zo slaafjes rondlopen die gratis werken en oneerlijke concurrentie vormen. (Architect)

Men zou de stage moeten integreren in de studie (met studentenstatuut dus) waardoor minder architecten "automatisch/verplicht" zelfstandige worden en minder jonge talenten ontmoedigd raken. (Architect)

De periode na het afstuderen als Architect, wanneer men verplicht stage moet doen tegen een hongerloon en daarenboven een zelfstandig statuut moet aannemen. Dit systeem is niet alleen onlogisch maar ook gewoonweg fout want het leidt tot schijnzelfstandigheid en het zorgt voor een foute cultuur waarbij men van bij aanvang leert dat loon naar werk niet de standaard is in de creatieve sector. Gezien de stage een noodzakelijk leerproces betreft, dat iedere architect moet doormaken om de volledige draagwijdte van de job en de bijhorende verantwoordelijkheden aan te kunnen, zou het logisch zijn als deze stage een onderdeel van de opleiding zou uitmaken. Zo kan de stagiair genieten van een aangepast statuut dat de lage vergoedingen (evenzeer logisch, gezien het gebrek aan ervaring) deels kan compenseren. (Architect)

Ook bij designers worden er een aantal opmerkingen gegeven over de stage, maar deze klinken eerder positief. Er blijkt dus wel een vraag te zijn naar stageplaatsen en er worden weinig opmerkingen gemaakt over het gebrek aan verloning:

Een stage was geen deel van mijn opleiding, waardoor ik nooit voeling gekregen heb met de verwachtingen van de 'echte' werkweld. Het heeft lang geduurd voor ik me zeker genoeg voelde over mijn kwaliteiten om te solliciteren of me aan te bieden bij belangrijke bedrijven. (Designer)

De periode na het behalen van mijn diploma, miste ik extra begeleiding. Ik ken weinig ontwerpers die klaargestoomd zijn voor de arbeidsmarkt, gebrek aan ervaring en kansen van werknemers uit maakt het niet eenvoudig. Een expert-class en stage hielpen me bij de start van mijn carrière. (Designer)

Tijdens de opleiding had ik graag een vak: professionalisering gehad. Een moment waarop de mogelijkheden voor pas afgestudeerden staan geschetst op lange termijn. Na mijn studie heb ik er bv. nooit aan gedacht om stage te gaan lopen, omdat ik meteen aan de slag wou, en alleen ging wonen en dus ook geld nodig had. Nu heb ik daar veel spijt van. (Designer)

9 Sociaal Netwerk

In de nieuwe bevraging bij architecten en designers werd er ook gevraagd naar het sociale netwerk van de respondenten, aangezien deze vorm van 'sociaal kapitaal' een gekende predictor is voor het al dan niet opbouwen van een succesvolle carrière. Eerst en vooral vroegen we naar het aantal contacten van architecten en designers. Daarnaast werd er ook een schaal opgenomen die polst naar de steun die men krijgt vanuit deze sociale netwerken. Na een factoranalyse konden we twee dimensies van steun onderscheiden: (1) emotionele en (2) professionele steun. Deze worden dan ook apart besproken.

9.1 Aantal contacten

Zowel architecten als designers hebben gemiddeld genomen ongeveer 25 'nuttige' contacten. Hiermee bedoelen we contactpersonen die de respondent kunnen verder helpen (of ooit verder geholpen hebben) in hun professionele carrière. Daarnaast hebben vooral designers een groot netwerk van 'losse' contacten (gemiddeld 82 personen). Bij architecten zijn dit gemiddeld 56 personen. Zowel bij architecten als designers blijken de nuttige contacten hoofdzakelijk mannelijke contacten te zijn (7 op de 10 bij architecten, 6 op de 10 bij designers). In het genderrapport gaan we iets dieper in op deze cijfers.

Tabel 22. Sociaal Netwerk

	Architecten (gem)	N	Designers (gem)	N
Nuttige contacten	25	1207	25	327
Losse contacten	56	1207	82	327
Mannelijke nuttige contacten	7/10	976	6/10	239

9.2 Steun van sociale netwerk

Een professioneel netwerk kan verschillende vormen van ondersteuning bieden. Zo kunnen bepaalde personen emotionele steun bieden tijdens het werk en kunnen er vriendschappen ontstaan die de professionele omgeving overstijgen. Iets meer dan de helft van de architecten geeft aan dat er personen zijn in hun sociaal netwerk waarvan ze emotionele ondersteuning, feedback en bevestiging krijgen en 72% geeft aan dat zij bepaalde personen uit dit netwerk als vrienden beschouwen. Verder kan twee op drie architecten zowel persoonlijke als professionele zaken bespreken op het werk. Designers krijgen nog iets vaker emotionele steun op het werk: twee op drie designers krijgt van bepaalde personen emotionele steun, feedback en bevestiging en 80% beschouwt bepaalde personen uit hun sociaal netwerk als vrienden. 72% geeft aan dat ze zowel persoonlijke als professionele zaken kunnen bespreken in hun professionele omgeving.

Tabel 23. Emotionele steun van het sociale netwerk

		(helemaal) niet akkoord	tussen beide	(helemaal) akkoord	N
Architect	Er zijn personen in mijn professioneel netwerk van wie ik emotionele ondersteuning, feedback en bevestiging krijg	24,3%	24,4%	51,3%	1210
	Er zijn personen in mijn professioneel netwerk die ik als vrienden beschouw	11,0%	16,7%	72,2%	1231
	Er zijn personen in mijn professioneel netwerk met wie ik zowel persoonlijke als professionele kwesties kan bespreken	14,3%	18,9%	66,7%	1230
Designer	Er zijn personen in mijn professioneel netwerk van wie ik emotionele ondersteuning, feedback en bevestiging krijg	13,9%	22,4%	63,7%	331
	Er zijn personen in mijn professioneel netwerk die ik als vrienden beschouw	6,6%	13,2%	80,2%	333
	Er zijn personen in mijn professioneel netwerk met wie ik zowel persoonlijke als professionele kwesties kan bespreken	11,8%	16,3%	71,9%	331

Daarnaast kan een sociaal netwerk ook nuttige contacten bevatten met belangrijke personen binnen de sector. 42% van de architecten geeft aan een aantal belangrijke personen uit de sector persoonlijk te kennen en 28% kent mensen met een hoge status binnen de sector. Bij designers ligt dit nog iets hoger: Meer dan de helft van de designers kent belangrijke personen binnen de sector persoonlijk en 26% houdt contact met mensen die een hoge positie/status hebben binnen de sector.

Tabel 24. Professionele steun van het sociale netwerk

		(helemaal) niet tevreden	tussen beide	(zeer) tevreden	N
Architect	Ik ken een aantal belangrijke personen binnen de sector persoonlijk	31,1%	26,1%	42,8%	1221
	Ik hou contact met mensen die een hoge positie/status hebben binnen mijn sector	41,4%	30,5%	28,1%	1207
Designer	Ik ken een aantal belangrijke personen binnen de sector persoonlijk	25,4%	20,1%	54,5%	334
	Ik hou contact met mensen die een hoge positie/status hebben binnen mijn sector	36,7%	27,6%	35,8%	330

Architecten en designers aan het woord

Zowel architecten als designers hebben gemiddeld genomen een vrij groot professioneel netwerk. Dit netwerk wordt ook als belangrijk ervaren en zowel architecten als designers geven aan dat het uitbouwen van een professioneel netwerk zeer tijdsintensief is:

Er gaat heel veel tijd naar het uitbouwen van een netwerk. (Architect)

Voor ik naar Londen verhuisde, werkte ik 4 jaar als zelfstandig vormgever. Een netwerk opbouwen was daarbij het belangrijkste. En dat vraagt tijd. (Designer)

10 Arbeidstevredenheid

Naast het in kaart brengen van de socio-economische situatie van architecten en designers, wensten we tevens de meer kwalitatieve aspecten in kaart brengen en een duidelijk zicht te krijgen op hoe kwaliteitsvol zij hun job(s) percipiëren en hoe tevreden zij zijn met verschillende aspecten van hun job. Deze informatie is immers onontbeerlijk wil men een meer diepgaand beeld krijgen van de beroepssituatie en inkomens van architecten en designers en vormt tevens een leidraad voor het uittekenen van een onderbouwd en gedragen beleid. De opname van deze meetinstrumenten moet toelaten vragen te beantwoorden zoals:

- Hoe percipiëren architecten en designers hun beroep, met andere woorden welke elementen vinden zij aantrekkelijk en welke vinden ze minder aantrekkelijk?
- Welke verwachtingen hebben zij ten aanzien van hun verdere loopbaan?
- Hoe beoordelen architecten en designers de arbeidskwaliteit en algemene arbeidstevredenheid van de job(s) die ze uitoefenen?
- Wat zijn de voornaamste problemen die zij ondervinden in hun loopbaan?

In het acteurs en kunstenaarsonderzoek maakten we reeds een vertaling van bestaande algemene meetinstrumenten voor arbeidstevredenheid naar meetinstrumenten die meer toegespitst waren op het beroep van professionele kunstenaars en acteurs. Op basis van de resultaten van deze schalen en de expertenrondes in huidig onderzoek, pasten we deze meetinstrumenten nog verder aan zodat ze gehanteerd kunnen worden voor architecten en designers. In deze reeks van voorgelegde jobkenmerken konden we op basis van een factor analyse drie dimensies onderscheiden, op basis van twee verschillende schalen:

- Tevredenheid met de inhoud van de job of de intrinsieke jobtevredenheid
- Tevredenheid met extrinsieke elementen: de mate waarin de job je in staat stelt ervan te leven
- Tevredenheid op het vlak van professionele ondersteuning en praktische aspecten van het beroep

Daarnaast werden er ook items opgenomen rond waardering, maar deze konden we niet onderscheiden als een aparte dimensie van jobtevredenheid bij architecten en designers. Bij kunstenaars en acteurs was dit wel het geval, vandaar dat we de resultaten voor deze items toch meegeven.

- Tevredenheid omtrent de maatschappelijke en professionele waardering en feedback

Net als bij het acteur- en kunstenaarsonderzoek, dienen we hier een kantlijn bij te tekenen. We hebben enkel personen bevestigd die op het moment van de bevestiging professioneel actief waren. De personen die het minst tevreden zijn, missen we daardoor wellicht in onze dataset omdat zij mogelijk de sector verlaten hebben net omwille van hun ontevredenheid met een of meerdere van deze jobkenmerken.

10.1 Een inhoudelijk aantrekkelijke job

Architecten en designers zijn redelijk tevreden over de inhoudelijke kenmerken van hun job. Ongeveer drie op vier architecten zijn tevreden met hun werk in het geheel, vindt zijn job uitdagend, is tevreden met de mogelijkheden tot zelfontplooiing en de omgang met collega's/confraters. De tevredenheid ligt lager voor het creatieve aspect van de job (twee op drie architecten is hierover tevreden). Designers zijn daarentegen wel tevreden over het creatieve aspect van de job en de tevredenheid ligt over de gehele lijn iets hoger. Enkel de omgang met collega-designers scoort iets minder.

Tabel 25. Tevredenheid met algemene inhoudelijke aspecten van het beroep

		(helemaal) niet tevreden	tussen beide	(zeer) tevreden	N
Architect	De mate waarin je werk als architect inhoudelijk uitdagend en interessant is	6,7%	16,9%	76,4%	1210
	De mogelijkheid tot zelfontplooiing/ persoonlijke ontwikkeling in je activiteiten als architect	7,0%	17,5%	75,5%	1208
	De omgang met je collega's/confraters	5,2%	18,8%	76,0%	1197
	Je werk in zijn geheel	6,3%	19,6%	74,1%	1210
	Het creatieve aspect van jouw job	14,8%	18,6%	66,6%	1210
Designer	De mogelijkheid tot zelfontplooiing/ persoonlijke ontwikkeling in je activiteiten als ontwerper	8,4%	10,6%	81,0%	321
	De omgang met je collega-ontwerpers	4,6%	22,6%	72,8%	305
	Je werk in zijn geheel	3,1%	14,7%	82,1%	319
	Het creatieve aspect van jouw job	6,8%	8,4%	84,8%	323

Wanneer we naar specifieke jobaspecten kijken, zien we een wat negatiever beeld. Slechts 21% van de architecten zou zijn kinderen aanmoedigen om architect te worden en iets meer dan de helft van de architecten geeft aan dat ze ondanks onzekerheden het leven als architect niet zouden willen opgeven. Minder dan één op drie architecten geeft ook aan dat hun creatieve zelfontplooiing op de eerste plaats komt, wat binnen de creatieve sector een van de belangrijkste intrinsieke motivaties vormt.

Bij designers ligt de tevredenheid met specifieke jobaspecten iets hoger: 76% zou het beroep ondanks de onzekerheden niet willen opgeven en bijna 60% zou zijn kind aanmoedigen als hij/zij designer wil worden. Bijna de helft van de designers geeft ook aan dat hun creatieve zelfontplooiing op de eerste plaats komt.

Tabel 26. Tevredenheid met specifieke inhoudelijke aspecten van het beroep

		(helemaal) niet akkoord	tussen beide	(Helemaal) akkoord	N
Architect	Ook al is het leven als architect onzeker, ik zou het niet willen opgeven	12,2%	32,9%	54,9%	1210
	Mijn creatieve ontplooiing komt op de eerste plaats	30,5%	39,8%	29,7%	1212
	Ik zou mijn kind aanmoedigen als hij/zij architecten wil worden	39,0%	39,6%	21,3%	1209
Designer	Ook al is het leven als ontwerper onzeker, ik zou het niet willen opgeven	8,0%	16,1%	75,9%	323
	Mijn creatieve ontplooiing komt op de eerste plaats	18,3%	33,1%	48,6%	323
	Ik zou mijn kind aanmoedigen als hij/zij ontwerper wil worden	10,0%	30,9%	59,1%	320

Architecten en designers aan het woord

De intrinsieke motivatie om het beroep uit te oefenen blijkt groter te zijn bij designers dan bij architecten. Dit zien we ook bij de algemene opmerkingen over het beroep. Veel architecten geven wel aan ze een passie hebben voor hun vak, maar meestal wordt hier ook aan toegevoegd dat het een zwaar beroep is:

Het beroep van architect is het mooiste en intellectueel rijkste beroep dat er is. Ge moet het willen met passie doen, en er een beetje voor "gemaakt" zijn. (Architect)

Het is een mooie maar erg moeilijke en allesomvattende job. (Architect)

Architectuur is het mooiste beroep dat er bestaat. De passie voor het beroep, de trots voor de realisatie en de voldoening op menselijk en sociaal vlak moet belangrijker blijven dan het geldbejag. (Architect)

Het is en blijft een beroep dat veel voldoening schenkt maar men moet fysiek en mentaal zeer sterk zijn. (Architect).

Er is echter ook een vrij grote groep architecten die aangeven dat ze nu niet meer voor het beroep van architect zouden kiezen. Heel vaak gaat het om architecten die als (schijn)zelfstandige werken:

Met wat ik nu weet zou ik er niet aan begonnen zijn als architect zelfstandige, wel eventueel in dienstverband. (Architect)

Ik geloof niet dat ik in de huidige omstandigheden nog zelfstandig architect zou worden. Ik kan het niemand aanraden. (Architect)

Uit de cijfers blijkt dat erg veel architecten expliciet aangeven dat ze hun kinderen niet zouden aanraden om te kiezen voor hun beroep. Hierbij wordt dikwijls aangehaald dat het beroep in de realiteit vaak zwaarder is dan het je tijdens de studies wordt voorgesteld:

Op de vraag of ik mijn kind zou stimuleren om architect te worden: Mijn oudste zoon studeert voor architect. Ik begrijp zijn keuze, omdat ik die zelf ook gemaakt heb, maar heb hem wel gewaarschuwd dat studies en realiteit ver van elkaar staan. (Architect)

Mijn dochter wilde aan architectuurstudies beginnen. Ik heb het haar niet verboden maar ten stelligste afgeraden met een uiteenzetting over de echte praktische gevolgen van ons beroep. Mijn dochter is van idee veranderd. Dat zegt genoeg denk ik. (Architect)

Er zijn ook weinig architecten die aangeven dat hun creatieve zelfontplooiing op de eerste plaats komt, wat bij creatieve beroepen vaak een belangrijke intrinsieke motivatie vormt. Veel architecten geven aan dat het creatieve aspect in de praktijk te weinig aan bod komt:

Je kiest voor architectuur omdat je houdt van nadenken, ontwerpen, zoeken. In de werkelijkheid is dat een beperkt deel van het beroep. Het zoeken blijkt vooral technisch te zijn. (Architect)

"Architect" is een heel mooi beroep. O.a. omdat het een evenwicht vereist, bv. een zeer ruime kijk op een ruimtelijk gebied, op diverse vlakken (natuur, bebouwing, sociaal, economisch, enz.) versus de studie v/e bouwkundig detail. Het vereist communicatievaardigheden, ontwerptalent, technische kennis, esthetische kennis, aanvoelen, enz. De inventiviteit of progressiviteit wordt vaak beknot, o.a. door wetgevingen & reglementeringen, die vaak decennia achterna hollen en/of met te weinig kennis van zaken worden opgesteld. (Architect)

Graag vereenvoudiging van de administratie...architect zijn is nog een weinig creatieve job. (Architect)

Daarnaast geven sommige architecten aan dat het creatieve en artistieke aspect vaak niet echt beloond wordt:

Als je niet boven de middelmaat uitsteekt, kan je er beter mee stoppen. Extra creativiteit maakt dat we er kunnen van leven, maar de creativiteit wordt niet beloond, soms ook zeer snel scrupuleus overgenomen door anderen. (Architect)

Hierbij aansluitend zijn er ook een aantal architecten die een andere intrinsieke motivatie aanhalen die niet bevraagd is in onze vragenbatterij: namelijk de mate van autonomie en de mogelijkheid tot het ontwikkelen van persoonlijke projecten.

Het beroep van Architect is volgens mij, in zijn huidige vorm, niet houdbaar. Indien de Architect geen eigen projectontwikkeling mag doen zal hij de "lakei" worden van enkele grote projectontwikkelaars. (Architect)

Wat een prachtig beroep zou moeten zijn met een grote maatschappelijke meerwaarde is verworpen tot een knechtenrolletje. (Architect)

Verder wordt er vaak aangehaald dat een gebrek aan erkenning ertoe kan leiden dat men zijn motivatie verliest om het beroep uit te oefenen:

Een positieve opwaarderingscampagne van de architect en zijn capaciteiten is niet alleen zeer welkom maar absoluut noodzakelijk indien men de kwaliteit van het bouwen wil blijven bewaken. Hiermee wordt bedoeld: De kwaliteit op zowel esthetisch als technisch vlak, het enige beroep dat hiervoor op onafhankelijke wijze kan instaan. (Architect)

Een mooi beroep dat beter gehonoreerd zou moeten worden... (architect)

Ten slotte worden ook vaak een aantal extrinsieke kenmerken aangehaald als reden waarom men de motivatie kan verliezen om als architect te werken. Hierbij gaat het dan zeer vaak over een gebrekkige verloning. Deze extrinsieke motivaties worden in het volgende deel verder besproken.

Ik vind het bijzonder boeiend om architect te zijn maar binnen een andere sector zou ik voor een vergelijkbare job een veelvoud kunnen verdienen. (Architect)

Als je dan uiteindelijk de opdracht hebt, smijt je je weer met volle overgave, wetende dat je dit voor een uurloon doet dat ver onder dat van de aannemers, ligt die instaan voor de uitvoering. Dit zorgt voor twijfel om voltijds als architect te blijven werken. (Architect)

Belangrijkste is dat ik de job heel graag doe al is het soms zeer lastig en zeer oneerlijk. Je bent verantwoordelijk

voor wat je doet en dit 10 jaar lang, hoe beter je je job wilt doen hoe minder je eraan over houdt. (Architect)

Ik ben niet ongelukkig als architect. Het is voor mij een roeping. Maar.... (Architect)

10.2 Een job om van te leven?

Net als in het kunstenaarsonderzoek van 2016, is de tevredenheid omtrent aspecten zoals verloning en werkzekerheid of de meer extrinsieke jobkenmerken heel wat minder bij architecten en designers. Zeker architecten zijn vaak niet tevreden over de verloning die ze krijgen: meer dan de helft is niet tevreden over het totale inkomen als architect. Eén op drie geeft ook aan niet tevreden te zijn over de werkzekerheid en de toekomstperspectieven als architect. Bij designers is de tevredenheid over de verloning iets hoger, toch geeft ook hier 40% aan ontevreden te zijn met het totale inkomen. Verder zijn ze iets vaker tevreden over hun toekomstperspectieven, maar de werkzekerheid is bij designers ook vaak een probleem (38% is ontevreden).

Tabel 27. Tevredenheid met algemene extrinsieke aspecten verbonden aan het beroep

		(helemaal) niet tevreden	tussen beide	(zeer) tevreden	N
Architecten	De vergoeding die je krijgt voor jouw prestaties	45,8%	27,6%	26,6%	1211
	Jouw totale inkomen als architect	51,9%	23,5%	24,6%	1211
	De werkzekerheid	35,2%	25,7%	39,1%	1207
Designers	Jouw toekomstperspectieven als architect	30,5%	33,6%	36,0%	1198
	De vergoeding die je krijgt voor jouw prestaties	27,2%	27,8%	44,9%	316
	Jouw totale inkomen als ontwerper	39,4%	24,0%	36,6%	317
	De werkzekerheid	38,4%	25,5%	36,1%	302
	Jouw toekomstperspectieven als ontwerper	25,5%	31,1%	43,4%	318

Wanneer we naar de specifieke jobaspecten kijken, zien we een gelijkaardig beeld. Twee op drie architecten geeft aan dat de financiële onzekerheid als architect groot is en één op vier architecten geeft zelfs aan dat zij niet zouden kunnen rondkomen zonder inkomsten uit andere bronnen. Bij designers geeft bijna 60% van de respondenten aan dat de financiële onzekerheid groot is en 45% kan niet rondkomen zonder inkomsten uit andere bronnen. Daarnaast geeft één derde van de architecten en designers aan dat ze het gevoel hebben niet de juiste mensen te kennen om aan boeiende opdrachten te geraken.

Tabel 28. Tevredenheid met specifieke extrinsieke aspecten verbonden aan het beroep

		(helemaal) niet akkoord	tussen beide	(Helemaal) akkoord	N
Architect	Zonder inkomsten uit andere bronnen (andere jobs, ondersteuning familie, ...) zou ik niet rondkomen	56,2%	19,6%	24,3%	1207
	De financiële onzekerheid die je als architect hebt is groot	13,2%	22,0%	64,7%	1211
	Ik heb niet het gevoel dat ik de juiste mensen ken om aan boeiende opdrachten te geraken	32,3%	35,0%	32,7%	1203
Designer	Zonder inkomsten uit andere bronnen (andere jobs, ondersteuning familie, ...) zou ik niet rondkomen	42,1%	13,3%	44,6%	323
	De financiële onzekerheid die je als ontwerper hebt is groot	18,9%	23,6%	57,5%	322
	Ik heb niet het gevoel dat ik de juiste mensen ken om aan boeiende opdrachten te geraken	36,6%	29,1%	34,4%	320

Deze grote zorgen omtrent de verloning en de toekomstperspectieven van architecten en designers blijkt tevens uit de vraag omtrent het kunnen rondkomen met de inkomsten als architect of designer (paragraaf 7.8).

Architecten en designers aan het woord

Het merendeel van de architecten geeft dus aan dat ze niet tevreden zijn met de extrinsieke kenmerken van hun job. Bij sommigen is vooral de verloning problematisch en een aantal architecten geeft aan dat ze echt moeilijk kunnen rondkomen:

Indien ik geen lening bij de familie - zonder afbetalingsvoorwaarden - had, zou ik mijn patrimonium gedwongen moeten verkopen, waardoor mijn bestaanszekerheid onder druk zou staan. Ik heb de noodzakelijk ontstane luxe niet voor een gezin te moeten zorgen. (Architect)

Als architect is het moeilijk om maandelijks rond te komen. Ook al heb ik werk genoeg. Het terughalen van norm 2 als minima en ook minimabarema in regie zal een lichtpuntje kunnen zijn in het steeds arbeidsintensiever worden van ons beroep. Gelukkig heb ik bouwheren die mijn creativiteit appreciëren! Anders was ik er al lang mee gestopt. De beloftes van de orde mogen daden worden. (Architect)

Daarnaast zijn er erg veel klachten over de eerlijkheid van de verloning, gegeven de verantwoordelijkheden die zij moeten nemen en de werkdruk die zij ervaren als architect:

Vooraf het financiële aspect nekt de liefde voor het beroep. Daarnaast is de administratieve last ook vaak te groot en lastig om dragen. Indien beide voorwaarden zouden beteren zou het een zeer mooi beroep zijn.

Het beroep van architect is een zeer mooi en gevarieerd beroep, het is hard en veel werken, het is wel een zeer zwaar onderbetaald beroep t.o.v. de verantwoordelijkheden, vergelijk dit met de medische sector en dan verdienen wij een aalmoes (Architect)

...de zware verantwoordelijkheden die een architect in België moet opnemen in ruil voor een bescheiden vergoeding is vaak de bron van hoongelach bij andere beroepsgroepen en een bron van stress en ergernis bij architecten.

De vergoeding die je als architect ontvangt, staat niet in verhouding tot de verantwoordelijkheden, de prestaties en de eisen die gesteld worden, m.a.w. je bent onderbetaald. Dit is een situatie die reeds jaren aansleept en waar er geen verandering in komt. Dit is ook de reden waarom veel architecten (uit noodzaak) blijven doorwerken na de

pensioengerechtigde leeftijd.

Verantwoordelijkheden die de laatste jaren bij de architect worden gelegd zijn te groot en niet in verhouding tot de verloning van het gepresteerde werk. Een architect loopt vanaf de toewijzing van het werk tot jaren na de oplevering ervan steeds op een mijnenveld vol met verantwoordelijkheden waarop men hem te pas of te onpas kan afrekenen. De reden is ongetwijfeld de enorme toename van te volgen normen, regels, wetten en verplichtingen die de opdrachtgevers moeten volgen, maar waarbij de overheid uit gemak de verantwoordelijkheid ervan steeds opnieuw bij de architect legt en te weinig bij de andere bouwpartners

De aansprakelijkheid van de architect staat niet in verhouding tot de verloning. Je kan veel verdienen, maar als het even tegen zit, kan je ook heel veel verliezen.

Een architect met een eenmanszaak kan financieel niet overleven zonder ook nog freelance of als medewerker voor een groter kantoor te werken. Loyaliteit, inzet en ervaring worden niet beloond als medewerker in een architectenbureau. Ikzelf werk al 10 jaar aan hetzelfde uurloon ook al heb ik intussen een zeer grote technische kennis van elk onderdeel van een architectenopdracht klein- tot grootschalig. Geen enkel architectenbureau wenst te voorzien in een eerlijke vergoeding voor de prestaties van medewerkers (ouder dan 35 jaar). In geen enkel architectenbureau is doorstroming mogelijk gezien het zogenaamd te grote kostenplaatje.

Veel architecten blijken ook vrij negatief te staan ten opzichte van hun toekomstperspectieven. Dit blijken opnieuw vooral architecten te zijn die in een (schijn)zelfstandig statuut werken:

Ik ben architect werknemer in een middelgroot kantoor. Ik werk met bediendenstatuut. Ik zie de onzekerheid van vele zelfstandig medewerkers rondom mij. Het blijft een vreemde situatie.

Heb een tweedelige carrière als architect gehad: 20 jaar als zelfstandige en nu 7 jaar als ambtenaar. Werken als zelfstandige was veel zwaarder; veel meer (onregelmatige) uren, lage inkomsten, werkonzekerheid, weinig/geen sociale zekerheden, ...

Als senior architect ben ik minder vitaal dan toe ik 30 jaar geleden startte. Grijs haren geven blijkbaar vertrouwen en met mijn ervaring, inzicht en overzicht kan ik aan de verwachtingen voldoen zonder 60u per week te presteren. Op een groot kantoor tussen andere architecten, ingenieurs en tekenaars en stagiairs zou ik deze meerwaarde niet waar kunnen maken aangezien de medewerkers daar vooral en dikwijls uitsluitend uitvoerende en eenzijdige taken opgedragen krijgen. Ik vraag me af wat de huidige generatie jonge architecten te wachten staat die dikwijls als 'schijnzelfstandige' op grote kantoren werken. Ooit maken ze ook deel uit van de 50 plus-generatie en zullen ze dan nog mee kunnen?

Bij designers zijn er minder expliciete klachten over de extrinsieke aspecten van een job. Zij geven vooral aan dat er vaak gratis gewerkt moet worden omdat de ontwerpfase niet vergoed wordt en omdat veel, vooral jonge designers veel te weinig uurlonen aanrekenen, waardoor er een 'race to the bottom' ontstaat. Verder wordt ook het gratis werken om aan wedstrijden deel te nemen vaak als een probleem aangegeven. Deze problemen bespreken we later bij de specifieke beroepsaspecten.

10.3 Ondersteuning en vorming

Een derde dimensie omvat de tevredenheid met de professionele ondersteuning en praktische aspecten van het beroep. Twee op drie architecten zijn niet tevreden over de ondersteuning die ze krijgen van de Orde van Architecten en slechts 5% geeft expliciet aan tevreden te zijn met deze ondersteuning. De tevredenheid over de ondersteuning van andere beroepsorganisaties is dan weer iets groter (ongeveer 60% is tevreden). Ook bij de designers ligt de tevredenheid met de ondersteuning van beroepsorganisaties zeer laag (slechts 15% is tevreden). Daarnaast werd er ook gevraagd naar de combinatiemogelijkheden met andere jobs (indien van toepassing). Slechts één op vier architecten geeft aan dat ze hier tevreden mee zijn. Bij de designers is minder dan de helft tevreden met de combinatiemogelijkheden met andere jobs. Aangezien het voor een grote groep designers (en architecten) noodzakelijk is om werk te combineren om financieel rond te komen (zie tabel 28) is dit zeker een aspect dat meer aandacht verdient.

Tabel 29. Tevredenheid met betrekking tot mogelijkheden voor ondersteuning en combinatiemogelijkheden met andere jobs.

		(helemaal) niet tevreden	tussen beide	(zeer) tevreden	N
Architect	De ondersteuning die je krijgt vanuit de Orde van Architecten	66,8%	27,8%	5,4%	1189
	De ondersteuning die je krijgt vanuit beroepsorganisaties	11,2%	30,3%	58,5%	1061
	De combinatiemogelijkheden met andere jobs	38,0%	35,4%	26,5%	852
Designer	De ondersteuning die je krijgt vanuit beroepsorganisaties	40,6%	44,7%	14,8%	244
	De combinatiemogelijkheden met andere jobs	29,7%	27,6%	42,7%	232

Architecten en designers aan het woord

Bij de architecten bestaat er nogal wat frustratie over de Orde van Architecten:

Waarom betalen wij jaarlijks 480 euro bijdrage aan de Orde? Wij krijgen hier niks voor terug... Deze bijdrage is niet in verhouding tot de dienstverlening, zou een stuk lager moeten zijn. (Architect)

De orde van architecten dient het maatschappelijk belang maar heeft te weinig gedaan voor het statuut van de architect. (Architect)

Tot op heden betaal ik aan de orde bijdrages, maar ik heb nog nooit iets gezien van ondersteuning of bijdrage aan mij in persoon. Architectenregister zoals in Nederland is een betere en financieel interessante oplossing i.p.v. de Orde van architecten. De BNA in Nederland kan je dan zien als de Orde in België, een soort van kwaliteitslabel die je aan je bureau wil geven. Het register bevat van alle geregistreerde architecten een simpele lijst waardoor je het beroep van architect kan uitvoeren. Geen architectenvisums aanvragen telkens er een bouwaanvraag moet worden ingediend, neen gewoon simpel het register raadplegen. Er dient nog veel te wijzigen in België, jammer dat het allemaal zolang blijft duren en iedereen zijn postje wil beschermen en niet in functie van het grotere belang gaat denken en acteren. (Architect)

Minimumbarema voor de uurlonen komen iedereen ten goede en vooral de kwaliteit van de keuze van architect, die nu veelal een economische kwestie is. Er moet ook een systeem komen zoals in Nederland, de Orde moet worden geminimaliseerd: Architect ontwerper met zijn verantwoordelijkheid en Architect uitvoerder die zich mag binden met aannemer om zo de klant een zekerdere dekking van zijn garantie te geven. (Architect)

Er werd door de Orde van Architecten de laatste jaren te weinig nadruk gelegd op de financiële gevolgen voor de architect van door de overheid genomen beslissingen (aangepaste normen en wetgevingen, ...) en de hieraan gekoppelde technische evolutie van het bouwproces. (Architect)

Er wordt door de Orde van Architecten te weinig controle uitgeoefend op confraters die zeer veel opdrachten binnenhalen voor een extreem laag ereloon. De aspecten die verplicht dienen te worden uitgevoerd binnen een architectenopdracht kunnen niet worden voorzien in dit ereloon. De Orde dient erop toe te zien dat alle architecten de wettelijk voorziene taken uitvoeren en hiervoor worden vergoed. Dit zou een meer correcte concurrentie op de markt teweegbrengen. (Architect)

De orde van architecten maakt het soms nogal moeilijk om het beroep van architect uit te voeren. Je hebt het diploma van architect en je hebt je stage gedaan, dus word je geacht bekwaam te zijn als architect. Als er dan wordt geknoeid/in hokjes verdeeld over welk soort architect je bent en of dit wel compatibel is met het beroep vind ik dat onzin. Ik denk dat je als mens in eer en geweten moet beslissen hoe je je werk als architect wil invullen. Zeker met de huidige statuten en lonen als architect is enige flexibiliteit wel nodig wil je architecten ondersteunen in een zwaar onderbetaalde sector waar er geen enkele sociale bescherming is voor uitvoerend architecten die geen eigen kantoor wensen te starten. (Architect)

De orde van architecten zou beter werk maken in het versimpelen van ons beroep in de afname van administratieve rompslomp. We betalen tenslotte een grote som geld ieder jaar. Het is zelfs zo erg geworden dat overheidsinstanties vaak onze vragen niet kunnen beantwoorden (omgevingsvergunning, online bouwvergunning welke niet goed werkte, nieuw s-peil, ... de lijst neemt ieder jaar maar toe). Maar als we een fout maken, staan we voor schut bij een bouwheer. (Architect)

Makelaars die slechts een beperkte taak uitoefenen binnen het vastgoedproces en een zeer beperkte aansprakelijkheid hebben verdienen véél meer dan een architect. Er zou een einde moeten komen aan de beperkingen voor de architect die zoveel energie en kennis in het bouwproces inbrengt. Hoe is het mogelijk dat een aannemer zoveel geld verdient en de architect die alles voorbereidt en dan opvolgt zich tevreden moet stellen met zo weinig. De aannemers hebben ook een beroepsvereniging maar die heeft wel gezorgd dat de aannemers er beter van werden, wij architecten kunnen dit niet zeggen van onze orde. (Architect)

Gans mijn professionele carrière (al 33 jaar) hoor ik de orde en de beroepsverenigingen uitleggen dat er een correcte vastgestelde vergoeding voor de architectenprestaties zou moeten komen. Ik weet dat ik dit de komende 12 jaar (!) welke ik nog moet werken alvorens (mogelijk) een pensioentje te ontvangen, niet meer zal meemaken. (Architect)

Ook bij de designers komen er een aantal klachten naar voren over Flanders DC:

Ik heb van Design Vlaanderen nooit een serieuze ondersteuning gehad, bij selecties is mijn werk nooit weerhouden en ik heb nooit enige vorm van subsidie gehad (Designer)

Tot een paar jaar terug was de organisatie voor ontwerpers in Vlaanderen Design Vlaanderen. Jammer genoeg was financiële ondersteuning zo goed als nihil -het was meer een soort erkenning/ kwaliteitslabel. Maar ondertussen zijn zij opgenomen in Flanders DC. In het verleden was Flanders DC erg toegespitst op innovatie en business, wat toch niet gelijk te trekken valt met ontwerpen... In mijn ervaring biedt WCC-BF (Franstalige tegenhanger van Flanders DC) veel meer ondersteuning aan zijn ontwerpers. Zij zijn ook veel actiever op internationaal vlak en organiseren tentoonstellingen, triënnales, lezingen, jaarlijkse prijzen, publiceren tentoonstellingscatalogi, etc. (Designer)

Daarnaast geven een aantal designers ook aan dat ze graag wat meer bescherming zouden genieten via een beroepsorganisatie:

Een beroepsvereniging die ons beroep verdedigt en ondersteunt zou een enorm verschil kunnen maken. vb. Een minimum uurloon vastgelegd in barema's en ervaring (junior, senior etc.), met een verplichte eis op gebied van diploma's zou op zich al een heel goed hulpmiddel kunnen zijn om serieus genomen te worden. Nu zijn er te veel mensen die zich onterecht ontwerper (vanwege vrij beroep) noemen maar het eigenlijk niet zijn. Waardoor ons vak mede niet serieus genomen wordt (immers treedt er vervlaking en onkunde op) en al sinds jaren onze vergoedingen dalen i.p.v. stijgen. M.a.w. er zijn te veel mensen in 'achterkamertjes' of zelfstandigen in bijberoep die met zeer lage uur prijzen (zelfs vaak lager dan een loodgieter) onze markt beïnvloeden meestal met slecht of middelmatig werk. (Designer)

Ik ben voorstander van beschermde beroepen (bv. ambachten) opdat kwaliteit en creativiteit beschermd kunnen worden. (Designer)

Daarnaast peilden we naar een aantal specifieke aspecten van het beroep. Hier zien we dat negen op de tien architecten aangeven dat er een wettelijk minimumtarief moet komen voor het ereloon van architecten. Ook bij designers is er een grote vraag naar zo een minimumtarief, twee op drie designers vindt dat er zo een minimumvergoeding moet komen. Verder ervaren bijna twee op drie architecten veel druk van bouwheren en confraters. Designers ervaren iets minder druk van klanten en uitgevers (iets meer dan één op drie). Zowel architecten als designers geven zeer vaak aan dat het goed is om zich zo nu en dan bij te scholen in de zakelijke aspecten van het vak. Dit geeft aan dat er zeker een draagvlak is voor opleidingen rond dit thema.

Tabel 30. Tevredenheid met betrekking tot mogelijkheden voor ondersteuning en combinatiemogelijkheden met andere jobs.

		(helemaal) niet akkoord	tussen beide	(Helemaal) akkoord	N
Architect	De druk van bouwheren, confraters, ... is soms te groot	10,5%	26,0%	63,6%	1205
	Er moet een wettelijk minimum komen voor het ereloon van architecten	3,6%	7,3%	89,2%	1208
	Het is goed voor een architect om zich zo nu en dan bij te scholen in de zakelijke aspecten van het vak	0,9%	7,0%	92,1%	1210
Designer	De druk van klanten, uitgevers, ... is soms te groot	27,8%	36,3%	36,0%	317
	Er moeten minimumtarieven komen voor de vergoeding van ontwerpers	11,5%	22,1%	66,4%	321
	Het is goed voor een ontwerper om zich zo nu en dan bij te scholen in de zakelijke aspecten van het vak	3,1%	12,9%	84,0%	318

Architecten en designers aan het woord

Het merendeel van de architecten vindt dat er een wettelijk minimumtarief moet komen voor het ereloon van Architecten en deze vraag zien we zeer vaak expliciet terugkomen:

Het zou erg veel betekenen in het beroep indien er een minimumverloning geregeld zou worden. Daar moeten we echt naartoe! (Architect)

Er moet zeker een wettelijk minimum ereloon komen in de sector. Idem voor de minimum uurlonen van beginnende architecten en stagiairs. De Orde geeft wel een richtlijn, maar die wordt in de praktijk zelden gevolgd. Met als gevolg dat je als beginnende architect aan een zeer laag tarief start, en al meerdere jaren ervaring moet opdoen om ietwat deftig te kunnen verdienen. De stap om volledig op jezelf te beginnen wordt daardoor ook moeilijker en

meer achteruitgeschoven in de tijd. (Architect)

-"loon naar werk". Er moet door de overheid/orde van architecten dringend werk gemaakt worden van een sensibilisering waarbij duidelijk wordt hoeveel verantwoordelijkheden er op een architect rusten en hoe breed zijn takenpakket is. Door niet-professionele bouwheren bv mensen die een gezinswoning willen (ver-)bouwen lijkt het werk van een architect weinig omvattend waardoor men niet graag wil betalen voor dit 'overbodige' werk. (Architect)

Architecten moeten ALLEMAAL een flinke prijs vragen voor hun werk met bepaalde minima in plaats elkaar te beconcurreren met te lage prijzen. (Architect)

De invoering van een wettelijk ereloonbarema is al heel mijn carrière ter sprake gekomen, maar er komt nooit iets van in! (Architect)

Een vastgesteld hoger ereloon zou een stukje druk wegnemen en er voor zorgen dat er iemand kan aangenomen worden die zich o.a. met die lawine van wetten, normen en regels kan en wil bezighouden. De orde zou dit centraal kunnen doen. Zie anders geen nuttige invulling voor het bedrag dat ik hen jaarlijks moet betalen.

Ook bij designers is er een grote vraag naar een minimumvergoeding of een regeling die te lage prijzen naar werk aanpakt:

Er is geen universele code over pitches en vergoeding. Ontwerpers worden tegen elkaar uitgespeeld zonder vergoeding. Indien elke pitch met vergoeding verloopt wordt misbruik uitgesloten. De tijdsinvestering kost bij gratis pitches bijzonder veel geld en energie. Samen afschaffen door een sectorbreed gentlemen's agreement tussen ontwerpers. (Designer)

Het is zeer belangrijk voor de sector dat nieuwkomers niet te weinig aanrekenen aan klanten / zwaar onder de prijs gaan van de gemiddelde professioneel. Dit is immers nefast voor de marktprijzen, hiermee zetten ze hunzelf en de rest van de markt in de zak. (Designer)

10.4 Waardering & feedback

Een laatste component die inzake tevredenheid werd bekeken vormt de tevredenheid omtrent de waardering en feedback die men krijgt. Bij architecten vroegen we enkel naar de waardering van bouwheren, aangezien zij vaak particuliere producten en diensten afleveren, waardoor de waardering van publiek en media minder relevant is. Meer dan twee op drie architecten is tevreden met de waardering van bouwheren. Bij de designers zien we dat meer dan 70% tevreden is met de waardering van het publiek, maar minder dan de helft is tevreden met de omgang en feedback van media en journalisten.

Tabel 31. Tevredenheid omtrent waardering en feedback

		(helemaal) niet tevreden	tussen beide	(zeer) tevreden	N
Architect	De waardering die je krijgt van bouwheren	10,3%	21,2%	68,6%	1200
Designers	De waardering die je krijgt van het publiek	6,8%	20,8%	72,3%	305
	De omgang met critici, media en journalisten	12,8%	43,3%	43,9%	307
	De feedback die je krijgt van critici, media, journalisten	12,0%	44,0%	44,0%	187

Architecten en designers aan het woord

Een groot aandeel van de designers geeft aan niet tevreden te zijn met de omgang en de feedback die ze krijgen van publiek, critici, media en journalisten. Hierbij worden vooral wedstrijden aangehaald als een bron van frustratie.

Ik doe nooit mee aan wedstrijden of pitches waar een voorstel gevraagd wordt zonder dat er een billijke vergoeding is voorzien. Het moet de wereld uit dat creativiteit gratis kan zijn. In geen enkele andere sector kun je eerst een voorstel vragen en later beslissen of je dit kwalitatief genoeg vindt om hiervoor te betalen. Internationaal is het profiel van de ontwerper aan een serieuze opwaardering bezig en worden ze in steeds hogere posities ingezet. Ook in beroepen en sectoren die op het eerste zicht niets met ontwerpen te maken hebben. We lopen hier toch nog wat achter op dat gebied. (Designer)

Wij horen het ontelbare malen; in het buitenland is meer waardering voor ons werk dan in eigen land. Doch een spijtige zaak & een gemiste kans. (Designer)

Ook bij architecten is er een grote vraag om de deelname aan wedstrijden te reguleren:

Wedstrijden reglementeren met minimum een vergoeding in verhouding tot het gevraagde werk en de grootte van de opdracht voor alle deelnemende partijen. (Architect)

Architectuur wedstrijden/offertevragen moeten vergoed worden en de offertevragen moeten realistischer en duidelijker opgemaakt worden. (Architect)

Het commerciëler worden van alle betrokkenen in de bouw is moeilijk. Zelf trekt het commerciële me helemaal niet, heb daar geen interesse voor. Ik doe niet mee aan al die wedstrijden, zodat je stilletjes aan uit de markt wordt geschoven. (Architect)

Bij overheidsopdrachten/wedstrijden legt de overheid beperkingen op. Zo moet je referenties voorleggen van gelijkaardige projecten. Hoe kan je deelnemen aan wedstrijden waarbij dergelijke beperkingen bepalen dat a.h.w. altijd dezelfde architectenbureaus kunnen deelnemen ... (Architect)

Als bureau dat interessante opdrachten wil doen, zijn we afhankelijk van wedstrijden wat nog steeds een goede formule is om te komen tot kwaliteit. Alleen steken we als bureau telkens het bedrag dat we krijgen er zelf in. Bv we krijgen 5000 euro om een wedstrijd te doen, dan kost het bureau dit 10 000 en steken we er dus 5000 in. Deze wedstrijden voelen nog vaak als een loterij wat veel onzekerheid geeft. Win je er 5 dan verdubbelt je bureau plots. Verlies je er 5 dan moet je een put van ca 25 000 euro zien te vullen met de lopende dossiers. Deze lopende dossiers zijn ook vaak speelbal van onzekerheid wegens plots stilleggen, wegens wachten op subsidies, opdrachtgever die twijfelt over procedure of keuzes in ontwerp, etc. Dit kost geld, net als de tijd die je steekt in acquisitie, website, enz. Kortom als je kwalitatieve architectuur wil maken, lijkt dit momenteel niet eenvoudig om rendabel te doen. Dit zet een domper op het voor de rest fantastische en uitdagende beroep dat architect zijn is. Het zou enkel fijn zijn om hiervoor correct vergoed te worden. (Architect)

11 Combinatie arbeid – gezin

De mogelijkheden om een job af te stemmen op het gezinsleven en omgekeerd, kan mede met de in vorige paragraaf vermelde aspecten van tevredenheid bepalen of men een job blijft uitoefenen, dan wel andere paden gaat verkennen. Net als in het kunstenaarsonderzoek legden we daarom de vraag voor in welke mate de huidige loopbaan combineerbaar is met het persoonlijk en familiaal leven. Hier zien we dat iets meer dan 15% van de architecten aangeeft dat deze moeilijk combineerbaar zijn. Bij de designers is dit ongeveer 10%, wat in lijn ligt met de resultaten bij acteurs en kunstenaars.

Tabel 32. Combineerbaarheid van loopbaan met persoonlijk en familiaal leven: frequentieverdelingen in percentages (in %)

	Architect	Designer
Zeer goed combineerbaar	11,1%	16,7%
Eerder goed combineerbaar	37,4%	43,5%
Niet goed, maar ook niet slecht combineerbaar	34,6%	28,4%
Eerder slecht combineerbaar	14,3%	9,9%
Zeer slecht combineerbaar	2,5%	1,5%
Totaal	1221	324

Architecten en designers aan het woord

Ik zou als alleenstaande moeder nooit rondkomen met het loon dat ik haal uit mijn activiteit als ontwerper - de combinatie gezin / werk is haalbaar maar enkel omdat ik iemand halftijds in dienst heb die mijn taken over neemt. Ik koop dus mijn vrijheid en tijd voor mijn gezin. Daardoor heb ik zelf veel minder inkomsten maar dat heb ik ervoor over. Ik kan mijn avonden niet meer vullen met werken, vroeger ging dat, nu niet meer, de energie is op, het gezin vraagt erg veel energie en tijd. (Designer)

Ik heb geen inkomsten meer uit mijn werk als ontwerper omdat mijn andere job als leerkracht niet te combineren blijkt met ontwerpen en een gezin. Alles speelt zich af in mijn atelier. Ik heb niet de tijd om de knowhow te ontwikkelen om de promotie en zakelijke ondersteuning te doen van mijn eigen ontwerpen, dit naast het ontwerpen en uitvoeren van de ontwerpen. (Designer)

We zien dus dat slechts een minderheid van de architecten en designers expliciet aangeven dat zij moeilijkheden ervaren bij de combinatie tussen werk en gezin. Daarnaast hebben we bij voor dit onderzoek ook een aantal items opgenomen over de tevredenheid met deze combinatie in de schaal naar jobtevredenheid. Deze set items kwam na factoranalyse inderdaad naar voor als een vijfde dimensie binnen deze schaal. Hier zien we dat meer dan de helft van de architecten moeilijkheden ervaart om eens écht vrijaf te nemen en dat meer dan twee op drie architecten tijdens zijn vrije tijd vaak nog met het werk bezig is. Slechts één op drie architecten kan het werk makkelijk loslaten tijdens de vrije tijd en kan dit werk makkelijk combineren met andere activiteiten. Bij designers zien we een gelijkaardig beeld. Hier geeft zelfs 72% aan tijdens de vrije tijd nog met het werk bezig te zijn en slechts 24% kan tijdens de vrije tijd het werk makkelijk loslaten.

Tabel 33. Perceptie van de combinatie werk/privé (in %)

		(helemaal) niet akkoord	tussen beide	(Helemaal) akkoord	N
Architect	Ik heb het gevoel dat ik er nooit toe kom om eens even écht vrij te nemen	28,4%	19,8%	51,8%	1212
	Zelfs tijdens mijn vrije tijd ben ik vaak nog met mijn werk bezig	17,9%	17,2%	64,9%	1211
	Ik kan tijdens mijn vrije tijd het werk makkelijk loslaten	41,9%	26,0%	32,1%	1212
	Het lukt mij goed om een balans te vinden tussen mijn werk en andere activiteiten	33,6%	35,3%	31,1%	1212
Designer	Ik heb het gevoel dat ik er nooit toe kom om eens even écht vrij te nemen	32,1%	19,0%	48,9%	321
	Zelfs tijdens mijn vrije tijd ben ik vaak nog met mijn werk bezig	13,0%	14,6%	72,4%	323
	Ik kan tijdens mijn vrije tijd het werk makkelijk loslaten	50,6%	24,7%	24,7%	320
	Het lukt mij goed om een balans te vinden tussen mijn werk en andere activiteiten	32,0%	32,9%	35,1%	319

12 Opdrachten en onderhandelingen

Aangezien zowel architecten als designers vaak moeten onderhandelen over opdrachten met klanten, bouwheren en andere actoren, werden ook hierrond een aantal items opgenomen. Het merendeel van de architecten (78%) geeft aan dat bouwheren, opdrachtgevers of klanten vaak niet goed begrijpen wat een architect precies doet, wat tot een aantal problemen kan leiden bij onderhandelingen. Zo geeft 57% van de architecten aan dat ze vaak moeilijkheden ondervinden bij het vaststellen van of onderhandelen over een vergoeding voor diensten als architect. Verder gaat één op vier architecten soms onder de minimumprijs om een opdracht binnen te halen. 37% van de architecten geeft aan dat ze moeilijk opdrachtgevers kunnen vinden om hun ideeën te verwezenlijken en 29% moet vaak grote financiële risico's nemen. Verder zien we dat bijna één op vijf architecten soms onvolledige opdrachten binnenhaalt die niet het wettelijke kader volgen (Slechts 60% van de architecten geeft expliciet aan dat ze wel telkens volledige opdrachten binnenhalen). Daarnaast geeft 14% van de architecten aan dat ze niet assertief genoeg zijn tijdens onderhandelingen, 10% is niet altijd mee met recente trends binnen hun vakgebied en 40% ervaart veel onzekerheid in zijn/haar werk.

Tabel 34. Opdrachten en Onderhandelingen (in %)

Architect	(helemaal) niet akkoord	tussen beide	(helemaal) akkoord	N
Ik durf niet onderhandelen, ik ben al blij als ik een opdracht krijg	62,3%	28,3%	9,4%	1519
Ik moet vaak grote financiële risico's nemen	40,0%	30,6%	29,4%	1505
Ik ondervind vaak moeilijkheden bij het vaststellen van of onderhandelen over een vergoeding voor mijn diensten als architect	18,7%	24,3%	57,0%	1536
Ik ervaar veel onzekerheid in mijn werk	35,0%	25,9%	39,1%	1597
Ik vind moeilijk opdrachtgevers	45,5%	32,9%	21,5%	1469
Bouwheren of opdrachtgevers of klanten begrijpen vaak niet goed wat een architect precies doet	6,9%	15,1%	78,0%	1607
Ik zit boordevol ideeën, maar vind niet de juiste opdrachtgevers om deze te verwezenlijken	31,6%	31,4%	37,1%	1508
Ik ga soms onder een minimumprijs van een ereloon om een opdracht binnen te halen	51,3%	25,3%	23,4%	1463
Ik haal telkens volledige opdrachten binnen (zoals wettelijk voorzien)	17,8%	22,1%	60,1%	1405
Ik ben altijd mee met de recente trends van mijn vakgebied	9,9%	35,0%	55,1%	1602
Ik ben assertief genoeg bij onderhandelingen over opdrachten of een ereloon	13,9%	38,4%	47,7%	1533
Designer	(helemaal) niet akkoord	tussen beide	(helemaal) akkoord	N
Ik durf niet onderhandelen, ik ben al blij als ik iets kan verkopen	62,3%	22,8%	14,9%	435
Ik moet vaak grote financiële risico's nemen	41,4%	26,4%	32,2%	432
Ik ondervind vaak moeilijkheden bij het vaststellen van of onderhandelen over een vergoeding voor mijn diensten als ontwerper	28,1%	25,9%	46,0%	437
Ik ervaar veel onzekerheid in mijn werk	33,6%	25,6%	40,8%	461
Ik vind moeilijk opdrachtgevers	34,1%	26,6%	39,3%	417
Opdrachtgevers of klanten begrijpen vaak niet goed wat een ontwerper precies doet	18,4%	22,1%	59,5%	452
Ik zit boordevol ideeën, maar vind niet de juiste opdrachtgevers om deze te verwezenlijken	30,6%	26,3%	43,1%	434
Een vergoeding investeer ik onmiddellijk terug in kosten voor het maken van nieuw werk	22,9%	33,9%	43,2%	410
Ik verkoop of verspreid mijn werk steeds meer via online kanalen	30,4%	28,4%	41,3%	395
Ik ben assertief genoeg bij onderhandelingen over opdrachten of vergoedingen	18,8%	29,9%	51,3%	448
Ik heb te weinig tijd voor communicatie en promotie van mijn werk of andere ontwerpen	17,0%	26,0%	57,0%	442

Ook bij de designers geeft 60% aan dat opdrachtgevers en klanten vaak niet goed begrijpen wat een designer juist doet en 46% ondervindt vaak moeilijkheden bij het vaststellen van of onderhandelen over een vergoeding. Eén op drie designers moet vaak grote financiële risico's nemen en 43% van de designers investeert vergoedingen onmiddellijk terug in het maken van nieuw werk. Designers ondervinden ook meer moeilijkheden bij het vinden van opdrachtgevers (40%) en 57% geeft aan dat ze te weinig tijd hebben voor communicatie en promotie van hun werk. We zien ook dat 40% van de designers steeds vaker gebruik maakt van online-kanalen om eigen werk te verspreiden. Net als bij de architecten ondervindt 40% van de designers veel onzekerheden met betrekking tot het werk.

Architecten en designers aan het woord

Een groot aantal van de bouwheren en aannemers zien niet in waarvoor een architect dient, maar beschouwen hem enkel als verplichte vak om een bouwvergunning te verkrijgen. Ze denken daardoor dat we meestal te veel geld verdienen. Daarom proberen ze altijd onze ereloon te verminderen. Ons werk zou meer bekend moeten zijn en het ereloon volgens barema. We zijn het enige vrij beroep waar het ereloon wordt genegotieerd, dit zal nooit gebeuren met een advocaat of dokter. (Architect)

Het beroep van architect wordt vaak onderschat! voor een plan op een velleke papier betaalt men niet graag. Mijn man is aannemer en levert een product af. Daar betalen ze liever voor!! Vaak moeten we meer werken als "algemeen aannemer" dan als architect die in het bouwproces eigenlijk de bouwheer moet begeleiden. (Architect)

Oprachtgevers, vooral in de privésector, onderschatten de taak van de architect. Een architect krijgt bijzonder weinig appreciatie. De klant schat de noodzakelijke werkuren die een architect dient te spenderen aan zijn taken compleet verkeerd in waardoor het ook moeilijk is een ereloon te verantwoorden, eventuele meerwerk te factureren. De meerderheid denk nog steeds dat architect een vet betaalde job is. Een architect is in de privésector vaak therapeut, mentor van de opdrachtgever. Hij wordt vaak meegesleurd in privéproblemen en issues van de klant. De architect draait vaak op voor de gevolgen en frustraties die voortkomen uit het werk door aannemers: foute uitvoering, vertragingen, geen rekening houden met correcte uitvoeringsdetails, overschrijden van het budget, ... Als een aannemer een stopcontact meer plaatst wordt hij er met de glimlach voor betaald maar wat met de architect die de aanpassing moet uitzoeken en verwerken op de plannen? Meestal verondersteld inbegrepen in het ereloon. Vaak last van oneerlijke concurrentie. Architecten aanvaarden opdrachten aan een ereloon dat nooit winstgevend kan zijn bij het rekenen aan een normaal uurtarief. Vaak gebeurt dit voor het opbouwen van een referentiedatabank om hiermee later gemakkelijker opdrachten binnen te krijgen. (Architect)

Reeds jaren wordt het resultaat van de activiteit van de architect meestal geapprecieerd maar de opdrachtgevers (openbaar en privé) zijn zich GEENSZINS bewust van de arbeid die nodig is om tot dat resultaat te komen; het dreigende is dat die trend versterkt en de erelonen voor architecten (en dat dus zeker voor startende architecten) schabouwelijk laag worden. Dit is niet meer houdbaar in combinatie met (gratis) werk voor wedstrijden, kandidaatstellingen, ontwerpjes her en der etc... Veel architecten werken aan een minimumloon, maar zeggen het niet. (Architect)

Mensen hebben vaak weinig zicht op hoeveel tijd bijvoorbeeld een prijsvraag voor ruwbouwwerken met lastenboek, de bouwaanvraag of een EPB- en warmteverliesberekening inneemt. Zo wordt soms onterecht geconcludeerd dat we veel ereloon vragen voor ons werk. Dit vind ik heel jammer. Daar rechtstreeks aan gekoppeld is het gebrek aan geduld. Wanneer men denkt dat deze zaken veel sneller afgerond kunnen worden dan mogelijk, verhoogt de druk erg. (Architect)

De onbegrijpelijke situatie waar de architect als enige verplicht verzekerde in het bouwgebieden mikpunt is van parasitaire, meestal onkundige, experts in bouwgeschillen. (Architect)

Offertevragen moeten vergoed worden en de offertevragen moeten realistischer en duidelijker opgemaakt worden (Architect)

13 Uitkijken naar een andere job?

Voorgaande resultaten geven duidelijk aan dat er wel wat frustraties zijn over de werkcondities van architecten en designers. Zeker bij de architecten merken we dat de jobtevredenheid vrij laag ligt. Dit zien we ook wanneer we de vraag stellen of de respondenten soms overwegen om van carrière te switchen of te stoppen als architect. 53% van de architecten denkt er soms aan om te stoppen als architect en bij 15% gebeurt dit zelfs vaak. Bij designers denkt net iets minder dan de helft er nooit aan om te stoppen, maar ook hier denkt ongeveer 1 op 10 er vaak aan om van carrière te switchen.

Tabel 35. Overweeg je soms om van carrière te switchen of te stoppen als architect?

	Architect	Designer
Nooit	32%	48%
Soms	53%	43%
Vaak	15%	9%
Totaal	1218	325

14 Besluit

Dit rapport is tot stand gekomen als een aanvullende studie op het onderzoek naar de sociaaleconomische positie van professionele kunstenaars uit 2016 (Siongers et al., 2016). Architecten en designers werden in dat onderzoek niet bevraagd omdat de vraag naar onderzoek toen vanuit enkele specifieke disciplines binnen de kunstensector kwam. Architecten en designers vormen bovendien een buitenbeentje binnen de creatieve sector. Deze beroepen zijn sterker gerelateerd aan commerciële productie en vaak minder gericht op zuivere, kunstzinnige creatie. Daarnaast vormen architecten een beschermde beroepsgroep, waardoor hun statuut sterk afwijkt van het statuut van kunstenaars. De aparte bevraging van deze twee beroepsgroepen met een aangepaste vragenlijst maakte het dan ook mogelijk om meer tegemoet te komen aan de specificiteit van deze twee beroepsgroepen. De hoofdonderzoeksvragen blijven echter gelijk: Wat zijn de werkcondities van architecten en designers? Hoe zijn hun loopbanen opgebouwd en wat is de verhouding tussen specifieke beroepsactiviteiten en aanleunende activiteiten zoals administratie, verkoop en onderhandelingen over opdrachten? Hoe zit het met de verloning? Geeft de groeiende flexibiliteit meer vrijheid of leidt dit net tot groeiende onzekerheid?

Op basis van databestanden van de Orde van Architecten en Flanders DC verzamelde we via een online-survey gegevens bij 1840 architecten en 578 designers (met een respons van 25% voor beide groepen). Aangezien architecten verplicht zijn om zich te registreren bij de Orde van Architecten vertrokken we hier van een volledig steekproefkader, waardoor we kunnen stellen dat de cijfers sterk representatief zijn voor deze beroepsgroep. Bij de designers was er geen volledige lijst beschikbaar voor alle designers in Vlaanderen, waardoor we voor deze beroepsgroep geen volledige representativiteit kunnen garanderen.

We zien wel dat we een vrij diverse groep architecten en ontwerpers hebben bereikt. Bij zowel de architecten als de designers is de verdeling tussen gevestigde en opkomende professionals ongeveer in evenwicht (met iets meer gevestigde architecten en designers). Daarnaast bereikten we iets meer jongere architecten en designers (Architects' Council of Europe, 2014). De geslachtsverdeling is ongeveer gelijk voor ontwerpers en er is een overwicht van mannen bij de architecten (wat overeenkomt met de verdeling in de populatie). Wanneer we kijken naar de genderverdeling per leeftijdsgroep zien we dat het beroep van architect sterk 'vervrouwelijkt' is binnen de jongere generaties (met een gelijke genderverdeling bij architecten jonger dan 35 jaar). Dit wil echter niet zeggen dat deze gelijke verdeling ook zal standhouden naarmate deze jongere generatie ouder wordt. Internationaal onderzoek wijst er immers op dat er een grotere uitstroom is bij vrouwen naarmate de leeftijd stijgt, aangezien de lange en onregelmatige werkuren vaak moeilijk te combineren zijn met het gezinsleven. De cross-sectionele data die we verzamelden bij actieve architecten laten echter niet toe dit te toetsen.

Beide beroepsgroepen omvatten zeer hoog opgeleide personen. Bij architecten waar een masterdiploma een vereiste is voor erkenning stellen we een evenwichtige verdeling vast tussen personen met een universitair en personen met een niet-universitaire masterdiploma. Bij de designers heeft bijna de helft een niet-universitaire master als hoogste diploma en 17% een universitaire master. Een eerder kleine groep (23%) heeft een bachelor diploma.

Wanneer architecten aan de slag gaan is dit zo goed als altijd als zelfstandige. Zij werken meestal voltijds (en in hoofdberoep) binnen dit statuut. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat 21% van de architecten als freelancer werkt bij een bedrijf of organisatie en heel wat van de respondenten in deze situatie geven aan dat het hier eigenlijk een vorm van schijnzelfstandigheid betreft. Ook bij de ontwerpers werkt het merendeel als zelfstandige, evenwel vaker dan bij de architecten in bijberoep: een kwart van hen werkt als zelfstandige in bijberoep. Daarnaast werkt ongeveer een kwart (24%) als werknemer in loondienst (al dan niet in combinatie met een

zelfstandigenstatuut). Ook hier moeten we opmerken dat een aanzienlijk aandeel van de zelfstandige designers als freelancer werkt binnen een bedrijf of organisatie, wat ook weer op een vorm van schijnzelfstandigheid kan wijzen.

Wanneer we kijken naar het type van activiteiten dat architecten en designers verrichten en de vergoeding hiervoor, komen een aantal disciplineverschillen naar voor. Het merendeel van de architecten ontvangt meestal een vergoeding voor hun specifieke beroepsactiviteiten, met uitzondering van de voorbereidende gesprekken/onderhandelingen met opdrachtgevers en (in mindere mate) het ondersteunend creatief werk. Het grootste probleem ligt bij architecten in hun nevenactiviteiten. Een grote groep architecten (32%) geeft aan dat zij geen vergoeding ontvangen voor de tijd die zij besteden aan de administratieve en zakelijke aspecten van het beroep. Over het algemeen vormen deze activiteiten geen al te groot aandeel in het totale takenpakket, maar een aanzienlijke groep architecten geeft aan dat de werkdruk de voorbije decennia sterk verzwaaard wordt door de alsmaar bijkomende administratieve lasten. Dit maakt dat deze aspecten een sterke stempel drukken op jobtevredenheid van architecten.

Bij designers stelt het probleem van onbetaald werk zich veel sterker. Hier wordt over het algemeen enkel het ontwerpen in opdracht regelmatig vergoed. Het maken van voorontwerpen, onderzoek, ontwerpen en uitvoeren van eigen werk moet vaak gratis gebeuren en ook het zichtbaar maken van ontwerpen wordt zelden rechtstreeks vergoed. Daarnaast geeft net als bij de architecten een groot deel van de ontwerpers (40%) aan niet vergoed te worden voor de administratie en zakelijke aspecten van het beroep.

Het probleem van onbetaald werk bij designers tekent zich reeds af tijdens de stage. Zeker jongere generaties hebben vrij vaak aan het begin van hun carrière een onbetaalde stage doorlopen. Deze jonge designers geven over het algemeen aan tevreden te zijn over hun stage, maar niet verwonderlijk vormt de verloning hier de grote uitzondering op. Slechts 15% van de jongeren die stage hebben gelopen geeft aan hiervoor een correcte vergoeding te hebben ontvangen.

Wanneer we kijken naar de verloning van beide beroepsgroepen dan stellen we vast dat het loon van zelfstandigen relatief laag ligt. Er is dan ook een vrij grote groep architecten en (vooral) designers die aangeven maar net, of net niet te kunnen rondkomen met hun inkomen. De verloning is dan ook een pijnpunt voor beide beroepen. Vooral architecten ervaren hun verloning als onbillijk. Zij geven aan dat de verloning niet in verhouding staat tot de risico's en verantwoordelijkheden die zij moeten nemen. Daarnaast geven velen aan dat de financiële onzekerheid groot is. Dit gecombineerd met een hoge werkdruk, weinig begrip voor het werk dat zij verrichten, beperkte werkzekerheid, toekomstperspectieven en mogelijkheden tot creatieve zelfontplooiing maakt dat een aanzienlijke groep architecten de toekomst van hun beroep somber tegemoet zien. De roep naar wettelijke minimumtarieven voor de erelonen van architecten en naar meer steun vanuit de Orde van Architecten is dan ook zeer groot bij de ondervraagde architecten.

Hoewel de objectieve verloning en arbeidssituatie van designers eerder lager ligt dan deze van architecten zijn zij meer tevreden over de intrinsieke en extrinsieke aspecten van hun werk. Toch is ook slechts de helft van de designers tevreden over de vergoedingen die ze krijgen voor hun prestaties, de werkzekerheid en de toekomstperspectieven als designer. Daarnaast geeft 58% aan dat de financiële onzekerheid als designer groot is, zeker omdat een vrij grote groep designers vergoedingen meteen terug investeert in het maken van nieuw werk (waarvoor zij vaak niet direct terug een vergoeding ontvangen). Ook zij geven in grote getalen aan dat de werkdruk hoog ligt (73% van de ontwerpers is tijdens de vrije tijd nog vaak met het werk bezig en 57% heeft te weinig tijd om het eigen werk te promoten) en twee op de drie designers is vragende partij voor minimumtarieven op de vergoedingen voor ontwerpers.

Een ander aandachtspunt bij zowel architecten als ontwerpers is de tijd en het geld dat men moet investeren in het maken van ontwerpen voor wedstrijden. Aangezien voor beide beroepen het portfolio enorm belangrijk is en men uit de markt gedreven wordt wanneer men niet deelneemt aan deze wedstrijden is er een grote druk om hieraan deel te nemen. Langs de andere kant zijn deze deelnames zeer tijdrovend en vaak niet vergoed, waardoor ze moeilijk te combineren zijn met de reguliere praktijken als architect en ontwerper.

Uit dit onderzoek blijkt duidelijk dat architecten en designers een zeer specifieke groep vormen binnen de creatieve sector met een afwijkend statuut. Hun werkomgeving is meer dan andere creatieve beroepen onderhevig aan technologische ontwikkelingen. In hun praktijken worden zij vaker bezig met technische en administratieve aspecten geconfronteerd en het creatieve aspect is anderzijds minder prominent aanwezig dan bij de kunstenaars. Toch weerklinken hier ook een aantal gelijkaardige verzuchtingen. Deze draaien vooral rondt de een gebrekkige verloning voor het creatieve werk dat zij verrichten en de nood aan duidelijke, beschermende statuten en meer gerichte ondersteuning.

15 Referenties

- Abbing, H. (2002). *Why are artists poor? The exceptional economy of the arts*. Amsterdam University Press.
- Alper, N., & Wassall, G. H. (2000). *More than once in a blue moon: Multiple jobholdings by American artists*. Santa Anna, Texas: Seven Locks Press.
- Alper, N., Wassall, G. (2006). Artists' careers and their labor markets. In: V. Ginsburgh & D. Thosby (Eds.), *Handbook of the Economics of Art and Culture, vol. 1* (pp. 813-864). Amsterdam: Elsevier.
- Architects' Council of Europe (2017). *The architectural profession in Europe 2016. A sector study*. West Sussex: Mirza & Nacey Research Ltd.
- Bowen, B. (2001). *Belonen van werknemers*. Schoonhoven: Academic Service.
- Bresseleers, M. (2012). The job of a lifetime? Careers in subsidised arts organisations 2008-2010. In D. Hesters & J. Janssens (Eds.), *Perspective: Artist. The position of individual artists in the performing arts in Flanders* (pp. 65-80). Brussel: Kwarts.
- Bresseleers, M. (2013). De job van je leven? Loopbanen in gesubsidieerde kunstorganisaties 2008-2010. In D. Hesters (Ed.), *Kunstzaken. Financiële en zakelijke modellen voor de kunsten in Vlaanderen* (pp. 40-53). Brussel: Kwarts.
- Briscoe, J. P., & Hall, D. T. (2006). The interplay of boundaryless and protean careers: Combinations and implications. *Journal of Vocational Behavior*, 69(1), 4-18.
- Briscoe, J. P., Hall, D. T., & Frautschy DeMuth, R. L. (2006). Protean and boundaryless careers: An empirical exploration. *Journal of Vocational Behavior*, 69(1), 30-47.
- De Heusch, S., Dujardin, A., & Rajabaly, H. (2011). L'artiste entrepreneur, un travailleur au projet. In : *L'artiste un entrepreneur ?* Brussel : SmartBe – Les Impressions: 17-28.
- De Prins, P., Segers, J., De Vos, A., & Brouwers, S. (2012). De invloed van nieuwe en hardnekkige loopbaanpraktijken op de duurzaamheid van loopbanen. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 28(4).
- DeFillippi, R. J., & Arthur, M. B. (1994). The boundaryless career: A competency-based perspective. *Journal of Organizational Behavior*, 15(4), 307-324.
- Dillman, D. A. (2011). *Mail and Internet surveys: The tailored design method--2007 Update with new Internet, visual, and mixed-mode guide*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.
- Forrier, A. (2007). De ongebonden loopbaan van de podiumkunstenaar. Een zegen of een vloek? *Courant*(80), 13-17.
- Forrier, A., & Sels, L. (2003). The concept employability: a complex mosaic. *International journal of human resources development and management*, 3(2), 102-124.
- Forrier, A., Sels, L., & Verbruggen, M. (2006). Career Counseling in the new Career Era: A Study about the Influence of Career Types, Career Satisfaction and Career Management on the Need for Career Counseling. *SSRN Working Paper Series*.
- Fowler, B. & Wilson, F.M. (2012). Women Architects and Their Discontents, *Architectural Theory Review*, 17(2-3), 199-215.
- Galligan, A. M., & Alper, N. O. (1998). Characteristics of performing artists: a baseline profile of sectoral crossovers. *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, 28(2), 155-177.
- Hall, D. T. (1996). Protean careers of the 21st century. *The Academy of Management Executive*, 10(4), 8-16.

- Hesmondhalgh, D., & Baker, S. (2010). 'A very complicated version of freedom': Conditions and experiences of creative labour in three cultural industries. *Poetics*, 38(1), 4-20.
- Ijdens, T., van der Werff, H. & van der Eerden, M. (2003). *Zijn we in beeld? Onderzoek beroepspraktijk en sociaal-economische positie van film- en televisieregisseurs*. Tilburg: IVA.
- Ijdens, T., von der Fuhr, S. & de Rooij, J. (2009). *Pop, wat levert het op?: Onderzoek naar de inkomsten van popmusici*. Tilburg: IVA.
- Janssens, J., & Moreels, D. (2008). *Survival in de podiumjungle. De loopbaan van performers in de podiumkunsten (1993-2005)*. Brussel: Vlaams Theater Instituut.
- Jeffri, J. (2008). *Taking Note: A Study of Composers and New Music Activity in the U.S.* Ann Arbor, Michigan: Inter-university Consortium for Political and Social Research.
- Malhotra, N., Morris, T., Smets, M. (2010). New career models in UK professional service firms: from up-or-out to up-and-going-nowhere? *The International Journal of Human Resource Management* 21 (9), 1396-1413.
- McAndrew, C., & McKimm, C. (2010). *The Living and Working Conditions of Artists in the Republic of Ireland and Northern Ireland*. The Arts Council/An Chomhairle Ealaíon and Arts Council of Northern Ireland.
- Menger, P.-M. (1999). Artistic labor markets and careers. *Annual review of sociology*, 25(1), 541-574.
- Menger, P.-M. (2001). Artists as workers: Theoretical and methodological challenges. *Poetics*, 28(4), 241-254.
- Menger, P.-M. (2006). Artistic labor markets: contingent work, excess supply and occupational risk management. In V. A. Ginsburgh & D. Throsby (Eds.), *Handbook of the economics of art and culture, Volume 1* (pp. 765–809). Amsterdam: Elsevier.
- Olaerts, A. (2008). Woord vooraf. *Courant* (85), 1-2.
- Peiperl, M., & Baruch, Y. (1997). Back to square zero: the post-corporate career. *Organizational dynamics*, 25(4), 7-22.
- Roan, A., & Stead, N. (2012). A "New Institutional" Perspective on Women's Position in Architecture: Considering the Cases of Australia and Sweden. *Architectural Theory Review*, 17(2-3), 378-398.
- Segers, K., Schramme, A., & Devriendt, R. (2010). Do artists benefit from arts policy? The position of performing artists in Flanders (2001–2008). *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, 40(1), 58-75.
- Sels, L., Forrier, A., & Verbruggen, M. (2006). Loopbaanperspectieven op werk: wat we (niet) weten over loopbanen in Vlaanderen. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 51(4), 349.
- Shih, T.-H., & Fan, X. (2008). Comparing response rates from web and mail surveys: A meta-analysis. *Field methods*, 20(3), 249-271.
- Siongers, J., Van Steen, A., & Lievens, J. (2014). Acteurs in de spotlight: onderzoek naar de inkomens en de sociaaleconomische positie van professionele Vlaamse acteurs. Gent: Universiteit Gent – Onderzoeksgroep CuDOS/Vakgroep Sociologie.
- Siongers, J., Van Steen, A., & Lievens, J. (2016). Loon Passie? Een onderzoek naar de sociaaleconomische positie van professionele kunstenaars in Vlaanderen. Gent: Universiteit Gent – Onderzoeksgroep CuDOS/Vakgroep Sociologie.
- Templer, A. J., & Cawsey, T. F. (1999). Rethinking career development in an era of portfolio careers. *Career Development International*, 4(2), 70-76.
- Throsby, D. (2001). Defining the artistic workforce: The Australian experience. *Poetics*, 28(4), 255-271.

Throsby, D., & Hollister, V. (2003). *Don't give up your day job: An economic study of professional artists in Australia*. Sydney: Australia Council.

Throsby, D., & Zednik, A. (2011). Multiple job-holding and artistic careers: some empirical evidence. *Cultural Trends*, 20(1), 9-24.

von der Fuhr, S., Langenberg, B. J., Sentjens, M., & IJdens, T. (2010). Spelen voor de kost. Werk en inkomsten van acteurs in Nederland. Tilburg: IVA beleidsonderzoek en advies.

Whitman, P. (2005). *Going Places: The Career Progression of Women in the Architectural Profession*. Brisbane: Queensland University of Technology and the Royal Australian Institute of Architects.